

CSERZY MIHÁLY

(HOMOK)

**KINT
A PUSZTÁN**

„GÁBOR ÁRON“ KÖNYVKIADÓ BUDAPEST

Gábor Áron könyvkiadó kiadása
Budapest

1943 Betnár Béla „Grafika“-nyomda, Nagyvárad. 1531
Felelős kiadó: Dr. Gábor Áron

Homok...

Ezt a nevet választotta magának Cserzy Mihály szegedi „iparos és író“, s legalább ezer ragyogó hangulatú, mélységesen magyar novella címe alá írta, így, hogy: Homok ...

Az én nagyapám is iparosember volt Somogyországban. Takácsmester. Mi nagyon-nagyon messze éltünk a homoktól. Mi Pannóniában éltünk, smaragdzöld pázsittal szőnyegezett rétek, aprócska erdők, öreg, töröttorrú Szent János-szobrokkal őriztetett jegenyés országutak hajlásaiban. A homok azt jelentette a szemünkben, hogy arcunkba vágja a szél, vagy mésszel keverve erős és eres kőműveskezek felkanalazzák a házfalakra. Homok ... Viharok korbácsa, temetőföld mélye, néha kicsi, udvarsarki domb, amelyhez játszani fut a gyermek. Kastélyokat és titkos kis alagutakat épít belé, hogy harangszóra, ha ebédelni hívják, belerúgjon. Belerúgott és összedőlt. Homok volt. Omló, puha, kevés-két erő...

VI

Most, hogy a csodálatos író-iparosra emlékezem, most érzem a szó varázsló hatalmát. Eddig nem gondoltam rá. Eddig kissé könnyelműen bántam e szó benső tartalmával, ha kimondtam a szélvihar, vagy a homokvár, vagy tán a síkság képe jutott eszembe. Most nagy, szentizű változáson megy át -a szó, a homok Homokká válik, porszemei csillogni kezdenek, vihara fenséges erővel telik meg, porfellegének színes függőnye mögött Szeged népének, a homok magyarjainak mélyindulatú világa játszik. A homok életrekél, búzát, napraforgót, nevetségesen kedves csicsókát, savanykás borocskát, szántást, vetést, aratást, sírást, víg kiáltást, szerelmet elevenít, „Atilla“ király titokban temetett koporsóját mutogatja, s a homok felett ott lebeg Homok kedves, bajszos arca, nézván a tájai, amelynek most is könnyes szerelmese, akár én a pázsitos Pannóniának...

Íme a szó és benne az értelem így kapcsol össze országrészeket, az írói művészet erejével.

Egyszer a sivárabb homok betűtarisznnya, Móra Ferenc, ott, Kiskunfélegyháza szélmalmos határán, bolondos buckák között, ahova kiinteget a kunok kéttornyú temploma — a Daru-utcai öreg szűcsről mesélgetett nekem. Ez az öreg szűcs az édesapja volt. Iparosmester. Hajnaltól napestig foltokat

VII

rakó. Szegény és büszkén alázatos. Jó és magyar. Politizáló és dalolgotó. Fiaféltő és néha, nagy ünnepeken, meg víg Virágvasárnapon, egy kissé könnyelmű... Könny ült a nagy betűvándorlegény szemében. A Daru-utca felé szállt a tekintete. Tudtam, az öreg szűcsöt látja. Hiszen az édesapja volt.

Így vagyok én most. Sok gyönyörű novellabucka Között bolyongván, Szeged felé kémlelek, s könnyes a szemem. Homokot vélem látni, betűim és csendes meséim édesapját. Ó, oly szívesen vállalnám apámnak. Drága, homoksírban pihenő Homok, öreg és örök író-iparos, hányszor fésülte el lelkem kócos és indulatoktól lobogó üstökét, ha elolvastam egy-egy irását... Megszelídített. Ahogy megszeli az ő magyarja, fekete vihar után, s megyen az elkergetett asszonyáért. Elcsitított. Tanított. Rávezetett, hogy ha leírom ezt a szót felleg, akkor az felleget is jelent. Csak úgy kell leírni, hogy a felleg a homok felett húzzon el, s ne a homok alatt... Homok így írta le.

Most, hogy újra útnak indulnak a novellái, levett kalappal állok a homokvilág szélén és kissé meghatottan köszöntöm a kedves öregurat. Cserzy Mihály bátyám újólag elindul Szögedéből, hogy ismét meghódítsa Pannóniát, Transylvániát és Mikszáth városait.

VIII

Bátyám szép útja lesz mindenfelé. Itt-ott nevetnek, amott mosolyognak, másutt meg könnyeznek. S ezek a mosolyok, könnyek, kacagások, mindmind a homokból nőttek. Abból a homokból, amelyet halála napjáig az i betű utolsó pontjáig vállalt is Homok.

Ennek a novelláskönyvnek a megjelenését ünnepnapnak tartom. Vidám, pirosbetűs napnak. Abban a kalendáriumban, amelyet az Úr a halhatatlannok számára engedélyezett...

Budán, 1944 januárjában.

BABAY JÓZSEF.

Az ezüsfeszület

— Csak még egyszer odamehessek, hová én akarok, tudom istenem, hogy nem látom meg többet a belsejét ennek az épületnek.

— Nem látod meg? ... Ki tudja. ..

— Én tudom, olyan leszek, mint a kezes bárány. Még a tekintetemet is elfordítom attól, aki bánt.

— Hej — sóhajtott fel a másik darócruhás ember — ha minden úgy történne, ahogy az ember elgondolja, akkor nem lenne annyi virrasztó se itt, se másutt.

— Krisztus nem szenvedett annyit, mint én itt ebben a purgatóriumban. A napkeltét ép úgy megkönnyezem, mint az alkonyatot, s amikor beteszem számba a falatot, azt hiszem, meghasad a szívem.

A nap ahogy besütött a munkaterembe, az ablak sűrű vasrácsait azonmód lerajzolta a pádi-mentumra s a rézsút eső fényküllőkben, mint millió atom, rezgett a levegőben szálldosó finom por.

— Nézd, hogyne fájna az ember lelke, — folytató az A betűs rab, aki egykorú lehetett a másik-

kal s az arca olyan volt, mint a lábbadozó betegé — olyan aranyosan süt a nap, oly sok mindenre ráemlékeztet s nekem itt kell raboskodnom egy nyomorult asszony miatt.

Most mintha elhúzta volna valami a lelkét, a tekintete megállt, fénytelen szemeit az előtte heverő vesszőrakáson pihentette.

— Nyomorult asszonyi — kapott fel a szóval a B betűs rab. — Hát ilyen is van?

Olyan hirtelen megütközéssel mondta ki ezt a pár szót, hogy szinte meg lehetett érezni lelkének egész melegségét. Hej, ha másutt volna... Ha nem csillognának körülötte a szuronyok, milyen más hangon, más érzéssel beszélne most. A szemei így is felvillantak, és egyszerre beragyogták szép, férfias arcát.

— Van, — felelte a másik szomorú erőlködéssel. — Bár ne volna.

A barnaarcú nem felelt. Mintha meglódította volna benne valami az indulatot, élénkebben kezdte fűzni a fehérre hántott vesszőkből kialakuló kosarat. Közben zörgés támadt, fegyveres börtönőr jött be a terembe, aki jelentett valamit a munkavezetőnek, azután fölkelt a helyéről egy őszbecsavarodott öreg rab, fogta a fakupát és kiment friss vízért a fegyveres ember előtt. Ennek is B betű fénylett bádogból a mellén, jelélül annak.. hogy visszaeső bűnös, nem először lakik a dísztelen, sárga épületben.

— Mennyi időd van még? — szólalt meg később a barna fegyenc.

— Sok.

— Mennyi az a sok?

— Három hónap.

— Az is sok?

— Még egy óra is sok.

— Azt elhiszem.

— Hát neked?

— Nekem? ... Nekem egy bunkóm van, meg négy kis hónapom.

Végignézett a bamaarcún az A betűs rab és megborzongott. Most villant át az elméjén három hónap óta először az a gondolat, hogy istenem, micsoda rettenetes társaságba sodorta őt a végzete. Eddig a környezetével nem is igen ért rá foglalkozni. A lelkét kellett megnyugtatnia és beletörödni abba a szomorú valóságba, hogy a változhatatlanon nincs segítség, tűrni és szenvedni kell, amíg le nem telik a bűnhődés keserves kálváriája. Láta maga körül a sok fehér ruhás embert, öreget, fiatal, sápadt és beesett arcú, mosoly nélkül és örökkön lógó fejjel, de csak arra gondolt, hogy az élet ezeknek is egy-egy követ tehetett az út jókba, mint neki és egyszer az egyiknek, másszor a másiknak kellett elbukni akaratlanul. Legfeljebb sajnálta őket. Hogy az egyiknek vér tapadt a kezéhez, hogy a legrokonszenvesebbnek talán vad indulatoktól sötét a lelke, ez rabló, amaz útonálló, ez betörésekből él — ezekre nem gondolt. Csak most tárult fel előtte a hiányos és mégis rémes kép, amidőn ez a szilaj nézésű szép magyar fiú oly cinikusan vágta az

arcába a feleletet: ez is sok? És most már nemcsak hogy megborzadt, hanem utálattal telt el önmaga iránt: íme ez az én naponkénti társam; ezzel kell eltöltenem kora reggeltől napáldozatig az időt és úgy kell beszélnem vele, mintha együtt niőtünk volna fel és a legjobb barátságban élünk volna gyermekkorunk óta. Ha panaszom van, ez az én egyedüli vigasztalóm, ennek kell elkeseregni mindazt, ami időnkint föllázad a lelkemben és kicsordul belőle, mint a teleöntött pohárból a víz.

Később leemelte róla a tekintetét, a munkavezető őrmester, egy hegyesbajuszú, mérges profosz-alak lépkedett erre, aki előtt nem igen ajánlatos beszélgetni — hallgatott. Ezalatt rendezte gondolatait.

— Hallod... — kezdte azután megint — ugye Pistának hívnak?

— Annak.

— Hová való vagy te?

— A nádasdi pusztára.

— Én is pusztai ember vagyok.

— Dehogy. Melyik pusztára?

— A nagykátai uradalomba.

A B betűs szeme megmozdult, mintha a másiknak az arcáról vagy kezéről akarná felismerni a foglalkozását. Az ujjai finomak voltak, és fehérek, ebből megállapította, hogy nem cselédsorba való a társa. Egy darabig gondolkodott, azután félvállról mondta:

— Nem jártam azon a tájon soha.

— Mi vagy te odahaza?

— Számadó voltam valameddig, azután fogtam egy darabka földet...

— Most is meg van?

— Meg.

— És hát ki kezeli?

— A feleségem, az öccsével

— Úgy... Jól van az.

Megint elhallgattak, fűzték a vesszőket, mint ha ebből kellene az egész életükön át megélni. Az őszi nap eközben alkonyodni kezdett, a padozatról a vasrács árnyéka eltűnt és a szobában lassankint homályba ereszkedett a délutáni világosság, így szótlantul, egymásra ügyet se vetve dolgoztak körülbelül a kivonulásra szóló csöngetésig. Mielőtt azonban belekongott volna odakünn a verő-óra a füledt udvar száraz levegőjébe, benn a sötétedő munkateremben egyre jobban érzett a távozásra szóló nekikészülődés. Mint várótermekben, ha két perc múlva mutatja az óra az indulás idejét. Elfojtott sóhajok hallatszottak a vesszők közül és a karok bágyadtan, kelletlenül mozgottak a térdek fölött.

A B betűs rab, mintha tartogatta volna magában a szorongó kérdést, úgy félvállról dobta oda, köszönés helyett, a társának:

— Te úrféle volnál, úgy-e?

— Az is vagyok, — felelt önérzettel az A betűs.

— Mi volt a mesterséged?

— Ispán voltam.

— Úgy ... Gondoltam.

Másnap újra egymás mellé kerültek, István köszönt, de csak úgy, foghegyről. Az úr iránt való tradicionális tisztelet legyőzte benne a szándékot, mely arra ösztökélte, hogy most az „úr“ alázkodjon meg előtte. Az emelje előbb a daróc-sapkához az ujjait, ne ő. Mert így van ez rendjén. A „zuwaksz“ tanulja meg tisztelni az öreg csontot, különösen azt, akinek B betű fityeg a mellén. Mert van zsványbecsület is, ebadta lelke, vagy mi a manói

Köszönt, de nem szólt hozzá. Az A betűs végre elunta a várást, ő kezdett beszélni:

— Hogy aludtál, Pista?

— Jól... Mint a bunda.

— Én nagyon rosszul aludtam. Egész éjjel az ágy szélén ültem és könnyeztem.

— Megint?

— Megint.

— Bolondság.

— Igaz ... De ott ült mellettem az a komisz asszony is, azután nem hagyott aludni egy percig sem ...

— Miért nem lökted el?

Az A betűs nagyot sóhajtott, gondolta: ez sem tudja még, mi az, ha az ember ágyaszélére ül egy asszony és ott vigyorog rá hajnali pity-mallásig.

— Te Pista, miért ülsz te most három eszten-deig? — kérdezte ideges nyugtalansággal.

— Miért? — mordult reá a betyáros tekintetű, szép parasztember. — Hát az asszonyért.

— Úgy ... Nézd ... Hát te is asszonyért ülsz?

— Azér' én ... Es ha úgy hozná a sorja, még a bitófa alá is elmennék miatta.

— Rettenetes ember vagy te, Pista... Bitófa alá? ... Hát a kis ujjam tűzbe tartanám-e még egyszer az életembe a világ valamennyi asszonyáért?

Tagadólag és még idegesebben rázta hozzá a fejét.

— Én pedig megcsókolnám az asszonyomért akár a Bali Miska kezét is — adta rá a tromfot dévajkodva a B betűs.

— Osztán, úgy-e, mit csinált te veled az a komisz asszony? — kerekedett most meg már c fölül a kérdéssel.

— Megbolondított.

— Meg?

— Addig kérte a pénzt, addig kunyorálta a bankót, míg egyszer csak megszédített, azután tudod, azt is odaadtam, ami nem az enyém volt.

— Ahá.

— No.

— Aztán mennyi volt az a pénz?

— Nem sok, talán ezer pengő, vagy hogy még egy kis föle is volt... Nem tudom én ... Mikor az ember elhagyja az eszét, nem tud semmit.

— Ezer pengő!... És ilyen sokat adtak érte! Bátya, sok érte a félesztendő.

— Jaj, jaj, de milyen sok, azt csak én tudom. Én, aki többet szenvedek a názárethi Krisztusnál.

És lassan megindultak arcán a bágyadt könnyek,

— Hát aztán te szereted-e azt az asszonyt?

— Még az árnyékától is irtózom.

— Ez már baj... Ezért nem bírsz te aludni, ha az ágyad szélére ül.

— Ezért.

— Nézd, én meg úgy érzem magam, amikor a feleségemmel álmodom, mintha az angyalok simogatnának.

Szólni akart az A betűs, de kopogás hallatszott, a munkavezető került a teremben a háta mögött. Mikor elment, tovább folytatta Pista:

— Nézd-e, cimborá, én most másodízben vagyok bent az asszonyom miatt, hanem, ha százszor be kellene érte jönni, akkor se nyitnám szét soha az öklömet...

És úgy öklöbe szorította kimunkált, csontos ujjait, hogy egy pillanatra meghökölt tőle az „úrféle“. Hátha meg is kínálja vele!... Az ember nem tudhat előre semmit.

— Másodízben?

— Másodízben.

— Hogy-hogy?

— Először, mikor jegybe jártunk, a Mosolygó csárdában kóstoltattam meg az öklömet egy tejfölös szájjával. De... — villantott egyet a szemével — ott volt ám a gamós is az öklömbe... Hát... Elkapta a bátya, a lányt, aztán riszálni

kezdte ... Ránéztem amúgy magyarosan, aztán lódítottam rajta egyet, mondok: eregy haza szopni! ... Nekem jött, én meg neki, aztán volt ami volt, ezért hat kis hónapot húztam ki.

— Elég, — jegyezte meg az A betűs.

— Mikor bekerültem, már feleségem volt az? Annus. Minden második vasárnap belátogatott hozzám. Tisztát hozott, meg néha egy kis hazait... Mert ez is jó esik ám az embernek, mikor raboskodik. Egyszer látom, hogy könnyezik az asszony. Rászólok:

— Miért pityeregsz?

Azt mondja rá:

— Nem maradhatok a Piczurka-gyerektől.

— Ez a Piczurka Jani szintén járt az asszonyom után, mikor lány volt, de nem fogadta ökelmét, én hozzám jött feleségül. Most aztán, hogy én bekerültem, hát csapni akarta az asszonynak a szelet, de nem ám úgy, hanem a leggorombában.

— Nem maradhatsz? — mondom neki.

— Nem. A múlt héten kétszer rám akarta feszíteni az ajtót, úgy hogy azóta nem is merek otthon hálni. Édös apáméknál alszom.

Fejembe szalad a vér. Azt mondtam az asszonynak:

— Te Annus, mond meg a Piczurka Janinak, hogy ha nem hagy békében, huszonnégy óra alatt elföldelem, ha kímegek.

Az asszony rákövetkező vasárnap megint sírva jött be. Azt hittem, leszakad a szívem... De

nem soká tartott ez az állapot sem, mert a negyedik vasárnap kinyitották előttem a vaskaput. No, Ficzurka, — gondoltam — egyikünknek hamarosan leáldozik a napja ... így is volt. Akkor este olyan léket vágtam a fején, hogy többet észhez sem bírt jönni.

— Meghalt? — kérdezte megrémülve az A betűs.

— Meg az... Úgy kinyúlt, mint a kecskebéka. Ennek a három nagy bunkóját fogyasztgatom én most, cimborá.

A volt ispán ettől a naptól kezdve úgy iázott a szép hetykebajuszú B betűstől, mintha úszó jégoszlop lett volna. Mikor megszabadult, akkor is csak az ujjahegyét nyújtotta Istvánnak. És azoknak az ujjaknak a hegyei hónapokig égtek, ha rágondolt, hogy egy cinikus gonosztevővel, egy gyilkossal fogott búcsúzóul kezét.

Az idő már behajlott teljesen az őszbe, vékony párásfüggönyök képződtek reggelenként a börtön ablakain, mikor István, a sasszemű puszta ember, kihallgatásra jelentkezett a börtönigazgató elé.

— Nagyságos uram, egy alázatos kérésem lenne, ha meghallgatná.

— Meghallgatom — felelte az igazgató, akinek az arca olyan volt, mint egy téli táj, a szívében azonban a szeretet virágai nyíltak állandóan.

— Az a nagy kérésem van, esedezem, hogy tessék engem feltételes szabadságra előjegyezni.

— Megunta magát?

— Meg . . . Egy kis gyermekem született, nagyságos uram, mióta benn vagyok, az nagyon búzza haza a lelkemet.

— Jól van. Dehát hogy viselte magát ezalatt a két év alatt... majd megnézzük.

— Nem volt ellenem panasz, nagyságos uram, úgy tudom.

— Az igazgató fölnyitotta a nagy, bőrkötéses könyvet és lapozgatni kezdett benne.

— Börgés Istvánnak hívják, úgy-e?

— Annak, könyörgöm.

Aztán várt a darócruhás ember. Csak mikor azt vette észre, hogy az igazgató erőbben bele-mélyed a dohos protokollumba, tette hozzá bűn-bánóikig:

— Talán egyszer volt egy kis észrevétel, kérem nagyságos uram.

— Az ám, igaza van, — emelte fel okulárés fejét az igazgató s az arca hirtelen elsötétedett.

— Nem akart templomba menni egy vasár- nap. Ezért hat óra kurtavasat kapott.

— Igen.

— No látja, hát ez a baj... Akiben nincs istenfélelem, aki nem tud magába szállni, nem szánja-bánja bűnét...

— Az nem emberi... — vágott a szigorú te- kintetű ember szavába a rab.

— És maga?

— Én istenfélő ember vagyok! És vallásos, nagyságos uram.

— Mégse akart templomba menni.

—Az nem baj . . . Az Isten nemcsak a templomban, van, a cellában ép úgy fohászokodhatok hozzá, mint ott, ahol a képmutatók megzavarják bennem az áhítatot.

— Igaza van, — nézett rá keményen az ősz ember, — de ezt most csak el akarja velem hitetni ...

— Könyörgöm, nagyságos uram — csendült meg szelíden a merésznézésű rabember szava — nem akarom elhiteni... Nézzen ide... Ez az én oltárom... Ez nyújtott nekem vigaszt két hosszú esztendő óta.

És kigombolta mellén a darócruhát, mezíten testén, a nyakába akasztva egy kicsi, fényes ezüstoffszület lógott.

Az igazgató nézte a vallás kétezeréves szimbólumát, aztán mintha megkápázott volna a fényességtől, behunyta a szemét. A rab, mint egy modern apostol, fölemelt fővel nézett a galamb-ősz emberre és nyugodtan gombolta vissza a kérges vászonzubbonyt.

Csöngölei pusztán.

A pusztai őrház előtt egy öreg paraszt várakozott reánk. Kopott báránybórsapka volt a fején, egészen a szemöldökéig lehúzva, vállán rozszacska télikabát, melynek zsebébe mélyen besüllyesztette a kezét. Félvállal nekidőlt a veranda-oszlopnak és pipált. Olyan fitymálva és megvető tekintettel nézte végig a vonatot, mintha az egész intézményt kutyába se venné. Szinte hallani véltük deres bajusza alól a kicsinylő beszédet:

— Ugyan mi ez?... Az ember csak oda mehet, ahová viszik... A régi szerszám: kocsi, ló, az az igazi, akkor indul el velük az ember, amikor; akar]...

Hiába, a régi szabású emberek még mindig ilyenek idekint a napsugaras szabad világban.

Azután, hogy észrevett bennünket, rogyadozó léptekkel elibénk jött és köszönésképen megmarcolta a sapkája hegyét.

— Ki küldte kendet, öreg? — kérdeztük tőle.

— A Sámson úr — mondta derülten. Apró, hunyorgó szemei szinte mosolyogtak az alázatosságtól.

— Akkor kend a mi emberünk?

— Én is úgy gondolom.

— Nohát, gyerünk . . . Hol a kocsi?

A hüvelykujjával kifelé bökött az útra. A körítés mögött rozoga szekér állt; árult s piszkos volt, mint maga az ember. A keréken még rajta volt a múltheti sár. Éppen mint a paraszt csizmáján. És az apró mokány lovak is rondák és bolyhosak; talán évek óta sem volt rajtuk kefe.

— Hogy hívják kendet, öreg — kérdeztük, még mielőtt felszálltunk kocsira. (Mert néha ezt is jó tudni.)

— Szőke Jánosnak.

— Fuvaros kend?

— Az is vagyok néha. A Sámson úr leginkább csak engem szólít, ha fuvarosra van szüksége.

Sámson „úr“ (hogy ezt is bemutassuk) olyan botospán-féle a város tanyáján. Egyszerű paraszti sorsból való ember és csak annyiban különbözik a többi tanyabéli kapástól, hogy nem dolgozik. Talán ezért is tartják az ittlelvő emberek „úr“-nak. Fizetése, konvenciója talán valamivel nagyobb, mint a többieknek, mert igazság szerint, a városnak mindenben jó példával kell előljárnia. És ki tudja, talán valamivel több is a pénze, mint másnak. Ezen oknál fogva Sámson úr másforma ruhában jár, mint a parasztlak. Urasabb, városi színű ruhában. A beszédje is váltogatottabb. Sőt, ha szükség van rá, hajlongoni is

tud a városi urak élőit. Ez rendjén is van így, a város tanyáján olykor előkelő emberek jelennek meg, mivelhogy nekik is szükségük van néha a szabad természet tisztaságához és csöndjéhez való visszatérésre és persze hogy ilyenkor nem szolgálhat az asztal körül holmi buksi-fejű, bárdolatlan ember, aki azt sem tudja, hogy a villái a kés mellé szokás tenni. Meg ez különben is az úri állapothoz tartozik. A hintára sem lehet igáskocsist ültetni.

Szőke Jánoson is észre lehetett venni, hogy Sámson „úr“-nak a fuvarosa. És úgy látszik, megérezte, hogy urakért jön, mert íme most a hátulsó ülést leterítette pokróccal, a pokrócra meg ráierítette az anyjuk virágos asztalkendőjét, amelyet rendszerint csak vasárnapokon vesznek elő a sublótból, hogy az asztalra kerülvén, egy-két szagos bazsalikummal teljes ünnepi hangulatot teremtsen a mestergerendás szobában. Az igazat megvallva, megilletődve helyezkedtünk el a ki-súlykozott, színes asztalkendőn. Éreztük, hogy ennek nem ez a hivatása. Kár no, akárhogy is veszi az ember a helyzetet, az ilyen ünnepi jószágot lebecsülni. Csak az öreg paraszt mosolygós arca volt a dologban biztató.

Büszke kérkedéssel nézett ránk, mintha mondta volna, úgy-e, a paraszt is tudja, hogy mi dukál! A paraszt se mindig paraszt ...

Lépésben mentünk egy darabig, Később azonban megsuhogtatta Szőke János a meggyfavesszőre akasztott szíjostort s a homokjáró, kar-

csú lovacsák nekiiramodtak a sokezer holdas magyar pusztának. Olyan fűgén haladtak a zsembékos, hepehupás talajon, mintha ők is érezték volna, hogy urakat visznek. Manó tudja, hogy is van az a világon, de az úr mindenütt úr. Legyen az akármilyen feketelelkű, ha divatos nyakendőt hord és vasalt ruhát visel, még az ördög is kitér az útjából. A paraszt... az meg akárhogyan feni is rá a fogát, ha szembe kerül vele, csak leemeli a süvegét. Talán még a jobbágyságnak fojtó szellőjét érzi olykor feltámadni a virágillattal a délibábok hazájában, vagy hogy — és alighanem ez az igaz, — a jó, természetes parasztész is számítással él, gondolván, hogy ott feslik, ahol az alázatosság simogatja meg a bugyelláris!

És mentünk...

Néha nagyokat zökkent velünk a tanyai kocsis, azonban ez nem számított semmit, a végnélkül! pusztaság varázsa magával ragadott bennünket és percről-percre jobban éreztük a szabadságnak felemelő érzését. Egy új világba értünk ... Egy csodás mesebeli világba, melynek színéről, időnként fölaradó különös illataról és lágyan simogató hullámos szellőjéről benn óvárosban még csak álmodni sem lehet. A néma és mégis sok mindenről regélő táj kedvesebbnél kedvesebb hangulatba ringatott bennünket; lelünk megtelt természetimádással, gyönyörrel és a költészet tiszta ihletével. S ebben a csodás igézetben lassankint mámorossá lettünk teljesen; nem volt vágyakozásunk a beszédre, szótlantul és

elmélyedve adtuk át magunkat a természet elbűvölő szépségének.

Mintha templomban jártunk volna. Csönd ült mindenfelé. Az áhítatos, figyelő csöndben pedig úrrá lett minden, ami körülöttünk él. A fák szomorú zenéje. A gallyakról leszakadó levelek zajtalan búcsúzása. S a fény, mely összeverődve a szálló nap pirosságával, szemkápázatóan csillogó gyémántmezővé varázsolta a földet. Éreztük a virágok tovatűnésének készülődését. A képzeletben élő sóhajtást. A leselkedő ősznek megmeglebbenő, bágyadt fuvallatát.

S lelkünk fogékonysága megnyílt. minden neszre, a természeti szépségnek és változatnak minden legkisebb bája előtt; jóformán észre sem vettük, hogy a végtelennek tetsző pusztaságon szinte átsuhantunk és eljutottunk a mezőség iélső szélére, oda, ahol a kultúra ismét eret fog, ahol a félegyházi erdők sötétsége, mint valami fekete felhő nyúlt el előttünk hosszán, a föld fölött, ahol a zörgő kukorica-táblák között már feltűnedeztek az apró tanyaházak is, köztük pedig mint egy méltóságteljes büszke vár, a tanyai iskola.

Itt árokkal szegett, szikes dűlőút kanyarodott a földek között. Az iskola felől indult és hosszú fehér szalagként tűnt el az őszi hervadásba boruló csöndes tájon. Szinte jól esett magányos bolyongás után már embereket látni, apró lelkekkel találkozni, akik mezítláb, szellős ruhácskákban jöttek az iskola felől, kettesen, mint a tipegő luú-

dak, s elhaladván mellettük, fölzendült vértelen ajkukon az ismert, szép köszöntés:

— Dicsértessék a Jézus Krisztusi

Ezek az arasznyi emberhajtások úgy tűntek föl, mint a pusztába vetett fénynek kiszökkenő sugarai.

Részvét támadt ugyan nyomukban arra a gondolatra, hogy vájjon meddig kell várni ennek a szabad természet ölébe hullajtott szintiszta magyar népnek, míg nemesítő erejével eljut ide — úgy, amiként kellene — a központból kisugárzó nemzeti haladás; ám azért enyhe és jóleső érzés ereszkedett szívünkre, hogy íme már itt van a tiszteletre hívó cserepes ház s benne a modem apostol; itt van a könyv, itt van a betű, s itt van a homályból kivezető gyenge fény.

Azután emberekre akadtunk. Talán tízre, vagy húszra is egyrakásban. Valamennyi ezen a vidéken lakó földművelő. Álltak és beszélgettek. Hangos beszédük messze elhallatszott. Olykor nevetés vegyült bele. Humor csillant meg. Észre lehetett venni, hogy ismerősök, talán jóbarátok is.

Megszólal Szőke János.

— Árverés van.

— Miféle árverés?

— Hát a földet licitáltatja a város.

No ez érdekes. Itt meg kell állni. Leszálunk a kocsiról és haladunk a tömeg felé. Mire odaérünk, minden arc felénk fordul: ránk néz. A nevetés hirtelen elnémul, a beszéd is abba marad, a fakó arcokon a meglepetésnek és a gyű-

lőletnek utálatos keveréke jelenik meg. Bizonyosan azt gondolják, hogy mi is árverezni jöttünk.... Hát mindegy. A város kamarásával kezét fogtunk, egy-két nyájas szó is esett utána, amitől még inkább fellángolt a lelkekben a féltékenység. A helyzet azonban csak addig volt kényelmetlen, amíg meg nem kezdődött a küzdelem. A földért való, kíméletlen harc.

A város embere megtekintette az óráját. Négy óra volt. (Itt kell ugyanis legpontosabban megtartani a hivatalos időt.) Azután megindította a sors kerekét. Előbb felolvasta annak rendje és módja szerint a bérleti feltételeket, megnevezte, hogy melyik földrész kerül előbb árverésre és kiálította az árát:

— Hűsz korona holdja!

A parasztok, mintha nem is árverezni jöttek volna, hidegen és szótlanul bámultak a napfényes mezőség felé. Közben pedig óvatos szemhunyorítással kémlelték egymást: vajjon készül-e valamelyik szólásra. Kezdi-e megtörni valamelyik a kölcsönös megállapodást. Mert, hogy a várossal szemben való ellenállásra elkészültek, az szentül biztos volt.

— Hűsz korona! — mondta megint a gazdász.
— No ... nem ígér senki?

— Nagyon sok az kéröm — szólalt meg erre egy fiatal, sovány ember.

— Belebukunk — mondta a másik. — Akik eddig bírták, azok is belebuktak!...

— Alább mondja az úr! — vetette oda félvállról az ajánlatot egy harmadik.

— Hát mit ígérnek? — kezdett az ügyes operáláshoz a hivatalnok.

— Öt koronát.

— Jól van ... Öt korona először, öt korona másodszer...

A szemek most hirtelen élénkülni kezdtek, az emberek közelebb húzódtak, a földétség nyomában lerombolt minden megállapodást és összetartást, s mint kiéhezett vadak, két kézzel nyúltak most már a képzelt konc felé.

— Hat korona.

— Hét korona.

— Tíz korona.

És mint a megindult áradás, egyre tüzeesebben, egyre indulatosabban kezdtek pattogni a szavak. A küzdelem haragossá változtatta az arcokat. Már nem nézett egyik sem a másikra.

A föld szeretete kisajátította magának minden jóra való emberi érzést és így emelkedett a számítás nélküli kínálat:

— Tizenöt korona!

— Húsz korona.

A gazdász elnyomott mosollyal és benső meglegedettséggel ropogtatta utána:

— Tizenöt korona először..., húsz korona először...

A tülekedés utálatos képpé kezdett fajulni, mennünk kellett, hogy az életnek ez a gyötrő küszködése ne verje le lelkünkéről a természet bü-

bájának imént rátapadt hímporát. Messziről hal-
lottuk még az akarát vonagló erőlködését:

— Huszonnyolc korona!

Már benne jártunk a csordajáráson, a sarjutói
meghízott legelő selymes fűszőnyegén, ahol a fe-
hér gyopár szálai, mint úszó köd teríti be helyen-
ként a földet s még mindig a fülünkbe zsongott:

— Huszonnyolc korona először ...

S a küzdelem bántó képe is csak később, jó-
sokára enyészett el, mikorra eljutottunk a juhász-
kunyhóhoz, amely már üres volt, mivelhogy Szent
Mihály napja után behúzódott a számadó is vala-
melyik tanyaházba téli szállásra.

A tűzhely, az akol, az isztronga az ősi nomád-
életnek faképnél hagyott maradványaiul szomor-
kodtak most a nagy pusztaságban, s falaikon: a
sűrűn egymás mellé ültetett tányéricszárakon,
mint szálakra tépett fehér selyemlobogo lengett a
bikanyál... Csak az „udvaron“ száradó bürge-
trágya jelezte, hogy egészen mostanáig mozgal-
mas élet folyt ezen a házkertnyi nagyságú részen.
Százával hevert egymás mellett a bürge, esten-
den pedig az öreg juhász faggyúgyertya világá-
nál forgatta a színehagyott ördögbibliát, „iölái-
lásra“ menő darákat játszva a bojtárjaival. Az
„udvar“ földje már kész tőzeg. A juhászok ennek
a tűzénél főzik fejés után a tejet. Mert bizony ba-
jos lenne egy-két órajárásnyi távolságról hordani
a tüzelőanyagot és azt is lopva, lehetőleg óvato-
san, hogy a körmükre ne koppantson az erdőőr.

A juhásznak ez egyébként is méltóságán aluli dolog lenne. A juhászok ma is rátartás emberek; érzik, hogy az ősfoglalkozásnak becsületes úzói, akikkel sem a kondások, sem lekötésre hajlandó csikósok nem sorozhatók egy rangba. Ezért még a legforróbb kánikulában sem veti le a juhász a lábbelijét. Ha kímélni akarja a csizmáját, akkor bocskort fűz a lábára és ebben kujtorog a nyáj után, vagy ha belefárad a sétálásba, ledől szunyókálni valamely bucka oldalán, a puli éber őrködésében bizakodva. Fa persze nincs sehol. Legfőlebb egy kútágas, mely néha kivirul, ha fiatal a fa és nemrégén ültették, s ekkor üde, zöld ágakat hajt, mint aminőt itt, ezen a szép magyar pusztán is láttunk bolyongásunkban.

Mint barna és egészen alatt járó porfelhő támadt fel később előttünk a megritkult nyáj. Terüit szinte gomolyogva s mikor már olyan puska-lövésnyire lehattünk tőle, hallottuk a vezérürü kolompját is, majd a puli hangját, amint mérges ugrádozással terelte együvé a málékodó, bamba állatokat. Köztük lépkedett a szamár. Nyugodt volt és alázatos, mint egy igazi bölcs. A juhász marokra fogott botja végén nyugtatva állát, állt mozdulatlanul és nézett felénk. Bizonyosan azon tűnődhetett, hogy kiket hoz már megint az ördög. Noha szívesen látja a puszták sasszemű embere is az idegent, mert legalább nem nő össze a hallgatásban a szája. Ilyenkor a városi urak valószínű társalgást folytatnak az igazi és leginkább csak leírásokból ismert magyar juhással,

Megkérdezik, hogy milyen a legelő? Van-e sok bürge? Mennyit hajtottak már belőlük haza? Mintha bizony mindezek a dolgok nagyon érdekelnék őket... Dehát beszélni csak kell valamit; hadd fáradjon el egy kissé a juhász szája is. Ettől például egyebet is meg kellett kérdeznünk. Azt, hogy hol hagyta el az egyik lábát. Mert atipikus és a napba való nézéstől vastag ráncbaugró képű juhászbojtár féllabbal bicegett elénk és a magyar emberek tisztelettudásával emelte le messziről a kalapját.

— Hát, — mondta mosolyogva a kérdésen — gyerekkoromba' maradtam biz' ettől el. Mögrágták a lábam ikráját a malacok, oztán sehogyse javult, le köllött vágni...

Jobb ezt is egyszuszra elmondani, mert hát ezzel is kurtább a beszéd. Pedig, mint Szőke Jánostól megtudtuk, nem ez volt annak a sora, hanem az, hogy jó pár esztendővel ezelőtt ellőtték a bokáját. Csatangoló szegénylegények, vagy mifélek csaptak rájuk egy felhős éjjelen, hogy kivegyék a falkából a vámot és mert nem a legbarátságosabban fogadták őket, rozsdás, vén mordályból bele eresztettek a lábába egy goromba golyót. Annak az emlékét hordja a feketeképű, villogó szemű ember.

... Gyönyörű naplemente volt. Elbájoló tünényként ereszkedett le az ég vörös tányérja a teljes ragyogásban úszó láthatáron. Szinte izzott és kápráztatóan sziporkázott a fénye, akárcsak egy kacéran búcsúzó asszony szemé, mely játé-

kos incselkedéssel merül el a bíborvörös kárpitok mögött. De hideg és szeretetnélküli volt ennek is az enyelgése; nem éreztük egy csöpp melegét sem.

Azután gyors iramodással jött az alkony kéksége. A szépséges magyar pusztára egyre sötétebben borult az esthomály, úgy hogy mire a város tanyájára vezető erdő széléhez értünk, mái benn voltunk teljesen az ősz csöndes, méléző és hűvös estéjében. A fáradt gebék is érezhették, hogy hazafelé vezet a néhol lejtős, néhol pedig kapaszkodás út, mert ugyancsak rángatták előre a nyikorgó parasztkocsit, amely mintegy iélóra hosszan át vitt bennünket a nyárfás és akácós erdő televényén. Az esti sötétség azonban hamarosan eltűnt. A teli hold, mint az imént leáldozott napnak az árnyéka, lassan, méltóságteljesen 'emelkedett fel kelet felől. És a fák koronái, melyeket félórával előbb még aranylepellel vont be a lenyugvó nap, most az ezüst színében pompáztak. A ritkásabb helyeken itt-amott halványan a holdfény s ezek átszűrődvén a sudár fák között: fénylő, vékony sugárkévéket szórt be az erdőbe a nyárfák világos s a pirosodó leveleken megtörve, olyan kísértetiesen csodás színkeveréket öntöttek el a zajtalanul susogó erdőben, hogy meg kellett állnunk egy pillanatra.

... Ilyent csak a költő fantáziája tud elképzelni és a természet igazi bohém játéka rögtönözhet ...

Ez a hosszú vonalként elnyúló keskeny erdő

egyébként is egyik ékessége a szépséges tájnak. Tele van romantikával, az ősi állapot szüzi költészetével. Továbbá illattal, rejtelmes képzelődéssel és álmodozással. Csallitjaiban megzörren es-tenden az avar s a vadhajtások összecsapódása olykor különös hangokat ver a ügyelő csönd mélyéből. Ilyenkor keresik éjjeli tanyájukat a fácánok. És fenn a magasban, a iák koronái fölött, fehér gémek úsznak nesztelenül. Csak az árnyékuk csalja oda tekintetünket. A szürke és kék íolt, melyet szálltukban festenek a levegőben. S mikor az ember elbűvölve, szinte önfeledten csodálja mindezeket: hirtelen rianás támad valahol a közelben, majd zörgés, iramodás, amint a fekvéséből fölvert tapsifüles rémulten surran át a száraz leveleken és a vihartól letördelt gályákon.

A vihar munkája fenségesen borzalmas és le-sújtó az erdőben. Néhol a legrémesebb küzdelem-nek és az elemek erős győzelmének megható képe tárul elénk. Valóságos csatatér ez, ahol büszke faóriások feküsznek tőből kitépve a földön és egész raj magasba nyúló, fiatal fa beszél sebesül-ten, féloldalra dőlve a zúgó, örvénylő vihar ha-ragjáról ...

Mikor a hold fénye bevilágította teljesen a tájat, eljutottunk a pihenő puszta utolsó állomásá-hoz: a nádtetejes tanyaházhoz, amelynek nehéz tölgyfaasztalán készen várt bennünket az illatá-val is hívogató bürgepaprikás... Hiába, az em-ber önző lény, és a költészet után az anyagi felé fordul Mert hát mint a jó öreg Szőke János is

mondta: — szép itt urak, minden, de én csak a' mondó vagyok, hogy az ér legtöbbet, amivel az ember megszírozhatja a fogát!

A mestergerendás szobát jóformán be sem füstölhettük, mikor valaki kívülről megkopogtatta az ajtót. No, ez is valami városi menekült lehet — gondoltuk. Azonban nem az volt. Egy szőke, kifent bajuszú pusztázó lépett be kardosan, peckesen s az asztal előtt katonásan kifeszítvén mellét, erős sarkantyúpengés közt jelentette:

— Kapitány úrnak jelentem alássan, nincs semmi újság!... Tegnap volt ugyan egy kis zenebona, a szamárfutó-csárdában, összegabajodott egynéhány tejfelesszájú legény ...

— Nos, aztán?

— Négynek meglékelték a fejét, háromnak pedig betörték az oldalbordáját.

— Ez éppen elég!

— Hol vannak a sérültek?

— Otthon fekszenek a vackon.

— Volt náluk orvos?

A pusztázó elmosolyodott, bizonyosan azt gondolta: minek az! ... Aztán megint komoly lofi az arca.

— Nem gondolom!

— Ki lehet őket hallgatni?

— Ki, de nagyon nyögnek.

— Ez az egész?

— Ez. Meg aztán az, hogy a korcsmáros párosával hordta ki az udvarra a legényeknek a szódásüvegeket, hogy azzal üssék egymást.

A rendőrlegény ezzel elkészönt, a puszták haragos nézésű kapitánya pedig íogta a köpönyegét és mosolyogva, a hangulatzavarásért szinte engesztelőleg adta tudomásunkra;

— Hjah, urak, tegnap vasárnap volt!

A gróf úr mosolyog.

Az öreg gróf még azokból a régi ivású magyar urakból való, akikkel ha érintkezik az ember, hát valósággal gyönyörűség ereszkedik a lelkére. Szelíd és bájos érzés, mely az ilyen kedves öregek környezetében az estifényhez hasonló, mivelhogy bezománcozza a rezignáló hangulat, hogy im', már alkonyodóban van lassankint minden, ami ma még elmosódva ragyog előttünk a régi szép magyar világból. Az eltűnő kornak közöttünk járó fehér árnyai nem a gcgösségükkel tanúsították az igazi úri mivoltot, nem a tékozló fényűzéssel hímezték be a születési előkelőséget és a családi nemességet, hanem a szívnek igazi jószágával és a mértéktartás nagy bölcseségével. Az élet útjait a józanság egyengette lenn is, fönn is... Ma azt mondják, másként áll a dolog. Lehel. .. Sőt több: valószínű!... Legalább azt érzik azok, akik az életnek elhasznált levegőjében élnek...

A méltóságos úr ezen becsületes tradícióknál fogva ma is csak Feri bácsinak hívatja magát az ösmerősei által. S aki ez ellen vét, azt egyszerűen leinti:

— Nem szeretem, ha csúfolódnak — mondja.

A méltóságos cím különben is hazugság. Valamikor a főrendek is csak tekintetesekek voltak... Fen bácsi, vagy urambátyám! ... Ez igen!

És tudja Isten, ezek a lassú, öreges szavak mintha megolvasztanának valamit a szíve körül, egyszerre közelebb érzi jutni magát az ember a nemes lélekhez, melynek tisztasága, mint két harmatcsepp, ragyog az öreg világoskék szemében. És most már valamivel bátrabb is lesz, nem válogatja meg annyira a szavait sem, beszél erről is, amarról is, amit más hasonrangú ember talán meg se hallgatna. A felebaráti szeretetnek ünnepeles hangulata lengi be ilyenkor a kedves környezetet és megkülönböztetett tiszteletet követel cc nemes egyszerűség és a kor iránt. De ilyen ő a cselédjeivel szemben is. Azoktól sem választja el magát holmi potemkin-falakkal és bizony megesisik nem egyszer, hogy közibük megy épen fölöstököm-idején, amikor egyrakáson fogyasztják a fehér szalonnát a rozskenyérrel s a civilizáció nagy gyönyörűségére egyik a másika után szidja az urakat, csupa szórakozásból (vagy ki tudja, nem-e másból).

Ilyenkor csend támad. Valaki lassan elszólja raagát:

— Gyün az öreg.

S a parasztok a másik kezükbe adván át a bicskát, azon ültőhelyükben leemelik a kalapjukat, halkán mondván a „jó reggel“-t.

— Ízlik? — veti föl Feri bácsi ilyenkor a kényes kérdést.

Mert hogy kényes, az szent igaz. A szalonna rozsos kenyérrrel elsőrangú fölöstökömje a parasztnak, oda nem adná senki kávéjáért, vagy pláne Teás lötytyéért, mindazonáltal nem lehetne tőle azt még kívánni sem, hogy megelégedettnek vallja magát. Különösen a gazdája előtt. A paraszti ember lelke bizalmatlan, az észjárása pedig furfangos. Ki tudja — gondolja magában — hátha azért adják fel neki az ilyen megcukrozott kérdést, hogy azután a konvencióját soványabbra vegyék. Ez okból vállvonogatva kerül elő a felelet:

— Nincs más, tekintetös urunk, ízleni muszáj... Ezt is a legöregebb mondja, mert az ő hitük szerint annak van a legfőbb esze és legnagyobb jussa a válaszadásra.

— No, csak egyetek — bátorítja őket ilyenkor az öreg gróf, tisztában lévén persze az eszük járásával, mert példabeszéd szerint is, aki a liszteszák között forgolódik, az akarva, nem akarva, maga is lisztes lesz előbb-utóbb.

Azután meg a kasznár, vadász és más eféle is szabadon érintkezheük a méltóságos úrral. (Ezek a félvilágért sem szólítanak a közönséges „tekintetes“ címmel, mert attól félnek, hogy rászokik a nyelvük, és nem tudni, mikor melyik méltóságost sérthetnék meg halálra vele). A jelentéseket ők maguk adják be személyesen. És akkor, amikor akarják. Feri bácsinál nincs semmiféle hivatalos óra, rapport, jelentkezés, sőt még a köszvény sem bántja a lábait olyankor, amikor

tudósítást akarnak adni az emberei a külső állapotokról, így aztán tud is, lát is mindent. Még a vadállománnyal is tisztában van. Azt is tudja, hogy hány hullik el belőle időnként és hogy a bőrükéit mennyit fizetett a kereskedő.

Benn, az ősi dominiumban azonban már ő is előkelő, magyar úr. Az aranycirádás termekben a vendégszeretet fénye von be mindent és lát el fedelmi módon mindenkit, aki a kastély falain belül kerül, igaz, hogy itt is oldalbarúgja néha az öreg a maga kényekedvéért as illem ostoba szabályait és ha melege van, biz' ő leveti magáról akár a kabátot is, ám azért az inasnak patyolatfehér kesztyűben kell felszolgálni még a vastag szivarhoz való gyufát is. És szent előtte minden, ami ebben a többszáz éves főúri kúrián őrzí a régiek kegyeletes emlékét. Még a bútorok is régi divatúak; a függönyöket sem bírta meglebentem eddig a „modern“ kor szellője.

— Ez a szép, ez a kedves — hajtogatja aranyos szelidséggel Feri bácsi, valahányszor előveszik a familiában, hogy mégis csak újítani kellene már ezt is, amazt is ...

— Mert mit szól a világ!

— A világ!... Az nagy úr, annak nem lehet betönni egykönnyen a böndőjét.

— De mégis ... — Ezt az unokája mondja, az ibolyaszemű Stefánia kisasszony, akinek fehér, puha kezecskéi olyanok, mint az angyaloké, ahova ér, ott elsimítja a legharagosabb borulatot és megszelídíti a legdacosabb akaratot is.

A bársonyos kezeckék pedig gyakran meg simogatják a nagyapa élesnézésű szép arcát, melyen mint két kócsagszárny fehérlik a tömött magyaros bajusz. Legutóbb is azért kapott egy meleg, cuppanós puszit az orcájára, hogy vágassa ki a nagy hársfát a szalon ablaka alól.

— Tyüh, fékom adta teremtette c kívánságodnak — pattant fel Feri bácsi kedves zsörtölődései — hát még mi nem jut eszedbe?

— Csak ezt az egyet, nagyapa, úgy haragszom erre a csúnya fára.

— Aztán miért, tel? ...

— Mert besötétíti a szobát, nem látok tőle magorázni.

— Hát hiszen nem is kell azt látni, tudni kell.

— Igen ám, de a kottát mégis csak látni kell. No, ez nagy dolog. Itt már megakad még a legöregebb tekintetes úr tudománya is. Inkább vigye el a kánya zongorástól együtt valamennyi kottát, ami a világon van, de ezt a szép hársfái csak nem adjuk oda érte... Olyan dús és sötét a lombja, olyan suttogó a levelének a zenéje, hogy elandalodik tőle még a legéberebb szív is. Hát még az illatai... Búbajos tavaszi estéken tele szórja a levegőt a legkéjesebb parfümmel, s amig sátora alatt ül az ember, azt hiszi, hogy templomban van. Szinte imádkozni szeretne... És a régi emlékek, amelyek fölrajzanak körülötte mind oly kedvesek, oly hangulatosak és felejthetetlenek. Minden levél tud valami szépet, valami édeset mondani a múltból. Abból az időből, mikor még

tavaszi pompázott az öreg szívben is ... És Feri bácsi, a szép szőke mágnásfiú, kitarta szívének titkos rejtelmét a szénfekete hajú ifjú hitves előtt, aki azóta, hajh, már elment a családi kriptába fehér márványkövei közé aludni... Elment, itt hagyta Feri bácsit az illatos hársfákkal együtt. ..

Ám azért nem esett olyan könnyedén túl Stefánia kérésén az öreg gróf, Hónapokig zsongott a lelkében az ibolyaszemű kisleány kérése, úgy hogy még éjszakánként is sokszor érezte a selymes kezek lágy simogatását a homloka körül. És hallotta a leánya akaratos, dacos kifakadását:

— Még ennyit sem tesz meg nekem nagyapa!

Persze, hogy nehezebb esett az ellentmondás. Stefánia olyan volt a főúri családban, mint egy szép karcsú virág, amelynek gyökere az öreg szívéből táplálkozik. Ha könnyezik, akkor a nagyapa szíve is belefájdul...

És most már napokig elnézegette a nagy, lombos hársfát. A földtől a hegyéig, onnan vissza poroszkált a tekintete, megnézett rajta minden levelet, mintha csak búcsúzott volna tőlük. Mert hiába, a szeretet olyan, mint a rabmadár, folyton nyugtalankodik, repdes, jelt ad magáról, s az ember akkor boldog, ha örömet szerez annak, akit a szíve kamrájában rejteget.

A télen nagy dologra határozta el magát Feri bácsi. Búcsút vett az öreg hársfától. És hogy valamiképpen meg ne másítsa a gondolatát, hamarosan ki is adta a szigorú parancsot:

— Ki kell vágni a hársfát.

— Melyiket? — kérdezte megütközéssel a kasznár.

— Ezt ni — mutatta szomorúan és csak az Isten őrizte, hogy ki nem csordult rá a könnye.

— Kár lesz azért, méltóságos uram.

— Dehogyan lesz... Miért lenne kár?

— Ilyen szép fa messzeföldön nincs több.

— Nem baj ... A szépnek is meg kell halni.

— Elcsúfítjuk a parkot.

Feri bácsi lemondóan intett a kezével, ami annyit jelentett, hogy kár minden szóért. Ki van rá mondva a halálos ítélet, végre kell hajtani. Punctum.

— Hát, ha így áll a dolog, méltóságos uram, — állapodott meg később a régi szolga — akkor ne várjuk, míg kitavaszodik, hanem taroltassuk le minél előbb.

— Nono ... Hát persze ... — válaszolt elfogódva a gróf.

— Mert a fa is érez, az is hullatja a könnyét, ha megvágják.

— Tudom — bólintotta meg csendesen a fejét Feri bácsi. És ennél egyebet nem is mondott. A többi csak hozzá gondolta: hogyne hullatná, amikor a fa nemesebb, mint sok ember. A fának szíve is van. A fa beszél is. Csak meg kell érteni a szavát. A fa ép' úgy tud örülni, ép' úgy tud sírni, mint az ember. Figyeljük csak meg az erdőt, ahol a fák beszédei erőteljesebben s egyszerre tömege-

sebb hangrezgésben jutnak kifejezésre, hogy milyen lágy, rejtelmes, suttogásszerű zajt vernek a lombok, ha csendes idő van, ha napfény enyvel a levelekkel s ha tétova szellő bujkál az illatos félhomályban. És micsoda panaszos nyögés, sírás, fájdalmas recsegés, bugás hallatszik közüle, ha vihar tépázza a lombokat és fergeteg nyargal rajta keresztül... Valóságos csatazaj ez ilyenkor, a rémület különféle jajkiáltásával...

— Húsvét után hazajönnek lányoméék Pestről, akkorra meglepetést akarok szerezni Stefinek.

— A fával? ...

— Igen... Hadd legyen meg az akarata.

És hát így is történt. Valamennyivel Gyertyaszentelő után, mint megannyi pribék, előkerültek a kertészlegények, munkások, ki fűrészsel, ki fejszével és hozzáfogtak a kegyetlen munkához, a hársfa lerombolásához. Előbb a vékonyán kezdték, a galyathordó ágakat fűrészelték le, amelyek, mint összetépett fátyoldarabok jöttek apró kopogással lefelé; majd a vastagabbakra került a sor, amelyek méltó robajjal és recsegéssel estek le a törzsről, míg végre a vastag faderék dőlt el a gyökerek fölött átfűrészelt tuskóról, melytől megremegett az alvó, hideg föld is. Mintha csak egy hős bukott volna le, olyan szomorú volt az öreg hárs elmúlása. S egy pillanat alatt szétfoszlott ezer édes emlék... A múlt elmosódott a jelenben. Mert vájjon ki gondoljon ezek után vissza rájuk, ha nincs emlékeztetőjük, ha nincs szószólójuk, aki el-ellebbenti róluk a feledés fátyolát...

A zuhanás után összenézett a két ember. Nem tudtak szólni, csak egy-egy könny támadt fel a szemükben s ezzel temették el a szívlevelű, kéjes illatú árnyaslombú vén fát.

A gyökere azonban ott maradt a földben, mini egy vastag, friss kereszt. De ennek is csak ideig-óráig volt itt a helye, mert a pribékek hamarosan nekivetették az éles fejszét, az ásót, a lapátot és ástak, daraboltak, utálatos kéjjel és gyönyörűséggel. Harmadnapra szabadon állt a hatalmas tuskó ...

— Ezt is vigyék el innen, mennél előbb, — rendelkezett azután Feri bácsi. — Mert nem tudom nézni,

— Talán sajnálja, méltóságos uram? — kérdezte résztvevően a kasznár.

— Sajnálom.

— Én is... Jobban, mint akármit.

— Lássa, így lesz az emberből újra gyerek és így ismétli meg a régi bolondságokat.

— De ha már a Stefiké így kívánta.

— Erre is csak öregembert lehet rávenni.

Nemsokára ide is érnek az igák. Két szép fehér ökör, melyekről messziről érzik az istállószag. Vasalt szekeret húznak. A szekér után csörgve húzódik a nehéz gyűrűlánc.

— Hajsz, hajsz! — szól rájuk a béreslegény.

— Cselőre hé, ne hajszral ... — kerül vissza felelet gyanánt egy merész hang a tőke mellől.

— Emerre az oldalra kerülj te, — figyelmezteti a kasznár is.

Most nagyot csördít a legény a két erős állat nyaka közé, amitől a szelídnézésű, nagy fekete szemük összehunyorog s abbahagyván a kérődzést, cselőre hajlanak. A szarvuk közben összeér és kopog, mint a száraz, kemény fagaly a zúzmarás földön.

— Így, így ... ide faroltass egészen a tőke alá — igazgatja a kasznár.

Valamivel nehezebben megy most ez a dolog, mint máskor, mert az „öreg“ itt nem hagyná őket szép szóért sem. Itt akar maradni végig a temetésén.

— No, emberek ... ide a rudakkal! . . . Emelni kell...

— Elő, elő!... Csülökre, hé ...

Az emberek, mint a rajok, megmozdulnak, még azok is, akik eddig mint nézők ólálkodtak a munka körül és kiveszik a két hátulsó kereket a szekérből, azután meg nagy hűhajozással fölguíítják a tőkét az alcsereýnyre.

— Úgy ... Jól van... — mondja Feri bácsi is akaratlanul. S ez olyan most, mint a búcsúzásnál az utolsó istenhozzád.

— Le kell kötni.

— Húzd meg a láncot, hé! ...

— Add erre a végít...

— No most!... — mondják azután. — Vigyázz! Egyszerre!... Hó-rukk!...

A kerekeket tették vissza a tengelyvasakra.

— No, hála Istennek, — mosolyognak az emberek, mint akik örülnek azon, hogy a munkájú-

kat rendben elvégezték. Egyik-másik nyúl is a pipa után, mivel hogy a pipa olyan a parasztembernek, mint a szopógyereknél az anyacsecs. Hol kiereszti, hol megint belekap. Legtöbbször pedig a szájában tartja és szippantgatja.

A kasznár is meg van elégedve a tőke felrakással, úgyszintén az öreg gróf is. Amaz azonban körülnéz előbb, hogy jó leláncolták-e, nehogy útközben lebillenjen s még valami szerencsétlenségnek legyen az okozója.

— Rendben van, — mondja és rászól a béreslegényre: — Haladhatsz az ökrökkel!...

A béres úgy tesz most, mintha nem hallotta volna a szót. Áll egy darabig, nézi az ökröket, amint ide-oda csapkodják a farkukat...

Baj van... A gróf még mindig egy helyen áll és várja az indulást. El nem mozdulna egy félvilágért... Pedig hát ez így nem megy ... Ekkora terhet nem lehet csak úgy ostorlegyintésre elindítani... Szólni nem lehet. Az ökör pedig enélkül nem húz még Pontius-Piliátusnak sem. No, mindegy. Azt mondja a legény:

— Hajsz, Bimbó!

Az ökrök megrántják a jármot, recseg belé az egész készség.

— No, Bimbó!... Hajsz!...

Megint indítanak ... Nekifekszenek a járomfának, azután visszafordítják a fejüket és néznek. Az ökör is okos állat néha. Várja, hogy mi lesz: hát ne húzzuk... Vagy másként beszélnek már velünk ezután!...

A kasznár megvakarja a fületövét, látja már hogy itt valóban baj van. Itt ugyan nem vontatja el a tőkét négy ökör sem, míg a méltóságos úr itt lesz.

— Mi ez, kérem? — kérdezi meglepődve Feri bácsi. — Ilyen jó két ökör se bírja megindítani?

— Úgy látom magam is, méltóságos uram.

— Hogy lehet ez? ...

A kasznár nem felel. Tűnődik.

— Hiszen nem is teher. Alig egy-két méter-mázsa az egész.

Megint megindítja a béres. Azonban most sem halad tovább. Mérgében már káromkodni is kezd, s amíg az ökrök szarvát rángatja cselőrecsákóra — dűnnyögve szidja a „tekintetes“ urat, hogy mi a manónak nézi a szegény ember nyuglódését. Jobb lenne, ha bemenne a kastélyba pipálni.

— Csodálatos — szól megint a gróf.

— Majd elindulnak ezek, méltóságos uram, csak tessék egy kicsit eljönni innen, — nógatja azután a kasznár Feri bácsit.

Ohó, hát ez a dolog titkai... Lám!... mi mindennek kieszelik az emberek a módját... No-hát menjünk, lássuk ... Szó nélkül megindul az öieq, itt hagyja a tőkét, ökröstül, emberestül. Egy darabon elkíséri a kasznár is, azután visszajön.

— Indíthatod már, hé! — szól a legényhez. A béres körültekint, megvillan a szeme, hogy nem látja a tekintetes urat, azután belepercent

egy hegyeset a markába és jól méghajigálván az ostorral az ökrök nyakát, megindítja őket:

— Bimbó te, cselő ne ... Hej, erre arra a gazdádnak azt a málészájú vén fűzfánkopogóját! ... Ne te, ne!

Tessék... Egyszerre rendben van a dolog. A kicifrázott, szép magyaros káromkodás után, s amelybe a gazdát okvetlenül bele kell foglalni — ez még a jobbágyság idejéből maradt olyan kedélyesen megindulnak az ökrök, hogy még a lovakat is lefőznék ...

Az öreg gróf a kastély elől nézte a vontatást. Körülbelül tudta, hogy mi történt.

Jóízút mosolygott...

Mikorra kisüt a nap.

Alkonyat felé csöndes szellő kerekedett s ez szétverte a szürke borulatot. A felhők foszlányokra szakadoztak, a nap kisütött, a levegő tele volt a záportól felfrissült erdő puha illatával. A lombok között vidám madárdal hangzott, a tölgyek levelein csillogó gyöngyszemek gyanánt ragyogtak a kövér esőcseppek. Fenségesen szép volt az erdő. Valami elragadó hűvösség terjengett benne. Illat, szín, káprázat és varázs... A félhomály bent az összeboruló lombok alatt, a levelek között beszűrődő esti pir iparkodott megtömi s ez az erőtlen, bíborszínű fény arany zománcot vont a tölgyfák erős, hatalmas törzseire.

A gyalogúton, mely mint egy keskeny, fehér szalag kígyózott az avar között, lassú léptekkel jött egy leány. Fiatal parasztleány, alig tizenhat esztendő. A kezében piros pipacsvirágot tartott s azt olykor felemelte az ajkához. Szagolgatta semmittevésből. Messziről, az ösvény széléről lehetett már látni, hogy formás, fejlett. A szépsége, az üdesége azonban csak a közelben mutatkozott be. Olyan volt, mint a hajnalhasadás: rózsaszínű, a szemei pedig feketék, tűzben égők. Mellette,

alig egy-két lépésnyire, az esőverte gyöpön, fiatal, erőteljes legény lépkedett. Szótlan volt, mé-lázva birizgálta a nedves fűvet egy frissen szakasztott vesszővel.

Mikor közel értek a gyalogút végéhez, mely beleolvadt az erdőt keresztül szelő kocsuiútba, megfogta a leány kezét, megállt és a szemébe nézett.

— Látod, Magda, — mondta neki lassan, szinte szomorúan, — ez a mi sorsunk ... Ezzel vert meg bennünket az Úristen!

— Mivel? — kérdezte megátkozva a leány.

— Azzal, hogy bujkálnunk kell, mint az úzóbe vett vadnak!

Magda lesütötte a szemeit, hallgatott. Úgy tett, mint aki érzi, hogy valamiben bűnös.

— Meddig tart még ez, mondd? — folytatta tovább a legény, szerelemittasan nézve a leány szelíd arcát, melyen mint két selyem pilleszárny, reszketett a szempillája.

A leány a pipacsvirágot tépdeste s ha fel is vetette a tekintetét, olyan volt, mint a neszre megrebbenő félnék madár. Nem bírta szólni, egyre gyengült, egyre hangosabban vert a szíve. Szeretett volna belekapaszkodni a legény erős karjába.

Az pedig keményebb szóval tovább mondta:

— Vagy ha nem szeretsz, azt is mondd meg. Ha az anyád kötényéhez húz a szíved, eredj oda, maradj ott... Én nem hágom a lábad nyomát. Szent Mihály napjára nekem már itt befellegzett,

elmegyek, aztán ha jól esik, sóhajthatsz utánam. Ha pedig másként akarsz, jössz velem, nem leszünk lába alatt senkinek.

Magda felemelte a tekintetét, az arca lángba volt borulva, a szemei pedig fényesek voltak, mint kinyílt rózsaszirmon a reszkető harmatcsepp. Komoly elhatározással, szinte nekiszánakozva mondta:

— Megyek, veled megyek, Pista!

Nehéz lélekzet szakadt fel a legény melléből és reszketve szorította meg a leány kezét. Azután elérzékenyedve folytatta:

— Szeretsz? ... Igazán szeretsz, Magda?

— Szeretlek, — súgta a leány halkán, mint mikor a szellő átsuhan a virágok felett.

— Nézd, itt vagyunk az Isten ege alatt, a szabadban, ahol minden él, minden mozog, esküdj meg itt nekem, hogy addig süssön rád az Isten napja, amíg egy lesz velem a gondolatod. Én elmegyek érted erről a földről. Itt hagyom azt, aki nevelt, akit öreg napjaira elhagyni bűn tőlem. Kész vagyok veled bujdosni, ha kell. Dolgozom is minden erőmmel, csak azután te legyél az, aki letöröli rólam a verejtéket, aki megsimogat, aki megvigasztal és erőt ad ezekbe az izmokba ... Megesküszöl?...

— Meg! — felelte bátran a leány.

— No hát esküdj meg¹.

Odavonta keblére a leány fejét s az most szelíden súgta:

— Esküszöm!

A gyenge, erőtlén hang keresztül vert az erős ember szíven s megreszkettette minden ízében.

Másnap, mint valami fehérképű Madonna, ráborult a leány az anyja keblére és azt mondta:

— Itt hagyom, édesanyám!

A napsütötte bőrű parasztasszony ránézett a leányára s úgy tett, mintha gondolkozna.

— Hová mész? — kérdezte tőle,

— Bekötöm a fejemet... Elmegyek Tóth Pistával a bodomi rétre.

— Tóth Pistával!? — mondta hihetetlenül. — A bíró fiával? ... azzal az elátkozott nemzetséggel? ... Hova tetted az Isten szerelméért az eszedet?! ...

— Sehova, édesanyám, itt van a szívemben... Azután könnyezve, halkán tette hozzá: — a szívem alatt.

Az anya elfehéredett. Megértette a leánya szavát.

Ez az érzés azonban egy perc alatt továtűnt a lelkéből, mint a napsütés, ha szélről hajtott felhő vonul elébe. Az aggodalomnak egy más neme rezdült meg szívében: az a gondolat, hogy a gyermeke egy életre való kálváriai útra indul, egy súlyos keresztet vesz a vállaira, mely alatt ki tudja, mikor és hol fog elbukni, összeroskadni

Azért nem lágyult el. A munkában, a nehéz sorsban megedzett asszony kurtán, szinte hidegen mondta:

— Hát ereddj!

Uram istenem, mit is mondhatott volna mást

egy fekete kenyéren rágódó özvegy asszony, aki maga is cseléd, akinek életében állandóan a megaláztatás, a nincstelenség és a nyomor volt kísérlője. Aki szintazonképen csak cselédnek, más kutyájának neveli a gyermekét és akinek hajnalhasadástól napestig görnyedve kell húzni az igát, hogy megtúrják az idegen portán.

Ezt mondta Tóth János, a parasztbáró is odaát a jegenyenyárfás tanyaházban, csakhogy ennek a hangja már dörgött, mint a levegőég, ha összeütkeznek nyáridőben a haragos színű fellegek. Pedig a gyermeki szeretet is sokkal alázatosabb volt. Mint a hű kutya, gunnyasztva lapult meg a fiú az indulatos apa előtt s úgy rimánkodott:

— Ne tiltsa meg, édesapám, hogy szeressek!

— Még a kutyaházban sem túrlek meg beneteket, — felelte dühösen Tóth János s az arcát elöntötte a harag vörös tüze.

— Hát fogadjon cselédszámba, bérért, nap-számért.

Az öreg nem szólt, otthagya a fiút a pitvarban, ő bement a szobába. Később, mikor kijött, a nyakán ki volt az ér dagadva és a szemei szinte lobogtak. Megfogta a fia karját és kivezette a ház elé.

— Látod azt a vörös keresztet ott az út szélén ... Még ha odajutsz is azzal a koldusfajzattal, akkor sem lesz a számotokra egy rézkrajcárom sem. Vagy az én szavamra hallgatsz és

olyan leányt hozol a házhoz, akinek van mit aprítani a tejbe, vagy pusztulsz a szemem előtt.

Az ökle ekkorra már összeszorult, a tekintetében pedig valami megfélemlítő fenyegetés volt, mint mikor a felhőt meghasítja a cikázó villám.

A legény lehajtotta a fejét, az ajkába harapott, nehogy kitörjön rajta az átok, amely a lelkéből fakadt.

Azután elment. Együtt a leánnyal. Az ősz színes virágokkal hímezte ki a mezőt, a tájat bearányozta ragyogásával a napsütés. Szép volt, üde és fényes volt minden talpalatnyi része az anyaföldnek. Az ég is mosolygott szelíd kékségével a hajlaton. Ám azért Tóth Pista előtt sötét és rideg volt minden. Elhomályosította az élet s a természet bűvös szépségét a bánatárny, mely a lelkén borongott. Üresnek, színtelennek érzett és látott mindent, csak a keserűség, a fájdalom áradt meg a szívében. És ebben az elborult lelkivilágban egyedül a szerelem tündökölt, mint valami fényes csillag, mely vigasztalta és erősítette a csüggedő embert.

... A vadvizekből táplálkozó „Sohajda“ ere épen ötször áradt meg azóta, ötödször borította vizes takaróját a semjékekre, melyeknek lapályát szagos széna termi be, ha lehúzódik róluk a víz s a partja kákát növeszt, mely felett sivalkodva bolyong a bibic s amely rejtelmesen susog, ha közibe téved a bujdosó szellő. Fent, a partos dűlön, a nádtetejes tanyaház felett is sok vihar elmúlt azóta. Az ősz sárga viharzása is le-

tépte párszor a jegenyék citkés leveleit és vitte, sodorta a fonnyadt virágokon keresztül a kőhid lábaihoz, a fölcserepesedett Sohajda fenekére. Ott azután megállapodott, a sárga levelek egy része halommá nőtt, míg össze nem keverte őket az eső, a hó a felpuhult földdel.

Ezek a viharok azonban nem hagytak nyomot a pusztai ház felett. A leszaggatott levelek helyeit újak nőitek, az égiháború dörgése elcsöndesedett, újra kisütött utána a nap és a kiengesztelődés szelíd képében mosolygott a magyar föld felett. Jött azonban egy más vihar, egy más romboló, pusztító elem, a parasztbáró lelkének nyugodt világára. A lelki vihar. Ezt már nem bírta eloszlatni semmi. Egyre tömörödött, egyre sűrűsödött és sötétebb lett. A nép, mely a gögös, magának való vagyonos embert, ki tudja mikor, „parasztbáró“-nak nevezte el ezen tulajdonságaiért, most még a kalapját sem billentette meg előtte, a gyermeke iránt való lelketlensége miatt. A kor valami utálatos gyűlöletet vitt magával az emberek közé, akik azután útjukban elfordították a fejüket is, úgy tettek, mintha nem látnák Tóth Jánost.

Ez a nagy hűvössége a lelkeknek és az idők múlásával megváltozó érzélem hajtotta az öregre a megbánás s a lelkifurdalás borulatot. Mert változandó az ember, mint az örökszép természet. Érzések jönnek, érzések mennek az emberi élet világában, a szívben, hol derülten, hol zordonan. A harag, a gyűlölet jégkérgét is megolvasztják

ezek, mint a föld fagyát a napsugár csókja. Ez a benső változás azonban leginkább a külsőségekben nyilvánult meg. A tanyán. Az öreg házon, ott a nyárfák között, melynek gólyafészkes kéményéről lerágtá az idő a meszet, faláról lehántotta a vakolást, a göré lécei eleresztették a hevederfát s az aranysárga kukoricacsövek kibújtak itt is.. amott is az idegen kéz felé. A kút kávjának deszkáira is ráült a szű és örölt naphosszat, azután a sudárfa is recsegett a komadástól. A ház tenyérszerű ablakaiba is hiába sütött a napsugár, nem virított ott semmi. A muskátli húsos leveleit belepte előbb a por, azután összefonnyadtak, piros virágai lehajtották kicsi fejüket, mint a haladokló gyermek, színt változtattak és lehulltak. Nem volt aki gondozza őket. Az is elment a fiú után, az asszony, a betegszívű anya, aki sima, fekete selyemruhában, hófehér kendővel a kezében járta a templom hideg köveit, hogy ott fohászokdjék a Megváltó keresztje alatt. És az anyaszív, akinek nem volt szabad otthon egy könnyörgő szót sem ejteni az eltávozott, elűzött gyermekért, hervadt, mint a dérlepett virág, azután kivitte a bánat az árnyékos akácfák tövébe, a csöndes, virágos kertbe, hol fájdalom zokog a füves sírok felett...

Meglátszottak a lelkivihar nyomai a parasztbárón is. A nagyvérű, akaratos emberen: Tóih Jánoson. Az események szerfelett leverték. Hasonló lett a korhadó szomorúfűzhöz, melynek leboruló ágait megtépázta a vihar. A lelkifurdalás

lassankint lefoglalta magának az egész embert. Kedélyvilága elborult. Igyekezete, akaratereje megtört. És még szófukarabb, mogorvább lett. Mint a halálát közeledni érező aggastyán, járt-kelt a tanya körül. Nem érdekelte úgy, amint kellett volna, semmi, nem törődött semmivel, nem javíttatott, nem igazíttatott semmit. Odadobott mindent a pusztulásnak. S amint lassú múlással tovatúntek az évek, olyan lett ez a nádfedeles tanya, itt ezen a búbájós réti pusztán, mint egy elhagyatott, magányos rom, mely felett az elmúlás borong. Egy árnyék a napsütötte vadvirágos mezőben.

Lelket sem igen lehetett látni a ház körül. A földeket bérbe adta, a cselédséget szétűzte, csak egy béresgyerek kullogott olykor a gyöpös udvaron, meg egy mezítlábos parasztleány tűnt fel néha, amint a dolgát végezte. A márványszívű ember hajába is lassanként beleszövődtek a fehérén csillogó ősz szálak, barázdákat szántott arcára az idő s a félszázados ember lassankint megroskadt.

Az emlékek pedig egyre jöttek-mentek a lelkében, mint ősszel a felhők az égboltozaton. Elhozták a hitvest a keresztek közül, akinek leginkább érezte a hiányát s aki most mintha visszahozta volna mindazon szenvedéseket, melyeket elviselt tőle az életben; egyre jobban kínozza lelkét az emlékezés. Azután meg a gyereket is visszahozta olykor a gondolata, de ettől elfordult. Ezt nem akarta látni. Ez bűnös volt; ezen a szülőapa

megvetésének sötét, rút bűnét látta. Pedig dehogyan volt bűnös a szegény fiú. Inkább tiszta volt, a szerelem s az Isten oltára előtt fogadott eskü megtisztította a leány ellen elkövetett botlás vétékétől is. Hanem ehelyett szenvedett sokat. Valóságos mártírja lett a szerelemnek. Tűrt, dolgozott és nélkülözött kint a bodomi réten, ahova kapásnak, földet turozó cselédnek szegődött egy régi, katonakorbéli ismerős gazdához. Ám azért, mint a féregnek a napon való sütkérezés, az elűzött gyermeknek is megvolt a maga öröme. Megvilant olykor megalázott, nehéz sorsának a derűje, mely elűzte lelkéről a kétségbeesésnek feltornyosuló borulatot.

Úgy költözött be a réti kunyhóba, mint a madár. Nem volt semmijök: az elhagyatottság kíséerte őket és a szerelem. A leány csak az anyacsókot hozta pirosfehér orcáján, annak a melege adott enyhét a sors ridegségében. S ebből a nagy anyaszeretetből az embernek is jutott egy sugár, mely éltette addig, amíg az emberi életnek virága ki nem hajtott a homályos, szűk cselédházban. Mikor megjött a gömbölyű, piros arcú gyerek, akkor egy új élet költözött be a csendes fészekbe. Édes gügyögése, ragyogó nézése mindent pótol.

Ettől fogva azután nem is sóvárgott annyira haza. Ha megtelt a lelke bánattal, elzarándokolt anélkül, hogy tudta volna valaki, az anyja sírjához, ott letérdelt a fejfá elé és útjára engedte a könnyeit: hadd jöjjenek, hadd patakzanak elő azok.

Mindazonáltal mikor felemlítették Tóth János előtt a fiát, a néhanapján oda vetődő rokonok, az öreg haragra lobbant s úgy dörmögte:

— Magával vitte a kenyerét, itthon nincs keresni valója.

— De hiszen az kendnek is szégyen, — mondta egyszer, egy nagy ünnepnapon az öregnek a tulajdon testvéröccse.

— Nekem?! — pattant fel az öreg. — Még az se lesz szégyen, ha koldustarisznyát hordoz.

— Itthon a jó mód, öneki meg a más kutyájának kell lenni. Nem jól van ez, bátyám.

— Nem, úgy-e? — adta vissza indulatosan a szói az apa. — Pedig inkább a férgek egyék meg, mint ő, meg az a koldusfajzat.

— Ejnye, hejnye! — csóválta meg fejét a testvér. — Hát olyan számkivetett kend előtt a szégyen? Pedig hát az is ember; de mi több, az csak as igazi ember.

— Az, számkivetett. Az is lesz ... Ne áhítozzon egyik a másik kenyerére.

És az arcát lassankint bepirosította a vére. Nem is szólt azután többet a testvér, látta, hogy kár az öreg fa hajlításával vesződni. Olyan munka ez, mint a falra borsóhányás. Sőt sokszor még jobban elmérgesíti vele az ember a dolgot. Épen mintha olajat csepegtetne a tűzre.

Hát ez aztán abban is maradt...

Ősz felé hajlott az idő, a gabonát learatták, a szűrős tallók felett a cséplőgépek füstje húzódtott ide s tova s a kukorica levelei is sárgulni

kezdték már. A levegőben mintha ezüst csillogott volna, útjára kelt az imbolygó bikanyál s a fánkon, a mezőn is észre lehetett venni a színváltozás első árnyalatát: a halovány sárgulást. Enyhe, kellemes napok jártak. Az embert szinte hívták ki a pusztába, ahol a sarjűfű közé sárga és lilás virágokat tűzdelt az Isten keze; továbbá az erdőbe, melynek lágy, szendergő susogása az évszak közeledéséről csevegett.

Egy ilyen langyos, ragyogó őszi nap kicsalta hűvös odújából a parasztbárót is. Pipára gyűjtött és cammogva bandukolt a földek között az erdőnek vezető gyalogösvényen. Reggel volt, ünnepi fényben emelkedett föl a nap a föld felett, pazarul szórva széjjel sugarait, melyek megtörttek a harmaton s ezzel a csillogással olyan volt a táj, mint valami ezüst mező.

Ilyen őszi reggelen csodálatos varázsa van az erdőnek. Az őstermészet elbűvölő színekáprázatával ékeskedik, mely percről-percre változik, aszerint, amint lassú poroszkálással emelkedik fel az őszi nap. Összeboruló, halványzöld lombja olyan a szürkületben, mintha fátyolszerű, áttetsző kékes köd húzódna a föld pázsitja felett, mely néhol mintha kettészakadna valahol a bujdosó szellőtől. Oda már eljutott a nap sugara, mely lassankint világosodik, azután élénkebb ragyogást nyer, végre erőre kap, terjed tovább, míg végre előnti a fény az erdőrészt s úgy ragyognak a sárga színben játszó lombok, mintha az egész egy mesebeli aranyfal lenne. És a patakzó fény-

ben parányi legyecskék kavarnak sűrű összevisszaságban. Amint közelebb ér hozzá az ember, sajátságos illatot érez kiáradni belőle, továbbá hűvösséget és lágy zsongást: a remegő levelek rejtelmes zúgását. A bokrok között még homály ül, fenn azonban a fák koronái már aranyzó-máncban fürödnek. Ilyenkor még szórakozott, hallgatag a természet. Árnyék és csend van mindenfelé. Az ember megilletődve figyel s amint körül fogja az erdő áhítatos szendegő csendje, csodás mélázás száll a lelkére. Azután mintha álomba ringatódzva, szinte önfeledten hallgatja a fölérredt szárnyasok csevegését. Meg a szárny véresőket, a füvek, a bokrok között felriadó lágy zörrenést, amint tova iramlík valami gyíkféle az avar s a levelek között. Olykor meg is rezzen, különös elfogadás nehezedik a keblére, azután ismét felvidul, a nap már beszűri sugarait a levelek között és űzi kifelé az erdő homályát...

A parasztbáró közel ért az erdő széléhez. Ott egy asszonyt, meg egy kicsi gyereket pillantott meg. A kopott ruhás parasztasszony száraz gályákat szedegetett a kötényébe, a gyerek: pedig bent volt a szeder indák között, melyekkel összekapaszkodott a puszpáng, s egyes ízei felfolytak a csigás fatörzsekre. Alig látszott ki a gyerek a levelek közül, olyan kicsike volt. Mégis ez állította meg útjában a parasztbárót. A gyerek, amint látta, hogy közeledik, megszeppent: az arca elkomorodott és okos szemeit rámeresztette az emberre. Azután az asszony felé tekintett, mintha se-

gítségért folyamodna hozzá. Szólni azonban nem mert.

— Hát te meg mit csinálsz ott? — kérdezte a parasztbáró a gyerektől, amint megállapodott.

A hangjában most szokatlan lágyság és szeretet rezgett.

A kis fiú nem mozdult, pityergőre húzta az ajkait és szelíden lecsukta a szeme pilláit.

— Félsz, úgy-e?

— Fél ám! — mondta a fiú helyett az öreg asszony, aki szinte repesve sietett hozzá, mint a madár a fészkéhez.

Tóth János arcán szelíd mosoly lebbent meg.

Amint nézte az őszhajú öreg asszony és mellette a szedertől bemaszatolt ajkú pozsgás gyereket, valami különös érzés vonult át a lelkén. Szokatlan melegség s az őstermészet örök és kifürkészhetetlen rejtélyének egy kipattanó sugara vilant át dacos szívéen, mely csodálatos fényt szórt a szunnyadó érzelmek közé. Derengést, melynek ragyogó bíborpalástja között, mint az emelkedő nap, feltámad a csodás, isteni érzés: a szeretet minden iránt, melyben az élet folytatását látja az ember. Mert hiába, rég tudott dolog, hogy a lelkes ember ép oly porszem a mindenségben, mint a ma kinőtt fűszál. Ezt is, amazt is egyazon hatalmas erő vezeti az élet útjain. Az egyik ma még virul, holnapra már elfonnyad. Most haragos felhők viharzanak felettük és villamcsatákat űzet velük a természet; később olyan fenséges arccal ragyog a mennybolt, mintha nem is volna boru-

lata. S így lesz örökké. Emberi elme által ki nem számítható idők végtelenjéig. És mégis, miért van az, hogy a sarjadó élet megilleti a szívet, felvidul, ha szelíd, napsugaras az idő, míg viszont elborul, ha felhős a menny, s ha látja az elmúlás munkáját.

Ez a változás állt be a parasztbáró lelkében is. Nézte a gyermeket, s egyszerre csak azt vette észre, hogy felgyúlt lelkében a szeretet. Előbb érdeklődést érzett a gyerek iránt, azután mennél tovább nézte, annál több szeretni való vonzást talált rajta.

Megfogta pici kezeit, amelyek elvesztek a tenyerében s azoknak a puhaságát most olyan különösen kellemesnek találta. Azután megsimogatta az arcát, belenézett fényes, fekete szemeibe, megcsodálta piros ajkát, később lehajolt, fölvette a gyermeket a karjára, és megigazította a kalapját, amelyen őszi virágok díszeltek.

— Kié ez a gyerek? — kérdezte élénk tekintettel, szinte lelkesülten. — Ez aztán gyerek, as apja tagadóját.

Az asszony szóba fogott, de közbevágott a parasztbáró.

— Hogy hívnak, kis fiam?

— Pistánaki — selypítette a gyerek.

— Pistának? — ütötte meg a szó a lelkét az öregnek. (Eszébe jutott az ő Pista fia.) — Micsoda Pistának?

— Tóth Pistának!

—No ... az apád angyalát!... Huszár leszel, úgy-e?

—Kié ez a gyerek? — kérdezte újra az asszonytól.

—A lányomé!

Tóth János nem ismerte fel az asszonyt. Voltaképpen nem is igen ösmerte, csak hírből. Gazdaember zsöllérrel nem igen szokott törődni.

—Hát ki a maga lánya? — faggatódzott tovább Tóth János, miközben a gyerek is bizalmaskodni kezdett s amint ült a karján, játékba fogott összes bajuszával.

—A Magda, a maga menyé...

—A fiam felesége? ... A Pista asszonya?...
— pattant fel a parasztbáró. — Azé ez a gyerek? ... Az unokám ez? ...

Az asszony csendesen bólongatott a fejével.

Tóth János arcát befutotta a pír. Nem tudta, mit tegyen. Belül a régi haragos érzés háborgott, idekint pedig érezte a kicsi, ártatlan szívből kiáradó tiszta szeretetet. Egy ideig hallgatott, nézte a gyereket, akinek szabályos vonásaiban az ő kitagadott fiát ösmerte föl. S most valóságos vihar vonult át a lelkén, mely néhány percre el-sötétítette az ember tekintetét, azután lassan derülni kezdett, amint a megtéveszthetetlen örök természet diadalmaskodott a dacos vérű ember felett.

Szinte megtörtén, fáradtan, mint aki valami nagy nyűg alól szabadul fel, lassú hangon szólt az asszonyhoz:

— Mondja meg a Pistának, hogy a gyereket elvittem, jöjjön el érte!

Elfordult s közben még jobban magához ölelte a gyereket, menőben azonban visszazólt:

— Az asszonyt is hozza.

Az asszony nem bírta szólni, valami elszorította a keblét. Megindult. Ment hazafelé.

A parasztbáró is jött visszafelé a csapáson. Neki is, meg az asszonynak is könny ragyogott a szemében.

Amint bandukolt a két öreg, olyan volt ezeknek a könnyeknek a ragyogása, mint borulat után ha kisüt a nap és mosolyog a felhők közül a, kiengesztelődés szelíd szivárványa.

A képviselő.

Városi képviselőválasztások előtt volt az idő, a kurtakocsmákban ennél fogva naponkint igen vidáman íolyt az élet. Az emberek már napáldozat után összejöttek „értekezletre“ és valamikor éjfél felé oszlottak széjjel, természetesen a leglelkesebb hangulatban. Jelöltek is voltak hál' Istennek, meglehetősen szép számmal s ezek, mikor már az érdemeik felsorolásából kifogytak, kinyitották a nagy bugyellárisukat és azt mondták: ennél tiszteletreméltóbb érdem nincs a kerek ég alatt, aki ez előtt meg nem hajol, az nem érdemli meg, hogy választó legyen. Tökéletesen igazuk volt a jámbor embereknek, mert ettől fogva azután mindennap szaporodott azon elvhű polgároknak a száma, akik nyíltan bevallották, hogy bár eddig tévedésben voltak a jelöltek kiválóságai iránt, ezentúl tüzzel-vassal dolgoznak megválasztásuk érdekében.

A korteskedés benn a városban valamivel könnyebben ment, mint a tanyán. Ezen a télen ugyanis veszekedett nagy hideg volt és vagy félméteres hó feküdt állandóan a földön, ilyen kellemetlen időben mégis csak nehezebben mozdulnak

ki az emberek a meleg szobából, mint száraz vagy barátságosabb időben. A tanya pedig valószínűsége hómező volt. Egy testté olvadt benne össze minden. Az utaknak még a nyomuk is elveszett. A fák, bokrok eltávoztak és teljesen ösmeretlenné váltak. Ujjnyi zúzmara feküdt rajtuk és úgy emelkedtek ki a bokán felül érő hóból, mintha mesebeli virágok lettek volna. Szép volt, bájos volt mindenfelé a vidék, de kegyetlen és félelmetes. Megtörtént például, hogy a hókupacok közé temetett tanyaházat órákhosszáig kerülgette a tulajdon gazdája, míg végre nagynehezen haza talált.

Az alkotmányos küzdelem mindennek dacára sokkal nagyobb lelkesedéssel folyt idekint, mint a városban. Szinte elszánt, dacos harccá fajult. A személyeskedés és gyűlölködés jóformán minden értekezleten ellövellődött néhány mélyen sebző nyilat. S a lelkeknek ez a sebe csak olaj volt a tűzre. Arról volt ugyanis szó, hogy a kormány-pártnak kell győzni a tanyán is. A hatvanhétnek le kell törni a negyvennyolcat. Ha nem is teljesen, de legalább részben: becsülettel kell kihozni a zászlót a küzdelemből. Erre a merész és kivihetetlennek látszó gondolatra a városi főjegyző jött rá, ki csudálatos leleményességgel s példás kitartással megmutatta pár hónappal azelőtt, hogy a bevehetetlennek látszó vár falára is feltűzheti a bátor ellenfél a lobogót, ha van benne egy kevés hadi tudomány és csselfogás. Ő volt tudvalevőleg az, aki a város ősi negyvennyolcas fészkeből ki-

ugratta a kényelembe helyezkedett régi függetlenségi képviselőt és helyébe beültetett egy megcsontosodott mamelukot.

A város-atyá választások körüli ezen újabb győzedelmet maga a főispán is mosolyogva fogadta:

— Mit gondol, kérem, lehet még a farkasok között bárányt is találni?

— Lehet, méltóságos uram. Sőt mi több: nem is egyet.

— No ez szép lesz... Ehhez előre is gratulálok önnek.

A főjegyző nyomban hozzálátott a haditervhez, behívatta a pusztai kapitányt és barátságosan megveregette a vállát.

— Kedves barátom — mondta — egy fényes dolgot kell most a városi képviselő-választásoknál megvalósítanunk.

— Kérem, — felelte kurtán a nagy szál ember és olyan nyugodt volt, mintha azt akarta volna értésére adni a főispánnak, hogy ő előtte nincs lehetetlen az ég alatt.

— Ez pedig az, hogy az ön kerületéből öt városatya közül háromnak kell a mi embereinkből bekerülni.

— Kérem, — mondta megint a kapitány.

— Mit gondol, keresztül lehet vinni?

— Megpróbáljuk, főjegyző úr, — mosolygott a tanyák hatalmas embere és ebben a mosolyban, mint sötét zugban egy picike fény, élesen villogott az a rejtett gondolat, hogy hiszen eddig is az

lett megválasztva, akit én akartam. Van elég példa előttünk, hogy miként és mi módon kell egy választást megejteni, hát majd csak kiválasztunk egyet, ami legmegfelelőbb lesz.

A főjegyző, mintha végigkísérte volna a kapitány gondolatmenetét, kis ideig várt s azután befejezte a mondanivalóját:

— Hát kedves barátom, magára bízom teljesen a dolgot, végezze úgy, amint jónak látja, csak szégyent ne valljunk.

A kapitánynak nem az ütött szeget a fejébe, hogy hogyan kell a győzelmet kivívni, hanem az, hogy hol vesz három embert, aki vállalja a hatvanhetes állapotot. Kettő csak akad, itt van mindjárt a két kinevezett tanyai esküdt, akiket azért honorált valami csekély „szégyenpénz“-zel a város, (így nevezték el a tanyai esküdtek munkadíját a parasztok) hogy a közigazgatási gépen való kenegetéseken kívül, némi jóindulatot ébresszenek odakint a 67-es politika iránt a polgárok lelkében. De a harmadik... a harmadik!... Hol van ez? ... Abban az időben ugyanis még nagy szégyen és megaláztatás volt a Kossuthpolitikától való eltávolodás. Az esküdteknek sem volt ez okból valami nagy becsületük, de ezekkel mégsem éreztették a megvetésüket, mivelhogy hivatalos személyeket láttak bennük, akikkel ajánlatos legalább színleg jó viszonyban lenni. Ámde, hogy egy szabad polgárember áttérjen a „nímet párt“-ra, no, ez már valami nagy bűn volt.

Mielőtt tehát a korteskedést megindította

volna, a két tanyai esküdttel tartott bizalmas értekezletet. A hajnalig tartó „tanácskozáson“, (melyből, mint mindenből, most is ő maga került ki győzedelmesen) Tóth Kacziba János mellett állapodtak meg kénytelenségből. Ez a Tóth Kacziba János jómódú parasztgazda volt és azért jelölték „kényszerűség“-ből, mert bár évek óta kézzel-lábbal arra törekedett, hogy akár a hitéből való kitérés ellenében is, bejusson a köztörvényhatóságba, az anyagi áldozatokra éppenséggel nem volt hajlandó. Már pedig — és ezt talán fölösleges is mondani — tanyán e nélkül nem igen szoktak az efféle megtiszteltetések járni. Hiszen, ha igaz, még a Krisztus koporsóját sem őrizték ingyen.

Most azonban a becsületről van szó, amit mindenáron ki kell vágniok a főispán előtt. S úgy gondolták, ha ló nincs, jó a szamar is, tehát a két esküdtön kívül Tóth Kacziba János lett a harmadik jelöltje a toronyaljának. Az ellenzék persze nagy zúgolódással fogadta ezt a „hallatlan“-botrányt és a gazdasági kör elnöke, az öreg Sebenyei Benő bácsi, aki a „vörös sapkások“-nál, mint tizenhétéves diák, vitézül harcolta végig a szabadságharcot, vésztjósloán rázta meg kemény öklét a levegőben:

— Ha mindnyájan elvérzünk is, ezt a csúfságot nem szabad megengedni, hogy elkövethessék rajtunk.

Az emberek egyrésze hasonló szilaj hangulattal tiltakozott a merénylet ellen, másrésze pe-

dig, a szelídebbek, gúnyosan mosolyogtak és összesúgtak maguk között:

— Talán hévatalt akar ez a pecsovics vállalni ...

Benő bácsi pedig tovább mondta:

— Aki ép-kézláb ember és van egy parányi hazaszeretet a szívében, az álljon most ialpral Az igákat pedig fogja be mindenki, ha mindjárt bele is vész a hófúvásba.

Karácsony után való héten megtörtént a választás.

A gazdák legnagyobb része szót fogadott a szép, galambősz embernek és ha nem is „hazaszeretettből“, hanem inkább Tóth Kacziba János iránt való irigységből ugyancsak ütötte a vasat, amíg meleg volt. Heteken át jártak-keltek a tanyaák között és tüzelték a polgárokat, hogy ne csak eljöjjenek a választásra, hanem még a betegek is hozzák magukkal. Mert azt már csak mégsem lehet tűrni, hogy Tóth János, ez a pipogya ember, képviselje őket a közgyűlésen.

Mindez azonban hiábavaló dolog volt. Tóth János neve a másik kettőével együtt hihetetlen szavazattöbbséggel került ki az urnából.

— Sokszor tapasztaltam már, hogy nincs igazság a földön — fakadt ki keserűen Benő bácsi az eredmény kihirdetésénél — de úgy is van!

Többet nem mert mondani, pedig szeretett volna fenyegetőzni is. Szerette volna a fejéhez vágni az elnöknek, hogy csalás történt. Hogy még a halottakat is leszavaztatta. Azonban öreg em-

ber megtanulta már a régi közmondást: ne szólj szám, nem fáj fejem — és hallgatott. A parasztok is csak a fejüket csóválták és maguk között mertek megjegyzéseket tenni:

— Azt írták a papirosra, amit akartak.

— Persze.

— Hát. Türelmes a papir, oszt' most bizonyítsa valaki, hogy hamisság történt.

A kapitány másnap olyan nyugalommal tette le a főpenna asztalára a jegyzőkönyvet, hogy az szinte megdöbbsent:

— Mi az, baj van?

— Nincs semmi baj, főjegyző úr.

— Sikerült?

— Fényesen.

— Ez igazán szép — hajtotta meg karcsú derekát a pusztai sas előtt — meg fogom önt dicsérni a főispán úr előtt.

Egy hét múlva értesült a kapitány, hogy baj van a választás körül, ügyvédet fogadtak a parasztok és megakarják semmisíttetni Tóth Kacziba János mandátumát. Közönyösen fogadta a hírt, még a szivart se vette ki a szájából.

— Miért? — kérdezte mégis a jelentésttevő esküdttől (ez is jómódú parasztgazda volt), csak azért, hogy szóljon valamit.

— Azért, mert nem tud írást...

— Hm!... Nem is gondoltam, hogy ilyen ökor legyen ez a János.

— Az ám... így állunk kapitány úr, Még majd baj lesz!

— Micsoda baj? — mosolygott a kapitány.

— Megsemmisítik a választást.

— Tudom... Majd ha amarról jön fel a nap.

Persze, hogy nagyon nyugodtan aludt ettől az újságtól az „öreg“, sőt még a feje se fájdult meg tőle. Másnap befogatott a szánkóba és áthajtotta a feketetői iskola tanítójához.

— Van-e sok dolgod, Mátyás?

— Kerül mindig egy kicsi.

— Azt akarom tudni, ráérsz-e valamire?

— Rá ... Mire?

— Ha ráérsz, akkor megmondom. Egy ökröt kell megtanítani az ábc-re.

— Ökröt? — csudálkozott a tanító, mivelhogy hirtelen nem értette meg a célzást,

— Azt azt... Öreg ökröt. A Tóth Jánost.

— Ahá!... Most értem már...

— No ... Megválasztottuk képviselőnek, oszt' nem tudja még a nevét se leírni.

— Megtanítom én! — pattant fel lelkesülten a tanyai pedagógus. — Két hét alatt ír, olvas, mint a vízfolyás, kapitány uram!

— Hát ezt akarom. Holnap itt lesz nálad.

Így is történt. Körülbelül négy hétig járt a vén diák a tanítóhoz és megtanulta a nevét szép, öreges betűkkel leírni. Viszont olvasni is megtanult. Egy adóhivatali hirdetmény volt az ábécés könyve, melynek nagy, fekete betűit — ha lábbal fölfelé adták is a kezébe — az utolsó pontig elolvasta. Jó vacsorával és szódás borral össze-

kötött „vizsga“ után beköszöntött a kapitány a főpennához:

— Jelenteni jöttem főjegyző úr, kérem, hogy nincs már semmi baj. összeülhet az igazoló-választmány.

— Hogy-hogy?

— Tud már írni is, olvasni is Kacziba János. Majd lefordult a székről a főjegyző, oly jót nevetett ezen a huncutságon, a kapitány ellenben nyugodt maradt és csak annyit mondott:

— De a nevéen kívül mást ne tessék vele íratni, mert nem tud.

A dolog így el lett igazítva. Tóth Kacziba Jánost beinvitálták az igazoló-választmány ülésére, valamint az ellenfelek ügyvédjét is, továbbá Szebenyei Benő bácsit és még néhány parasztot. Hadd győződjenek meg személyesen, hogy ártatlanul rágalmazták meg az új városi képviselőt.

— Maga az a Tóth Kacziba János? — kérdezte ünnepélyes hangon az elnök.

— Igen én vagyok.

— Maga ellen azt panaszolják ebben a föllebbezésben, hogy nem tud írni.

— Már mint én?

— Igen.

— Hogy ne tudnék, kérem tekintetes elnök úr, mikor négy esztendeig jártam az oskola falai közé...

— Mellé talán! — vetette közbe az öreg Benő gazda. (Ez volt ugyanis a „legtudományosabb“ ember akkoriban a tanyán, mert még latinul is ta-

nult.) Ezért a közbeszólásáért azután méltó dorgálásban is részesült az elnök által.

— Hát szóval tud írni?

— Tudok, — felelte keményen János.

Az elnök intett a főjegyzőnek, aki erre hivatalos komolysággal félív papirost tett az új városatya elé, továbbá tollat nyomott bütykös ujjai közé:

— Írja le a nevét, Tóth Kacziba János.

Ez megtörtént. A főpenna méltóságtól sugárzó arccal tette le az írást az elnök elé.

— Helyes... Jól van. De viszont azt is panaszolja a főlebbezés, hogy nem tud olvasni.

— Kicsoda? Én?... — pattant fel méltatlankodva János. — Már hogyan tudnék, kérem, hiszen az íráson kívül olvasásra is, tanított az istenben boldogult Kén Géza tanítómesterem.

— Ez igaz, — hagyta helyben az elnök —, de hátha elfelejtette azóta. Majd kipróbáljuk.

— Kérem, állok elébe — felelte a vén „diák.” Az elnök erre megint szólt a főjegyzőnek, aki úgy tett, mintha keresgélt volna az előtte fekvő írások között és nem tudná hirtelen, hogy mit is adjon már no, ennek az embernek a kezébe. Végre kihúzta az adóhivatali hirdetményt:

— Olvassa ezt el, elejétől végig, — mondta igen komolyan és a kezébe illesztette az ösmert papírlapot, nehogy tótágast álljanak előtte a betűk.

És János olvasta. Még pedig, dicséretére legyen mondva a feketetői tanítónak, olyan folyé-

konyan és gyakorlottan, hogy már-már a főjegyző is kezdett ingadozni a hitében: vajjon nem ültette-e őket is fel ez a hosszúbajszú kapitány. Mert ettől még ez is kitellik...

— Köszönöm — fejezte be az érdekes vizsgát az elnök, aki most már az epéskedő deputáció felé fordult és egy szelíd kézmozdulattal fejezte ki, amit mondani akart. Azok meghajtották magukat és eltávoztak.

A folyosón megállította őket az öreg Benő gazda:

— Tamás vagyok ebben is barátaim — mondta nehéz szívvel — nem hiszem, hogy nem játszott bele a kapitányunk keze ... Nagy huncut öki gyelme, nagy huncut...

A többiek rábólintottak a fejükkal:

— Régi dolog!

Az új bor.

A hétderékon tanyai kocsik álltak meg Dobó János korcsmája előtt. Rissz-rossz parasztkocsik, melyek abban különböznek a többtől, hogy az oldaluk, meg a saroglyájuk le van rakva és ezek helyett vastag akácfa-rúd van két oldalt a tengelyre kötözve. A rudakon hordó van. Nagyocska; nyolc-kilencszáz literes. A hordókban pedig bor van, idei termés, mely erre az időre elkészül a forrással, ennélfogva apránként be kell azt hozni a városba. Hát hozzák is... így Mindszentek után gyakran lát az ember a tanyák görbe útjain egymás után haladó kocsikat, melyeken öreg hordók fekszenek. Az első tengelyen szalmával bélelt zsákon parasztember ül és lógatván lefelé a nagy csizmákat, nézi csöndes pipaszó mellett a hervadó tájat.

Dobó a kapu előtt áll az utcán és széles ábrázattal nézi az embereket, amint eregetik le a nagy hordókat a kocsikról. Nehéz munka ez, de hát most ő rajtok a sor. Eddig a lovacsák dolgoztak, most pihennek és szedik föl az elébök dobott szénaszálakat. A ház előtt emberek haladnak el. Ki munkára megy, ki meg a piacra. Ezek az utób-

biak leginkább földművelő emberek és asszonyos-
tul hordják befelé a termést. Köszönnek. Dobó el-
fogadja, de csak a feje bólogatásával. Ez is némi
jele a kevélységnek. Ebből eredőleg állítja meg
azután az egyiket is, meg a másikat is.

— Hallod-é, Gyurka ...

Gyurka megáll, a tenyerével fölnyomja hom-
lokán a sapkát és az kérdi:

— Szólt kend?

— Mondok, gyere csak be, nézd mög ezt a
lőrét.

— Lőrét, — neveti amaz, — nem lőre ez, úgy
nézöm, hanem bor.

Bemennek, megkóstolják. Gyurka Dobóra néz
s amig kezefejével kétfelé simítja a bajuszszár-
nyakat, azt mondja:

— Csupa olyan, mint a tej.

Dobónak szélesebb lesz a képe, büszke mo-
soly terül el rajta.

Ezek mellett bizonykodnak, hogy a bor jó.
Sőt a jónál is jobb. Bár hiszen az idén aligha kell
újjal fölcsereálni a régi forgácscégért valahol,
mert Isten jóvoltából ugyancsak kitett magáért a
venyige. Jót is adott, meg sokat is adott. (Ne fél-
jünk, azért nem fogy a pálinkadepó.) No, de ez
mégis valami nagyon különös lehet, mert íme, az
úgynevezett Gyurka, amint megy, és találkozik az
ösmerőseivel, rögtön szóba fog:

— Ej, de finom borral kínált a Dobó.

— Dehogy!

— Most hoztak haza tizennyolc hordóval. Olyan, mint a valóságos tej.

A hír eképen széles körbe eljut a hét végéig. És most már a szombati pénzosztásnál szintén fölkerül Dobó János.

— Hova mész hó'nap — veti föl a kérdést az egyik ember.

— Hova? ... A Dobóékhoz kéne menni, azt mondják, jó bora van.

Hamarosan létrejön a megállapodás, hogy hát Dobónál lesz az összejövetel. Vecsernye után természetesen. Ekkorra már a homály is hatalmába keríti a világot, szó nem igen érheti az embert. Napfényel biz' meg lehet róni, mivelhogy ekkor nem az italozás, hanem a munka ideje van. Hát ugyan ezek az emberek most még ha napnap ülnének is be a korcsmába, akkor se volnának érdemesek a megszólásra, mert egész héten a dolog végét fogdossák, ünnep, vagy vasárnap pedig pihennek. Ha otthon nem, hát a korcsmában. Amire szintazonképen szüksége van az ember fiának, ha igazat mondanak a délelőtt és a délután egyaránt korcsmába járó urak, kik azt állítják, hogy kell a sörház, föltétlenül kell szellemi táplálék okáért. Hát fogjuk rá, hogy kell. És ne botránkozzunk ...

A többek közt, mint arany közül a réz, kiválik egy hang:

— Nem érdemes oda menni.

Az emberek összenéznek. Várják a szavak folytatását.

— Marakodós ember. Olyan, mint a veszőtt kutya, ha iszik.

Ez már nagy szó. Embertársát ennyire megszólalni nagy oka kell, hogy legyen valakinek. Ha más nem is, legalább az történt, hogy valamikor kitette Dobó a magyarnak a szűrét. Vagy úgy lehet, még furcsább dolog. Mert hogy őszinték legyünk, megmondjuk azt is, hogy Dobó János idelent, hogy a paprikavárosban nem olyan ember, aki meg szokott ijedni a maga árnyékától. De meg, ha iszik, olyan, mint az acél: szikrázik.

A leszólásnak nem sok foganatja van. Marakodási ... Nini... Más ember sincs vajból... Ilyenformán vasárnap délután, amint becsukódik vecsernye végeztével a templom kapuja, egyre sűrűbben nyílik odalent Dobóéknál a korcsmaajtó. Azért mondom: odalent, mert ez az úgynevezett polgári bormérő lent van egészen a város szélén. Talán tíz, tizenöt ház van rajta tul. S ha megáll az ember a kapu előtt, látja a mezőt, melyen fehér libák legelnek. Mindazonáltal járatos utca ez, egy táj rész embere kerül erre, mert jó a gyalogút] a és rendezett a kocsiótja is. Az ivó alacsony, mestergerendás. Az ablakok tele vannak muskátli-virágokkal. A fala, az pingált lenne, de inkább egyszínű, barna. Füstös. Ilyen a körtés-óra is, melynek lapjára, a számok fölé, tubarózsákat festett a mestere. Az asztalok, mint más kurta-korcsmában, zöldre festettek és kerekék, hanem a székek, azok már így szótlannul is beszélnek. Tőfa valamennyi. És erős, vastag. Aki valamennyire is

ösmerős ezen korcsmai állapotokkal, az erős székekből két következtetést von le. Vagy gondos, előrelátó a gazda, vagy pedig, hogy viharok szoktak néha átvonulni a korcsmaszobán.

Az emberek eképen gyülekeznek, körül ülik az asztalokat és pipálnak. Eleintén deputálják az új bort. Isznak egy kortyot, forgatják a szájukban, ízlik. Azután megnézik a színét, mely háttározatlan még és zavaros.

— Jóízű, — véli az egyik ember.

— Jó, nagyon jó. De sokkal jobb lősz, ha mögtisztul.

— Ezt igazság szerint meg kellene várni. Miért ne igyon az ember jó helyett jobbat. Dehát kérem, ki győzné a tisztulást várni, mikor itt ül az ember és szerfölött száraz a torka, már csak azért is, mert vasárnap van. Hát iszik. Egyre szaporábban fogdossa a poharat, koccint és áldja egymást az „Isten éltesse”-nel.

A társaság szemenszedett. Egyik asztalnál csupa fiatalok ülnek, a másikonál vegyesen, Élemedett korú a javakorabelivel. Ki kihez tud alkalmazkodni. Meg azután az illem is bele szól ebbe. Öreg ember a fiatalal csak nem ül le borozgatni ... Ilyen a beszélgetés is. Az öregjei a földről, a veteményről, vagy valami esetről tárgyalnak, a fiatalok beszédjéből ellenben kihallatszik a „tánc,” a „Julcsa,” meg más eféle...

Tagadhatatlan, a kép igen érdekes. És szép is még most. Erős, munkás emberek csöndes mulatozása ez, mely a tapasztalatok gyűjtésére is al-

kalmas. S amely fölött, mint valami szelíd derű, mosolyog a szerelem.

Dobó, a korcsmáros, hosszúszarú pipával jár le s föl a szobában, néha megáll valamelyik asztal előtt és nézi az embereket. A legények előtt kidomborodik a hasa és rászól az egyikre:

— Hogy állsz, körösztfiam?

— Állok... — veti vissza sértődve a szót a legény. És a szemében megvillan a dacos neheztelés.

Dobó kiveszi a szájából a pipát és megfenyegeti száraival a legényt. Hogy ez mit jelent, azt csak akkor tudjuk meg, ha ismerjük az előzményeket. A ma egy heti esetet tudniillik. A legény ugyanis valami nem tetsző szót mondott Dobónak, amiből kurta szóváltás került, végezetül pedig, megfogta Dobó János a legény nyakán a gallért, egyet pöndörített rajta és kidobta a korcsmaajtón. A legény fölvette a kalapját és elődalgott. Nem úgy tett, mint az egyszeri ember, akit hasonló sors ért, amikor összeszedte magát odakint, fölhúzta az egyik vállát és kedélyesen rászólt a korcsmárosra:

— Nem muszáj nekem mindig odabent lenni... Nini...

Azzal elballagott.

Mondom, a legény is ily formán járt s ez okból szólítja most a korcsmáros „körösztfiam“-nak. Ezért pirul a legény. S amint elfordul a gazda, Ménkű Mihály, a legény, meglöki a szomszédját és Dobó után kacsint. Ez meg olyasmit jelent,

hogy haj, azt a rézangyalát, föl van ám írva a rovásfára. Azután mondja:

— Bátya, olyant lükött rajtam ma egy hete, hogy majd kitekerődött a derekam.

— Gyün még a kutyára dér — vigasztalja a cimbora. — Lösz még szőlő, lágy kenyér, Miháj...

És nagyobb nyomaték okáért megveri a literes üveggel az asztal lapját. Ezért meg Dobó haragszik szörnyű módon... Hát nincs szája az embernek, hogy szóval kérjen. Nem gazdának szokott zörögni, meg füttyenteni a vendég, hanem a pincérnek. Ej, ebadta fattya, hát ez már még sincs rendén.

— Mi lösz? — veti oda a haragos szót.

— Liter bort adjon kend.

Dobó odaviszi nekik a bort.

— Azt tudjátok, magatok vagytok. Mire való ez a zörgés?

Nem szól egy se. Szívják erősen a szivart és olyan arcot vág valamennyi, mintha a túlsó asztalhoz beszélne Dobó. Amott is elhallgat a vendég, mert Dobó János dél óta arányosan kóstolgatta, úgy lopd el módon, az új bort, ennél fogva meg is vastagodott egy kissé a hangja.

Ez a jelenet a multság határköve. Mint a nap-sütésről, ha árnyékos helyre érünk, olyan átmeneti állapot következik. Az emberek szinte észrevétlenül jutnak bele. De csak most, ennél a liter bornál... Ekkorra kint is leborul az est, sötétség nehezedik mindenre. A lámpa is kigyúl a mester-

gerenda alatt és árnyakat rajzol a pádimentumra. Amint tovább isznak az emberek, azt veszik észre, hogy fülük széle és az arcuk melegedni kezd. A szemük nekifényesedik, mint nagyhidegben a csillag, aztán pirosak lesznek és némi nyugtalanság fogja el őket. Most már, ha nem is kell, mozognak a széken. Fészkelődnek s a kezükfejét, mintha megvastagodott volna, puffedtnek érzik. A karjuk izma is dagad ... Egyszerre csak meghasítja a füstös levegőt egy éles hang és rázendül a dal. Énekel valamennyi és egyik a másika fölé akar kerülni a hangjával.

Dobó a söntés előtt áll és félszemmél néz a legényekre. Valamit érez, akárcsak a tűzhely alá húzódó macska. De nem fél. Olyan, mint a tűzben a katona; mennél többször kerül össze az ellenféllel, annál elszántabb, vakmerőbb.

Most megkopogtatja valamelyik az asztalt és nyújtja János felé a palackot:

— Hozzon kend bele. De a jobbikbul, érti-ó kend?!...

János nem szól, türtőzteti magát. Elviszi az üveget s amíg önti, szüntelenül a fejében bizserreg a szó: a jobbikbul, érti-é kend... Hejnye, hát még erre a borra is rá lehet mondani, hogy a jobbikból... Amint leteszi az asztalra, akkor kérdezi:

— Hát aztán nem jó ez a bor, legényök?

— Jó a' — feleli rá, aki hozatta.

— Mire való akkor azt mondni, hogy a jobbikbul?

Mire való? Arra hogy kötözködjének meg hogy legyen ok a verekedésre.

— A péziér' azt kér az ember, ami jól esik.

Jánosnak kidülled a nyakán az ér, nézi egy darabig a szálas, barna legényt, azután megvágja szóval:

— Ejnye, de nagy familiából való vagy hé... Talán fölül húzta az apád a fűrészt...

— Ott — pattan föl a legény, valami Gera Sándor nevezetű. — Aztán jó van-e János bátyám?¹.

— Jó, hogyne vóna jó ... Csakhogy öcsém, a kölyökkutyának tizednapra nyílik ki a szöme, té mög csak másodnapos vagy.

— Mi vagyok én? — áll föl most már Gera.

— Mi vónál? ... Nem tudom, mi vagy ... Te tudod, mi vagy ...

— Ha kíváncsi kend rá, mögmutatom.

— Csöppet sé ... Értöd-ó ...

— No ... Né kutya-kölyközzön kend le egy legényembört sé.

— Mindig, öcsém, mindig... Aztán, ha még maradt a szádba szó, hát, kitöszlek az ajtó elibe, hogy ott mondd el.

— Engöm?

— Tégöd ám.

Most már egészen a part szélén járnak a szavakkal; pattog még innen is, onnan is egy-kettő, azután megmarkolja Dobó János a legényt és viszi kifelé. De csak két-három lépést bír haladni, mert ekkorra fölugrálnak a cimborák és közre fogják.

A nagy, melles ember akinek olyan a karja, mint más embernek a combja, egymásután rázza le magáról a fiatalokat, kit tarkón, kit egyebütt ütve meg barátságos jóindulattal.

— Hát, János bátyám — kiált föl egyik legény, — mi baja kendnek velünk?!...

Olyan ez a szó, mint a kürtjel a mezőn. A legények leszerelik magukat. Dobó is elereszti, akit legutóbb markolászott és ki a kalapját emeli föl a földről, ki meg a szivarját, szopókáját szedi össze.

— Mondja kend — ismétli a legény.

— Neköm? ... Nektök van valami bájolok.

— Hát ki bántotta kendet?

— Azt nem tudom — feleli az arcára terelve a beszédet, amelyről most négy-öt helyen is gyöngyökben gördül lefelé a meleg vér. — Bár csak tudnám...

— Kend a hibás!

— Kend kezdte! — esnek a szavak az asztal mellől, ahová ismét letelepednek a legények.

— Jó, jó, igazatok van — morog Dobó — csak ne szóljatok.

A legények közül egyik-másik fölkel, hogy no gyerünk... Menjünk más korcsmába. De hát mi nek? Ilyen bor nincsen a környéken... Nem megyünk ... Nem is mennek. Gera Sándor rázendíti újra a nótát: Vezérürü kolompja szól a réten... Barna kislány izent hozzám a héten ...

És mint jó zenekar, egyszerre csap bele valahány. Énekelnek. Majd fölvetik a korcsmát.

Odakint késő éjszaka van már. Pedig most múlt kilenc óra. Errefelé azonban hét órakor behúzódnak az emberek és hogy takarékoskodjanak a gyertyán, lefekszenek. Még a kutyák is be-kullognak az istállóba melegezni.

Most már teljesen kifejlődik az új bor ereje. A fejek kóvályognak, a lábak pedig igen sokat vesztek az erejükből. Ha föláll valamelyik, visszakiánkoszik, mintha húznák lefelé. Dobóban egész mostanáig forrt a méreg. Hogyne. A képe olyan, mint némely arcon a női kézimunka. (Ezt még csak el lehet tűrni holmi papucshősnek, mert ráfogja, hogy a fa nekiment. Hiába, újboros világ van!) No, nem baj..,

— Isztok-e még? — állít a legények közé később egy literes üveggel.

— Szörnyen ...

El se fogy a liter, ott van már a másik is. A korcsmáros adja magaszántából. Hát isznak...

Persze, hogy isznak. Boros ember nem tudja, mi az elég... Dobó János azonban tudja, mert íme lassankint tökéletesen úrrá lesz a legények fölött az új bor és egymásután billennek le a fejek.

Nemsokára csönd lesz, a többi asztalok mellől is elszállingóznak a vendégek, csak emezeknek a dűnnyögésük hallatszik. Azonban ez sem sokáig. Dobó, hogy ne maradjon adós az előbbi virtuskodásért, egyenkint talpra állítja a legényeket és alapos simogatás után kiteszi őket a sötét utcára. Hogy ott hogyan esnek: talpra-e, fejre-e,

az már nem az ő gondolja. Ő legföljebb a korcsmaajtóig felelhet a vendégekért.

A lármára nagycsizmás rendőrök érkeznek. Ezeknek azonban már nem akad munkájuk. Legföljebb egy-két pohár bort isznak meg és eközben hálából megkérdezik Dobót:

— Tudja-e kend a nevüket?

— Tudom ... Hogyne tudnám.

— Ösmeri ükét?

— Csak úgy, mint magamat... Nem az első eset ez már, hogy így mennek el... Dehogy az első.

— Jó lősz beadni üket... Leginkább fizetnek a legényködésért.

Dobó János önt a rendőröknek, azután a levegőbe csap.

— Sose bántsák — mondja alattomosan mosolyogva a bajusz alatt — mögfizettek azok... És utána gondolja: mög ám, testvérök közt mögér egy-egynek tíz pöngőt.

... Igaza van. Másnap a legények nagy előadást tartanak a munkán délebed idején. Az egyiknek a szeme tája kék, mint a posztó, a másiknak a füle van behasadva, a harmadik el nem tudta képzelni, hogy mi lelhetette a lábát, úgy fáj a térdkalácsa. (Az őrjárat húzta ki az árokból.) De azért oda se neki, vidáman vágja ki a szót:

— Bátya, de jót mulattunk az éccaka,

— Hun vótatok?

— Dobó Jánosnál... Olyan bora van, mint a valóságos tej.

Cimborák.

Az öreg Jenei János, most Péter-Pál után, hogy férjhez adta a lányát, az Etelt, azt mondta másnap korlátos fejjele a vejének:

— Imre fiam, mögmutatom, hogy különb apád leszek az édös apádnál.

Az új ember arcán ragyogott az öröm, hallgatott.

— Mert látod, ezt a viskót mögosztom veletök. Ne hánykódjatok más ember házán, lögyetök a magatokéba.

Aztán, hogy virágos kedvében derékon kapta élete párját, az elhamvadó szerelemnek szelid hangján folytatta:

— Minket se ebrudalt ki senki a vackábul; Igaz-e párom!? ...

— Biz' igaz az — erősítette meg az asszony a büszkén kivágott szavakat.

Hát valósággal igaz is volt. Jenei csőszködött valamikor fiatalabb korában, a csőszködés pedig tudvalevőleg jövedelmező mesterség (már tudniillik ott, ahol), ennélfogva az öreg is összetakarított magának valamennyi vagyonkát és amikor a lánya növekedett, kapta magát, bejött a vá-

rosba lakni. De nem a más házára. Olyan nincs ... Vett magának egy jókora telket a város szélén, aztán házat épített rá. Vagy hogy nagyot ne mondjunk: viskót. Sárból természetesen. A négy falát, padmalyát sárgaföldből gyúrt polyyás-sárbói összetákolták, arra gerendái húztak, aztán horogfákat, végül pedig nádat erősítettek és kész volt a ház. Csak ablakot kellett még venni a városban, hogy beállíthassák a falba. Félesztendőre rá kiszáradtak tökéletesen a falak, az asszony négyszer-ötször fehér mésszel bemeszelte és most olyan, hogy csak csákánnyal lehetne szétverni. Szegény embernek alkalmas az ilyen kulipintyó. Nyáron úgyis a konyhát lakja, a szobába csak akkor megy be, ha valamit ki kell onnan hozni. Aludni, a ház előtt alszik a subán, vagy gyékényen, legföljebb egy csirketollas párnát tesz a leje alá. Nohát télen behúzódik a szobába. De elég helye van ekkor is neki. Bevisz valami olcsó pléhkályhát, melyen főz s ami egyúttal a házat is melegíti. Az ablakokat pedig berakja fűrészporral, nehogy friss levegő jusson be valamiképen.

Jení János, hogy beváltsa vejének adott szavát, talán négy, vagy öt hétre az esküvő után elhivatta Balogh Józsefet a házához, hogy nézzen körül a portán az építendő szoba irányában. Balogh József sármunkás. Nem ért se kőművességhez, se ácsstudományhoz, csak a tapasztáshoz. Még malierozni sem tud (ami ritka dolog az ilyen építő-féle embernél.) Szóval azon kivesző alakok közül való még József, akik házépítésből keresik

ugyan a kenyerüket, de ehhez való jártasságukat biz' se könyvből, se oskolában nem tanulták. A régi öregektől lestek el. Az apjuktól, vagy még öregebb emberektől, akik már rég elmentek deszkát árulni. Nem is soká lesz már ilyen mesterségű ember se falun, se városon, mert egyre szaporodnak a rendszabályok, amelyek adnak is, de el is veszik az embertől a kenyeret.

Balogh József igen csöndes ember. Vékony sovány paraszt; látszik az arcáról, meg minden tagjáról, hogy rosszul táplálkozik. Ám azért dolgozik. Szinte ég a tenyere között a munka. Úgy, hogy önkénytelenül bámulja az ember: lám, akad még lelkiösmeretes és serény munkás a napszámosok között is. És mivelhogy Balogh igen zárkózott természetű ember, hát nem is igen beszél, csak a szemével méricskél s az elméjével számítja ki a munkadíját. Ha téved, — szegénynek az hibája. Akkor se szól egy szót sem. Ő a káros, gondolja magában és lelkének becsületessége nem engedi, hogy csorba essék valamikép a tisztességen. Megcsinálja a munkát úgy, hogy szeretettel nyújtja feléje kezét búcsúzóul a gazda s ha bármikor hasonló munka kerülközik a háznál, azt másnak, ha ezer mestere akadna is, oda nem adná.

Balogh József harminc forintot kért a toldás munkáért. Az egy szobáért, amit a konyha mellé kell építeni az új részére.

— Az sok — mondta Jenéi.

— Nem — rázta a fejét József. — Meglássá

kend, tíz nap alatt nehezen gyüvünk vele létre. Aztán három embör köll hozzá. Én, a Pap Ferkó, aki simítja, mög Tandari Sándor, aki a sarat csinálja.

— No de mégis, harminc pengő sok pénz ..

— Sok igaz, de lássa, a munka is sok vele.

Forgatták még jóidég a szavakat, úgy, hogy Balogh József utoljára tökéletesen belefáradt a beszélgetésbe; így hát, hogy hamarabb végére érjenek, ő engedett másfél pengői s azután, hogy legyen mihez tartani az embernek magát, hát összeütötték a tenyerüket, aminek szakavatottan olyan értéke van az efajta emberek között, mint a közjegyzőnél kötött szerződésnek.

Megkötötték tehát a kontraktust.

A másik hét első napján meg is indult a munka. Alig világosodott mikor beállított a három ember Jenéihez. Csak az egyiknél volt egy jókora simító-szerszám, a másik kettő nem hozott egyebet délebédjénél. Kanavász-kendőbe egy darab barnakenyeret, valamekkora szalonnát, meg egynéhány zöld-paprikát. Ezeket a kabátjuk alá tették, az egyik fa tövébe, azután nekigyürekeztek és megeredt a munka.

Jenei nem avatkozott bele. Rágyújtott a pipára és ott somfordált naphosszat körülöttük. Nem is igen beszélt, mivelhogy erre nem volt szükség. A fölösleges szó pedig megállítja munkájukban az ilyen embereket, ezért hát legjobb azt mellőzni és csak akkor venni elő, ha mondjuk, vagy nem jól

dolgoznak, vagy ha azt, amazt másként szeretné a gazda.

A fal nőtt, vastagodott; látszott már az ősmunka, amit ki tudja, mikor fődöztek föl a régi emberek, az építésnek legegyszerűbb módja gyanánt. Amikor még partoldalba lukat vájtak a pásztoemberek s a nyilast betakargatták valami rongy félével, hogy megvédjék magokat az eső ellen. Ez azután formálódott, tökéletesedett a természet korlátain belül s végre eljutott a mai állapotába.

Az ötödik nap eggyel kevesebb lett a munka, Pap Ferenc nem jött el. Ugyan hová lehetett, mi érhetne, évődött József.

— Nem szólt az egy szót se ... Ej, ej ... Bizonyosan meglepte a baj.

— Majd, no ... Ad az hírt magáról — vélte jenéi János.

Nagy esemény volt Ferenc elmaradása, bár a munka, mint az emberek maguk is belátták, nem szenvedett kárt miatta. Jól ment ez nála nélkül is, csak valamivel lassabban.

Déltájon azonban már előkerült Ferenc. Ritkás vörös bajusza még inkább le volt konyulva, mint eddig. Az arca is nagyon megnyúlt, szinte ütődött lett a szomorúságtól. A szeplők jobban elütöttek az arcszínétől, mivel hogy az egy nap alatt is nagyot fakult. Balogh József, amint meglátta a cimboráját, egyszerre elszorult a szíve. Nem kellett mondani, megérezte a bajt. Szeretett volna hallgatni, hogy jaj, az Isten szerelméért,

csak ő neki ne kelljen a szavával megtépni a sebet, ami így kívülről is látszik, hogy nagyon, de nagyon sajog az egyszerű ember lelkén. De csak mégse teszi ezt no. Megkérdezi, hiszen felebalátja, kenyeres cimborája legalább negyven esztendő óta. Hát még azt se tegye, hogy megkérdezze: mi az cimborá? Mi lelt, mi tartott vissza a munkától? ... Odament lassan hozzá s amint tömte a pipát, hol erre, hol meg a bús képű emberre nézve, azt kérdezte:

— Mi esött veled, Ferkó?

Ferencnek összecücsörödött a szája, s a kezefejével a levegőbe legyintett. Mintha mondta volna, hagyjad pajtás, ne tudakold, mert megéred a szívem felhője. Olyan fájdalmas, olyan rossz is az ilyen elkeseredést nézni az embernek, szinte ránehezedik a kedélyére, mint borongós ősznek a hangulata, ha kint járunk a pusztán és mindenfelől a hervadás színe hat felénk az elsötétedett mennybolt alatt...

Később ismét csak rászólt:

— Valami baj van otthon?

— Az — bukott le vörös feje a cimborának.

— Baj ám.

— Micsoda?

Megint összeugrott az ajka az embernek és csak jóval később tudta kimondani:

— A kis unokám... a Ferkó ... elpusztult.

— Möghalt? — mondta megátalkodva a vékony ember.

— Meg az este, úgy kilenc óra tájon.

Azután, mint a veszedelmet érző állat, ösztönszerűleg összebb húzódott a két öreg barát és úgy, hogy senki ne hallja, tovább beszélgettek.

— Melyik gyerekködé vót a kicsi?

— A Rózámé.

— A Rózadé?... Hát az is asszony mán?

— Az ám ... De csak úgy, tudod, maga kötötte be a fejít.

— Dehogy ...

— Bent szógált a városba, azután ott üsmerködött össze az urával.

— Aztán ott hagyta?

— Nem az; de még sem esküdhetek meg.

— Úgy?!... Tán úr féle?

— Nem biz' az ... Hanem még fél esztendeje van szolgálni valója.

Közben elhallgattak. Pipára gyújtottak, mert hogy éppen arra ödöngött a gazda.

— A közösöknél? — folytatta tovább Balogh József.

— Ott ám. Sarzsija is van. Tán két csillagja... De tudod, olyan vót ez a gyerek, mint a rúzs. Aztán kövér, vállas, mög akár a szög, olyan bögyös szömü... Hogy aztán az anyja hatodik hétre elszegődött a finánc főbiztosítékhoz, tizenhat pengőér' szoptatós dajkának, gumi-csőre fogtuk biz' azt, attul fogvást azután sínylődött is a szögény gyerek.

— Hát dajka?

— Az ám ... Mit csináljon a szögény... Ha

mán így esött, hát leginkább egypár pöngőt kelessön is.

— Igaz ...

— Aztán most mög neköm köll szaladgálnom mindönhová. Paphon, kántorhon, fészkesfenébe... Mer' ez az úri nép nem engedi a gyerektül a dajkát. Tegnap épen csak, hogy benézött, le se hunyta a gyerök a szömit, szaladni köllött vissza. Vele vót a strázsa is.

— Hiába...

— Itt vagyok... De leginkább lött vóna, aki gondozza a gyerököt... Én itt vagyok, az aszszony kofáلكodik, két, három óra előtt nem igen van otthon, hát a másik lányunk gyerökire köll bízni. A Técára, aki most őszre gyün a harmadik oskolába. Az szögény úgy ötette, ahogy tudta...

A beszéd most hirtelen elcsöndesedik, a két ember között. Vak lány kerül az udvarba, akit apró emberke vezet a kezénél. A lány megáll, kisdéd kintornát akaszt le a nyakából, aztán székre helyezi és megindítja. Szomorúan szól. A lány énekel, még szomorúbban cseng a dal:

Az egyiket elkísérték esküvőre,

A másikat szép csöndesen kivitték a temetőbe.

— Látod, Ferenc, ilyen az élet. Az egyiket hozik, a másikat viszik.

Az ember letette a simítót, rácsettentette a pipára a kupakot, aztán kezét nyújtott a cimborának:

— Elmék, József, — mondta — négy órakor

temetjük, hát iparkodok ... Menőben még visszafordult; majd ezt a félnapot leszámoljuk.

— Erigy, csak erigy — küldte részvétellel Balogh.

Nem az iparkodás, hanem a lelkét tépő fájdalom siettette most, amint megáradt a vak lány dalától.

Szombat este, mikor három egyenlő rakásba lerakta a keresetet József, a csöndes szeplős-képű ember félrehúzott az övéből egy forintost.

— Ez mög a kettőtöké é ...

— Az sé égyönké, sé másönké, hanem a tied Ferkó — mondta a cimborá s amint a rakásba dobta, csengett az ezüst.

Olyan volt ez a csengés, mint mikor virágos mező fölött átszáll esttájon az imára hívó harangszó ...

Öregek.

Vasárnap délután van. A külvárosi házak előtt emberek üldögélnek a padon és beszélgetnek egyről-másról. Ki mit tud felhozni, azt előveszik és letárgyalják, mint a malomba vitt búzát a garat s ami kijön végezetül, az az eredmény. Akad jó is, rossz is. Ezt az utóbbit azonban nem eresztik egykönnyen, mert hiába, közös gyöngesegünk a szapulás, a más háza előtt való söprögetés. Pedig higgye el bárki, van mindnyájunknak egy-egy söprünk, jó lesz azt az ajtó háta mögé tenni...

A templommai szemben Harangozó János is kiült a ház elé a lócára. Azaz, hogy nem is ült ki, inkább kiállt, mert alig, hogy letelepedett, jött Tapasztó Örzse, Harangozó egyetlen fiának, Janinak a bérmaanya, aki amióta Jánosék elkerültek a szomszédjukból, minden esztendőben egyszer látogatja meg a komaasszonyát, így ősz tájon, amikor a hittérítő „fehér barátok“ prédikációt tartanak a szerzetesek templomában és a nép valósággal búcsujárást tart ide valamennyi városrészből. S amint látja Harangozó, hogy a templom irányából jön kávészín ruhájában, vállán rojtos, fekete kendővel, a kezében pedig olva-

sóval és keskenyre hajtott keszkenővel a komaasszony, hát fölkel az öreg legényesen és egy-két lépéssel előre lépett. Harangozó felesége is elébe ment a dobogó széléig, ekkorra ide ért Tapasztó Örzse is és mind a hármuk arca egyszerre derült föl, mint sárgult lombok a napsütéstől.

öreg emberek jobban örülnek a viszontlátásnak, mert azoknak a lelkében már ott motoszkál a gondolat: hátha ez az utolsó találkozás ... Harangozóné megcsókolja az arcát a komaasszonyának, János kezét nyújt neki, azután kínálják, hogy kerüljön beljebb. Gyönyörű őszelőtti nap van, csupa verőfény és illat minden, kinek volna kedve ilyenkor bemenni a szobába, ahol árnyék van és a birsalma szaga érzik.

— Maradjunk idekint — mondja a komaasszony.

— No csak no — feleli Harangozó és barátságosan megfogja a kis, gömbölyű asszony karját, akinek öregsége dacára is sima és piros az arca.

— Dehogy maradunk — emeli föl a hangját János felesége is — a világér' se ...

Hát bemennek.

A zsalugáterokat kinyitja az öreg asszony, széket hoz az asztal mellé, ami tiszta, bár, szeretetének jeléül azért mégis végig simítja rajta a törlőruhát.

— Üljön le, komaasszony — kínálja helyyel János, amit megismétel az asszony is:

— Ül le Örzse ... Ide ni, galambom.

Aztán elmegy. Főtt kukoricát meg magyar-kalácsot hoz egy-egy tányérral és kínálja a vendégét:

— Ögyél, Örzse, ögyél... Rászántam én is magam, mondok csinállok már egy kis bodagot....

— Jól tötted ... Jó biz' ezt.

— Pedig nem igen köll. Az öreg se szereti, neköm mög már alig van mivel rágni.

— Oh, édös istenöm, mink is úgy vagyunk, Marikám...

— Harangozó a sublóthoz megy, kiseded szitában ott van a vágott dohánya, megtömi az ünneplős pipái, rágyújt, és megáll Tapasztó Örzse előtt:

— Hát a komám mit csinál? — kérdezi.

— Köszönöm kérdésit, koma, egészséges . .. Barkácsol, mint öreg embör.

— Szereti-é még a mönyecskéket? Nagyot nevet az asszony, aztán tréfásan mondja:

— Hát... Szereti hát... Csakhogy ütet nem szeretik a mönyecskék.

— E' már baj.

— Dehogy baj ... Nem köll a' már öregembörnek.

— Baj a' — rázza íejéi Harangozó János, aki-nek ezüstös hajszájai csillognak, mint a fákon a zúzmara.

— Tudod is te — veti közbe a szót a felesége.

— Ehun e, bele szólt az öreg íazék is — mondja János derült arccal és kifelé indul, hadd beszélgessenek az asszonyok.

A szálló nap fénye beragyog az ablakon.

Tereferélne is a két öreg asszony, de ez a piros ragyogás hívja őket kifelé. Gyertek ki, olyan szép idekint minden és olyan fönséges a természetnek ez a csöndes haldoklása. A szabad levegőhöz szokott embereknek nem sok unszolás kell. Vágyódik a lelkük a napsugárra.

Azt mondja Tapasztó Örzse:

— Nézzünk mán körül odakint. A koma tán a mönyecskéket tekintgéli.

— Löhet — mosolyog János felesége.

Kimennek. Előbb azonban megállapodnak az udvaron. A ház eresze alatt hálók lógnak. Fölakgatta őket az öreg, mint a nyugalomba vonuló katona a fegyvereit. Ezekre már nincs szükség... Letűnt az idejük... Nem érdemes vergődni velük, — így védekezik Harangozó, a volt halász-gazda TM mert ez a sok röndözködés, ez a sok szabályozás kipusztította tökéletesen a halat a Tiszából.... Az adója mög nagy. Hát itt száradjon az utolsó halfogószerszám is, ha már ekkorát változott a világ.

Az asszony ellenben mást mond:

— Nem vöszi hasznát a gazda, mert tudod, Örzsem, minket mán mögsegített az Úristen.

— No...

— Hát úgy, hogy a fiam plébániát kapott, azután mindön hónapba annyit küld a jövedelmiből, amennyi kettőnknek elég.

— Óh bála Istennek — fohászcodik a korna-

asszony, — csakhogy mögsegítötte a körösztfiamat a Krisztus.

Harangozóné a földre néz és úgy bólogat a fejével:

— Mög, hála a jó Istennek.

— Hát plébános lött? ...

— Az.

— No nézd, nézd... Én meg semmi hírét nem hallottam.

— Pedig mán innen-onnan egy esztendeje lösz.

— Egy esztendeje? ...

— Az ám!

— Aztán vó'tatok-ó mán nála?

— Én vótam... János nem akar elgyünni, mert tudod, galambom, olyan fahitú vót ez az ember teljes életibe' mindig.

Összekulcsolja mellén a két kezét a koma-asszony, úgy néz Harangozó János feleségére, akiben most feltámad az igazi anya, minden szeretetével és büszkeségével együtt.

— Igazad van ... A' volt, az ... Csakugyan...

— Tudhatod te is ... Láttad eleget még együtt laktunk... Ha én nem löttem volna, mi volna most az én gyerököm ... Más kutyája ... Húzná a hálót, fagyoskodna a víz szélén...

— Igaz; nagyon igazad van Mari.

— De kikoplaltam, tudod. Ott is elspóroltam a hatost, ahun nem is gondolta senki, csakhogy rövidségöt ne szenvedjen... A jó Isten a tanúm, az tudja csak, hogy mit szenvedtem, mit vittem végbe,

amíg célokat értem... Hányszor lepiszkolt mind-
dönnek ez az ember a gyerekek', hogy mit akarok
vele, urat akarok belülről csinálni...

— Tudom ... Emlékszök rá... Sokat panaszkodtál ...

— Azt mondtam neki, urat... Aztán jól van-e!?...

— Mőgáldott vele az Isten ...

— Rám fogta érte százszor is a vizes kötelet, mikor vasárnap esténként gazos fejjel gyűtt haza, a gyerekek mög a könyv fölé volt borulva az asztalon ... Mőg mikor én mentem, ki el-áséget adni a jószágnak, mert azt mondta, hogy: hun van a; tekintetős úr, az nem tud kimőnni? ... Olyan nagy úri... Bűdős neki a dolog ... A naplopás az első!...

— Oh, szerelmes Jézusom, lásd, lásd, csupa kínszenvedés volt az életöd.

— Sírva mentem, tudod-e galambom, az iskolába beíratni, mer' elsződött tőlem mindön krajcárt akkoriba, csakhogy be ne irathassam. Aztán úgy köllött összekunyorálni a szomszédoktól a beíratási pénzt... Mikor mög megtudta, hogy a gyerek megint bekerült, akkor nem volt maradásom a háznál, űzött, hajtott: kitakarodj a házból, te ilyen, te amolyan!... Hát mennem köllött... Szegény édős anyám, nyugosztalja az Isten, de sokszor letörülte kötőjével a könnyemet; aztán vígasztalt, hogy tűrjek, szenvedjek... Lásd a Krisztus is tűrt, az is szenvedett, mégis győzött.

— Oh, oh ...

—Hányszor kapta el a gyerekek elől a könyvet, aztán zavarta ki a kocsit mosni. Hajnalba mög föllükdelte, hogy jön ki herét vágni... Ki is ment a galambom, de mire az iskola ideje gyűtt, elszökött tőle.

—Hogy el nem mönt szegény körösztfiamnak a tanulástól a kedve.

—Dehogy mönt, dehogy mönt... Eleget biztattam, mög jártam is utána... Mert tudod, úgy is esött a sorja, hogy be kellett mennem a tanárjához tudakozódni utána ... Eccör egy öreg pap volt a tanítója, mikor a diákiskolába került, aztán tudod, Örsém, soha senkinek nem mondtam meg, megcsípte az államot... Úgy elpirultam, úgy elösteltem magamat... A szemem majd kiégött szégyenletömbé ... Hát mit csináljak? ... Lepiszkoljam, leköpjem, annak meg a fiam igya meg a levit... Elszenvedtem. Pedig soha egy ujjal hozzám nem nyúlt az uramon kívül világ életömbé senki.

—Elhiszöm ... Hogy is nyúlt volna ...

—Pedig nem lött volna csuda, ha talán losszra is adtam volna a fejöm, mert amit ez az ember tött velem a gyerekek miatt, azt, tudod, galambom, nem lehet elmondani... Dehogy lehet, dehogy lehet... Mikor elvégezte a nyolcadik latin-oskolát, aztán bálát röndeztek, hát csináltattam a lelkömnek harminckét pengőért egy öltözet fekete ruhát. Mondok ő se legyen alábbvaló a többinél, mert tudod, olyan szép úri kisasszonyok voltak azon a bálon, hogy még a cipőjük is se-

lyömbül volt, aztán meg úgy néztek a fiamra, mint az oltárra... Hát kedves galambom — folytatta tovább Harangozóné és kötőjét a szeméhez emeli — olyan háborút csinált azért a ruháért az embör, hogy azt hittem, mindönnék vége lösz. Meg is vert... Éjszaka zavart ki a házambul, mert ha ki nem mék, óh, őrizze meg a jó Isten, talán mög sé lönnék...

Tapasztó Örzse szólni akar, de nem szól, mert nyílik az ajtó és jön be az udvarra Harangozó.

— No, nem gyüttök ki? — mondja az asszonyoknak — Idekint több a látnivaló.

A komaasszony szól vissza:

— De bizony mögyünk komám ... Mögyünk, mindjárt mögyünk.

Kiballagnak.

A két asszony leül a padra. János az akác-fához dől és pipál. Emberek lépkednek nagy tajlékpiával el előttük, akik csendesen köszönnek. Egyikre is, másokra is van valami megjegyzésük. Parasztembereknek a bírálgatás nagy gyöngéjük. Egy tekintetre meglátnak az emberen mindent. Azt is, ha egy hajszála félre csúszik az asszony fején a kendő.

Amint így jön-megy a nép és keveredik az öregek között a szó, a saroknál befordul a levélhordó és jön errefelé. A karján nagy bot lóg, a kezében leveleket meg újságokat tart.

— Jó napot, — mondja, mikor ide ér. — Megültek?

— Meg ám, — feleli az asszony.

— Némely része, — toldja a szót János,

— Látom, János bátyám... Kendnek tán nem jutott hely?

— Dehogyan nem... Hanem most állni való gusztusom van.

A postás kivesz a csomagból egy finom borítékú levelet és oda nyújtja János feleségének.

— Itt az öröm, Mari néném... A tisztelendő úr írta, úgy nézőm.

Szóhoz se bír jutni az öreg asszony. Elkapja és a kötője alá rejti, gyöngéden, mintha galambot szorongatna. Harangozót szinte meglöki ez a nagy öröm. Elfordítja más irányba a fejét.

— Tudtam, — mondja később Harangozóné felderült arccal — hogy ír a fíjam, mert tegnap is, ma is felőle álmodtam... Csak bajt ne írjon a lelköm... — toldta meg aggodalmasan a szavát és azzal megindul, hogy a tőszomszédból áthívja a deákgyereket. A cserefiút, aki krajcárért szokta elolvasni a tisztelendő úr levelét.

— De boldog embör koma... De szöröncsés embör koma... Ott is hálát adhat az Istennek, ahol senki sem látja.

— Boldog?!... Mér' volnék boldog?

— Oh, az Isten áldja mög, még azt is lehet kérdezni? ... Hát nem szép az, ha valakinek ilyen gyeröke van? ... Ilyen nagy úr, ilyen okos embör! ... A fia után, azt hiszi, magát nem tisztölik? ...

— Azt mondja inkább, hogy mibe van. Mi pénzt vitt el a háziul...

Egyszerre elcsöndesedik a beszéd. Megakad a szó, mert jön az asszony. Miért zavarnák el arcáról a derűt, amikor oly szép az öreg arcon, mint a mosolygó napsugár az őszi tájon.

Aztán ismét leül a két asszony. János vállat vet a fának, a tekintete pedig a város irányába kalandozik. Úgy tesz, mint a durcás gyerek. Ide figyel, de másfelé néz. A deákfiú olvassa a levelet, melyből egyszerre, mint arany a porból, kicsillan egy üzenet. Egy pár szó, ami csodás melegséget támaszt az öreg szívek körül: „Most vásárnap a püspöknél ebédeltem, sok nagy úr között. Magára gondoltam, édes anyám, szerettem volna megcsókolni a kezét, amely engem ide segített.“

Az asszonyok szemében megjelent a lélek kristálya. A köny, amely lassan pereg lefelé az arcukon. Az öreget is meghatja az írás, de erősíti magát és nézi a felhőket; ezenközben pedig keményen szívja a pipát.

— Oh, de szép, oh, de szép... őszöm a lelkit — mondja a komaasszony.

— Úgy-e, szép ... Áldja meg az Isten még a lábnyomát is — adja rá a szóit boldogan az anya.

És dicsérik, áldják a fiút, aki így ír haza, aki nemcsak boldogságot, hanem büszkeséget is szerrez szülőinek. János azonban nem szól egy szót

se. Mintha neheztelés vádja elcsendesítene ajkán minden hangot. Szótlán ...

Később, amikor elköszön és kezet fog vele a komaasszony és ő a jókívánságra rámondja, hogy:

— Jó egészséget, kedves komámasszony ... áldja mög az Isten Ferenczel együtt.

És megindul az asszony, akkor szólal meg dacos lelke:

— Mögemplítheti a Ferencnek, hogy a fiam a püspöknél övött...

A barkácsoló ember.

Úgy vagyunk erre mifelénk, a környéken, hogy teszem azt, ha kikopik a baltanyél vagy a székláb törik el, a fűrészráma vonaglik széjjel, vagy pedig annak idején járni kell tanítani az esztendőös gyereket, hát kapjuk magunkat és megyünk az öreg Csiribishez, a barkácsoló emberhez és csináltatunk a baltafokba nyelet, fűrésznek rámat, a bukdácsoló gyerek részére pedig tolókoscit. Szóval minden ilyen apró, cseprő famunkát, amire az embernek szüksége van a háznál. A tolókosci kisdud készség: T alakra összerótt két fadarab, melynek három végébe olyan ötkoronás forma nagyságú kereket vés a mestere, a vízszintes felére pedig karfát illeszt, hogy abba fogódzón a gyerek. Ilyenformán bátorságot nyer s amint apró lábaival lépne, a tolókosci halad, szép lassan, mintha mondaná: csöndesen kis baba, vigyázz kis babai... Divatját múlt szerszám ez ma már. Paraszti helyen lát még az ember itt-amott vasárnap délutánokon, mikor kiviszik a gyereket is, tolókoscit is a ház elébe s úgy nézik a fiatal házasok szívükből sugárzó derűvel a gyerek röpködését.

Hát mondom, mindezekkel az öreg Csiribis Jánoshoz megyünk s a kérges, deresíejü ember el is készit mindent. Jó erősen; nem mai mód szerint... Valahányszor látom ezt a fogahullajtott öreg embert, akiben biz' nem igen rokkant meg magas kora dacára sem az akaraterő, eszembe jut a mai vásár, melynek zshivájában köznapi szemmel meg se látjuk, hogy minő mohón ad. vesz, cserél, berél az élet. Körülnézünk s azt vesszük észre, hogy uramfia, ez is, meg amaz is tökéletesen megváltozott. Ez sincs már úgy, mint azelőtt a mi gyerekkorunkban volt. Ez is, az is eltűnt, mint a virág hamva ...

Így pusztulnak a mesterségek is. És velök a Csiribisék tipikus alakjai. Íme, itt van a szürszabóság. Szegeden, a nagy alföldi városban, mindössze két ember folytatja ezt a hajdanta: jól jövedelmező mesterséget. Egy remekes mester meg a fia. Persze, mert ma már a paraszt is „módisabb“ ruhára szánja a fejét. Meg azután a leánykérés is más módon történik, mint ezelőtt. Régebbi időben szűrben mutatkozott be a parasztlegény a lányos háznál, olykép, hogy a „cifra“ szűrt a pitvarban hagyta, míg ő odabent tetszelgett a lány előtt. Ha azután bevált: a szűrt ott találta a helyén, ha pedig nem kellett, akkor kiakasztották az eresz alá. Nem kellett se jót, se rosszat mondani az örömapának, megértette a legény, hogy nem köll belőle egy falat se. Ebből a jóízű humorból ered voltaképpen az a szálló ige is, hogy kitették a szűrét. Itt vannak továbbá a sarkantyúsak, a

csattosok, kiből írmagul se lehet már találni. Ezeket tökéletesen elsöpörte a gyár. Azután meg a kelmefestők, a takácsok, micsoda jövedelmező mesterségek voltak. Hja, a szép, a jó és tartós íestőtől való ruhának azonban letűnt a napja rég. Azután meg itt vannak a hajóácsok. Ezt a foglalkozást nem is olyan nagyon régen büszkeséggel vallotta a mestere. A Tisza szőke porondján, ahol negyven év előtt száz meg száz kéz kopácsolta a vízi járműveket, ma csak itt-amott lehet látni egy-egy guggoló, vagy háton fekvő embert „varrni“ a hajó fenekét. Így vagyunk a tímárokkal és bocskorosokkal is. Kinek kell ma már bocskor... Az oláhnak; de talán annak se. Valamikor a kubikos embert el se lehetett képzelni bocskor nélkül, ellenben most fejelés csizmában nyikorogtatja a soványan fizető talicskát.

Szakasztotton így vagyunk a barkácsoló emberrel is. Vesz, pusztul, mint a sereglye. Az ősi mesterségnek ezt a kimúló alakját a kézműipar szorítja ki. Az asztalos vagy a bognár akad meg a munkáján és „kontár“ címen eltiltja a foglalkozástól. Hát jól teszi... Haladnunk kell, tökéletesednünk kell. Mégis, tudja a jó Isten, megéri valami a lelkünket és olyasformát érezünk, mint amikor ujjainkon marad a pilleszárny hímpora. Miért is vettük el a mesterségüket? ... Miért engedték őket kikergetni a magyar világ színteréről... Összeszorul a szívünk, amidőn fájdalmas tehetetlenséggel nézzük, az új idők mint csavarták ki kérés tenyerükből a kenyérkereső, régi

magyar szerszámokat. Az őstermészet iparosa volt mindenik. Vagy nem az, amidőn kiválik a tömegeből egy ember, akinek soha oktató mestere nem volt, soha nem tanította senki semmire és ma kenyérkosarat ion réti gyékényből, holnap szakajtót készít, valamelyik napon pedig lócsöt farag, azután ha eltörik a fegyverágy, diófából készíti másikat, de szakasztottan olyat, aminő a régi volt. Még a hajszálvonás is ugyanolyan rajta. Ha pedig nincs tennivalója, kapja magát és addig barkácsol, míg egyszer csak nóta zendül föl a most készült citerán, amit lúdtollal cincogtál, hangjára pedig vasárnap délutánokon összecsendül élvezni a szomszédság. Most meg csízmát javít; ha meg a vályogfal dől ki, ő lesz annak is a mestere, a zszindelytetőt szintazonképen az ő keze javítja meg. És így csinál mindent, ami kezeügyöbe kerül. A hordót is szétveszi, hogy megtisztogassa belülről; az óra ha megáll a falon, azt mondják a gyerekek otthon: nézsd már meg a Csiribissel, mi lelte. És megnézi. Azután addig szuszog rajta, addig próbálgatja, amíg meg nem indul a megsárgult öreg faóra.

Pedig nincs szerszámja, jóformán csak bicska az, amelynek segítségével el tud jutni a munkája végéhez. Továbbá van egy kézvonója, szekercéje, fűrésze, vésője, fűrője és végül egy kecskelába. Ezek tehát azok, amik a barkácsoló ember elméjét és kezeügyességét kisegítik. A kecskeláb lehet csupán az, ami nem általánosan ösmert szerszám. Mert ez is igen régi időből ered, a régi

időkből való dolgok pedig ma már lassankint kimennek a forgalomból. A kecskeláb, mely, azt hiszem, a gyalupadot pótolhatta annak előtte, — lábbal ellátott padszerű tákolmány. A közepe iáján van az úgynevezett kecskefej, amivel — a láb segítségével által — leszorítja az ember azt a fadarabot, amit a kétkézvonóval megfaragni akar. Ezen a kecskelábon inkább a nagyobb darab fák faragását vagy formázását végzi a barkácsoló ember.

Nos tehát ilyenek a Csiribis-féle alakok. így dolgoznak, így válnak hasznára az embereknek anélkül, hogy őket valaki erre tanította volna, vagy sarkalná a munkára. És ami szintén a föl- említendők közé tartozik: rendszerint szerények. Gondolkoznak és kurtán beszélnek. Ügy nőnek föl odakint a tanyák között vagy a város külső részeiben, mint a többi emberek, mindazonáltal nincs meg bennük az a természetes nyersség, ami a kintlakók sajátja. És egy nemét a tartózkodásnak tapasztaljuk náluk, mintha a fölényük követelné ezt az ösztönszerű hűvösséget...

Ül a barkácsoló ember a kecskelábon és a kétkézvonóval fiatal sárga akácfa-törzset nyeseget. A pipa a szájában, keskenyszélű kalapja a feje búbján.

— Mi lesz ebből, János bácsi?

Az öreg fölneáz, fekete karimájú kerek szemüvegével olyan, mint egy kopott bagoly.

— Mi lesz? — mosolyog.

— Mi?

— Hát kerék, kérem szépen — feleli tréfásan. Kerék? ... Áll meg az ember gondolata és akaratlanul is csóválja hozzá a fejét. Nem lehet... Nem így fognak a kerékhez. Vagy tréfál, vagy füllent most az öreg.

— Kerék, kerék — erősítgeti, amint látja hitetlenségemet. — A Ferenc..., ösmeri, úgy-e kérem, a Szabó Ferenc cimborám kereke.

— Értem no ... Faláb lesz.

— Az... — nevet szelíden a barkácsoló ember.

— Aztán később beszédbe kezd:

— Most lősz ötven esztendőös házas, hát megkért, hogy csináljak neki egy új lábat... Avval akar a templomba menni.

— Új lábbal?

— Ujjal... Hát csinállok neki, legyen meg az öröme. Úgy se soká gyönyörködik benne ... Öreg már, a hetven felé ballag.

— Hetven felé?... Nem látszik rajta.

— Biz' ott lépködünk mink, uram ... Mikor volt az Isten szerelmiért a kápolnai csata, akkor voltunk tizenhét esztendőös fickók.

— Hát maguk is voltak ott? — kérdem az öregtől.

— Mink? — villannak meg hirtelen a szemüvegek. — Voltunk bizon, még pedig lóháton... Az volt ám csak az élet, uram, nem ez a nyavalyáskodás.

— Nono ... De az öreg Szabónak a lábába került, úgy-e?

— Abba — feleli szomorúan az ember. — Ott lútte el az ágyú a szemem előtt, mintha most is látnám ...

Lassankint fölmelegszik az öreg honvéd. A kétkézvonót leereszti, rákönyököl az akácfa-törzsre és úgy bámul maga elé. A lelke már nincs itt; visszazállt az ötvenhárom év előtti zivataros időbe. Ott van a kápolnai síkon. Talán a dobpergést, a trombitaharsogást is hallja. És látja azt a fenséges képet, amidőn jajszó, halálhörgés, a megszilajodott paripák nyerítése tölti be a füstszagú levegőt és a mező magyar huszárok véréből párolog, kik leborulva az édes anyaiöldre, most mondják el honszerelmük utolsó vallomását: Teérted halltunk meg.

Később visszakerül az öreg, az arcán, mintha az ellobbant tűz pírja ragyogna, a szemeiben pedig régi, ma már ösmeretlen láng fénylene, fölindult, reszkető hangon mondja:

— Máriássy a század élére állt s mintha az oroszlán szólt volna, azt mondta:

— Most mutassátok meg fiaim, hogy Miklós huszárok vagytok:

Olyanok lettünk, mint a fiók sasok... A vé-
rünk tüzet vetett, mikor láttuk, hogy a püspöki
puszta aklai mellől kirohan egy dragonyos osz-
tály ... Szerettünk volna rajok rohanni, mint a
macska az egérre, a lovaink is az ég felé akar-
tak szaladni, de várni köllött a parancsra. A „ro-
ham“ szó után azután neki vágtunk a dragonyo-
soknál? és megmutattuk amúgy istenigazából,

hogy milyenek a Miklós-huszárok... Tudja uram, egy ilyen ütközet százszor szebb az ember esküvőjénél ... Belát ilyenkor a mennyországba és hallja az angyalok éneket...

Nehéz sóhaj szakad föl az öreg melléből és úgy mondja később:

— Ekkor maradt el az én katona pajtásom az egyik lábától.

Egyszerre eltűnik a fény az öreg arcáról. Megtörölvén nedves szemeit, megmarkolja a két-kézvonót és tovább faragja a fatörzset. A pipából vidáman tódul kifelé a szürke dohányfüst.

A rákövetkező vasárnap kopog Szabó Ferenc az ablakom alatt. Kizöldült kabátján súrolt réz-medália fénylik, az arca leborotválva, megy az új falábon a templom felé. Utána levendulaszagú, fehér kendővel összetöpörödött, öreg asszony lépked.

Eltűnő pusztán.

Ősi tájon vagyunk, végtelennek tetsző pusztaságban, melynek hiába keresnők a végét: emberi szem úgy sem képes odáig ellátni. Amit hátrának vélünk lent, amoda messze, az alvégen, vagy arra fönt, fönt a felvégen, az sem a pusztaság megszakadása, hanem az éghajlatnak a földdel való összeölekezése. Ködszerű páraíátol, vízszínű káprázat... Ilyenformán nincs is egyéb körülöttünk, mint selymes fű, a fű között apró virág és fényes, napsugaras magosság, tele lelketremegtető csönddel, üde levegővel. Sehol egy halom, sehol egy völgy, egy fa, vagy erdő; egyenes sík föld ez, mely azért mégsem egyhangú, sőt ellenkezőleg, ragyog, mosolyog minden talpalatnyi részén a természet változatos, örök poésise.

Ide még a kultúra nem jutott el. Emberkéz ezt a földet még nem művelte soha, olyan, aminek az őstermészet megalkotta. Ami terem rajta, azt a napsugár csókja csalta ki, s a föllegek könyvei fűrésztik, hogy színes takarója, dísz legyen az édes anyaföldnek. Erre az árnyat nem ismerő földre ellátogat olykor a pusztai sas is és hatalmas, lomha szárnyveréssel átúszik fönt a

napsütésben, mint valami fenyegető, sötét árnyék. És eljön a rónák szépséges tündérlánya is, a délibáb, hogy megtévesztő játékaival visszaringassa lelkünket a múltba... A letűnt, régi időbe, melynek képe itt meg van örökítve, mely változatlan bírt maradni olvashatatlan évek múlásával is, egyedül az alakjai újak, a szereplői mások. Csak a régi nyomok, melyeken a romantika zománca ékeskedik, tünedeznek el a lassú haldoklással a széles, határtalan pusztaságban.

Ez az óriási terület a csöngőieí pusztá. Rég időtől fogva legelő. Az innenső felén juhászok uralkodnak, amott messze lent pedig baromjárás van. Földbesüllyesztett, apró szalmakunyhók barnáinak jó távolasan egymástól, hova ha eljut az ember, a hajdani nomádéletet látja maga előtt, egyszerű természetes mivoltában. Azt, amit már csak vizek mentén vagy a puszták beláthatatlan síkján találhat meg. A kunyhók körül kopárság van egy darabon, ez volna tulaj donképen az udvar, ahol a letaposott fű elfonnyadt, mintha a nap heve égette volna ki. Itt van a tűzhely és a füstölő. A két nélkülözhetetlen készség. A föld adja ezeket is, abból készülnek s idővel olyanok lesznek, mintha égetett téglából rakták volna őket. A tűzhelyen külön nyílás van a vaslábasnak és külön a bográcsnak. Amabban fő a juh-tej, amiből savó, író, vaj, túró és sajt kerül ki, emebben pedig a délebéd, a szegényes koszt. Pásztoemberek általában silányul étkeznek. Liszt, burgonya, zsír adja nekik a táplálékot és

ritkán, jeles napokon, hús. Ilyenkor redszerint „elvesz“ egy bürge a falkából. Nem kell azt számon adni, hogy ki vitte el, hogyan veszett el, elég az, hogy elveszett. Mert végre, a bürge is veszendő jószág, azonfelül az ég alatt van örökösén, hozzá férhet ember, állat egyaránt. A bürgeből aztán nem készül egyéb, mint paprikás. De nem ám olyan, aminőt cifra tányéron vendéglökben tálnak élénk, hanem valami különös, a csatangoló szabad élethez illő eledel. Nincs ennek semmi leve midőn készül, a tulajdon zsírján sül (bár előbb megfőzik) s ha készen van, kikerül a suba bőrére, ott megszárad, azután tarisznyába teszi a juhász, s onnan falatozik, míg benne tart. Nem veszi el az ízét, megvan az napok múlva is, étvágyat sem kell hozzá kívánni, bicskaheggyel olyan jóízűen fogyasztja, hogy szinte megirigyli tőle az ember.

A füstölő nem egyéb, mint egy kiseded verem, hitvány ponyvadarabbal leterítve. Belül nád van egymás mellé rakva, erre kerül a sajt füstölés céljából. A parazsas, kislánggal égő, tűztől lassan megpirkad, szép lesz, kívánatos lesz. Jó is ez és hozzá egészséges is. Az „udvar“-on ezeken kívül alig van egyéb. Néhány tuskó, többféle fa- és cserépedény és karóhoz kötve két, három malac. Olcsón nevelődnek ezek, az élelmet a föld adja s mire lehull a fehér hóköntös, nagyok lesznek, föl lehet egyrészt váltani pénzre a városban. Mert levágni elég egy. Ennek elegendő, sőt részben sok is a húsa, addig míg fel nem szaba-

dul ismét a mező s a pásztoember újra át nem veszi széles, szabad birodalmát. Itt van végre az isztrona. Ez a széldeszkával bekerített négyszögletes nagyobbacska hely, ahol a fejest eszközli a juhászné. Ide az a jószág kerül, amelyik tej alakjában visszaadta a mező fűvének, virágjának egészséges tápláló nedvét...

Most lemenőben van a nap, az égnek szelíd kékségét izzó vörösre fősti be, lent, egészen a föld fölött. S a mező olyan, mintha tükre lenne a szálló napnak: visszaragyog rajta az estipír. A kunyhó is égni látszik, ha messziről nézi az ember s a vékony porfelhő, mely az itatásra terelt nyáj után húzódik, halovány rózsaszínében hőmpölyög, mintha láthatlan áldozati lángnak imbolygó füstje lenne. Lassan hanyatlik, múlik később ez a főséges szín, nyomán jön már arról kelet tájékaról az alkony homálya is s amint a levegő magára ölti esti fátyolát: a sötétedő kékségét, mint valami szobor látszik a kút gémjénél a számadó juhász, amint gamósbotján félkönyékre támaszkodva, nézi a lelógó fejű birkák barna áradatát. A fején, innen is látható, le van konyulva a kalap kusza perméje s a keshedt szűr alja levágódik egészen a lábikrájáig. Olyan ebben a bámulatos mozdulatlanságában, mintha nem is élő lenne. Pedig az, mert íme, megmozdul, borját a kút kávájához támasztja és hozzá fog a vízmeréshez. Hús vizet önt. a mohos, fatörzsből vájt vályúba és jönnek, isznak a békés jószágok, nagy türelemmel várván kiki a maga sorjára. Köztük,

mint valami hatalmas úr, lépked a számadó számarra, ő is a vályúhoz férközik és iszik. Az est figyelő csendjében most van csak némi zaj. A bojtárgyerekek lármáznak, minthogy a kútnál megállapodott az ostoba állatok eleje, a hátulja megindultában még nyomulna előre, ezeket kell tehát „nem arra te,“ „hahóhé“ szavakkal észreteríteni, mely hívogatós szólamokba fogvicsorogtatva belevetik a fürge pulik is a maguk szavukat.

Ez is megtörtént. A nyáj ismét útjára kél, tépi a növényt, sokszor éjfélig is, mivelhogy nyáron a nappali hőségben nem bír legelni az eltikkadt jószág. Ilyenkor összedugja a fejét, nem mozdul, csak a földet nézi. Miért teszi ezt. Hogy ne mozogjon? Mert a nap így is éri. Sőt a levegő sem járja. Vagy pedig, hogy az embert tűnődésbe ejtse ezzel a tettével. Mert az ember eszes lény, türelmetlen teremtés: kutat, okát keresi mindennek. Azt hiszem, ösztönből, előérzetből teszi a jószág. Az időnek változását érzi meg. Ép úgy, mint a növény. A fa például, ha száraz, napfényes időben enyvet csorogtatja, régi tapasztalatok alapján biztosra vehető, hogy eső lesz. Ezt mondjuk a bürgókra is, ha összedugják a fejüket. A nyájjal megindultak színazonképen a bojtárok is, valamint a szaladgálástól megnyurgult pulik. A gazda azonban meglátott bennünket és jön erre felé, a kunyhója irányában. Bizonyosan azon gondolkodik: micsoda szél kergette ezeket erre. Lehet azonban, hogy tudja jövetelünk okát, mert

valószínűleg ide is kikerült már a hír, hogy a pusztát földarabolják, eke alá juttatják, hogy ismét kevesebb legyen egy darabbal az ősvidék.

Azt mondják ennek a területnek az intézői, hogy járványos a táj. Nem egészséges a föld ki-gőzölgése. Hull tőle a jószág, mintha métely esett volna közé, Ám lehet, de az sem valószínűtlen, hogy szükség van a földre. Szaporodnak az emberek, fogyni kell az ősvideknek. Legyen hely, ahol az emberkéz munkát talál. Igaz, hogy a vad-víz az utóbbi években ellátogatott erre a vidékre is, de azért az ember még mindig kételkedésben van a földosztás okának igaz volta felől, különösen, ha végighallgatja az öreg juhász beszédét, amit végre is úgy kell vennünk, mint hozzáértő embernek a nyilatkozatát. Tényleg vannak itt erecskék, melyek, ki tudná megmondani honnan, bujdosva jönnek a fűszálak között és később öszszetalálkozván, amint egyesülnek, tócsát képeznek itt is, amott is. Az ereket nem látja senki, csupán a fűnedvességéről lehet észrevenni kanyargásukat, az összevegyült vadvizek azonban már messziről fénylenek, mintha tükörlapok lennének, melyekben az égbolt kacérkodik tiszta kékségével.

Ez okból járják most az emberek a pusztát, becsülgetik a földet, amelybe nem látnak bele, termőerejét sem ösmerik. Ám azért, ha megkapja őket a szépsége, a bűbája, a varázsa, olyanok, mint a vízért epedő a forrásnál, soká nem telnek el vele, soká nem tudnak szabadulni tőle. Még

ha föl is öltötte téli takaróját, a sötétséget, amit most a hold halovány világa tépeget róla, még akkor is áhítatot varázsol az ember lelkébe, szeleteiét, ragaszkodást gyújt a szívébe. Olyan ilyenkor ez a végtelen pusztaság, mint egy fényes álom; csöndes, szótalán, de azért mégis sokat mondó, sokat regélő. Csak hallgatni kell, érteni kell. Visszavarázsolja a régi idők romantikáját, száguldó paripák dübörgése visszahangzik az alvégről, mintha az éjszaka szellő hozná magával a betyárjárás régen elmúlt idejéből. Lobogó ingujjban merész alakok támadnak föl, mint távoli lidércfény, kik pőrén ülve a karcsú lovat, átröpülnek a beláthatatlan rónaságon s hajnalra kelve már a náderdő zörög bujdosásuk nyomán. És megmutatja a pusztai kút gémjébe bicskázott jeleket, melyek hajdanában híradásul szolgáltak a banda embereinek; a szolgálfa korhadt romjait, ahol a lopott bürgéket főzték meg alkonyatkor. Mind, mind sorra mutogatja a régi jeleket, a régi történeteknek eltűnő, veszendő bizonyítékait, mintha búcsúzni akarna tőlük az elmúlás közeledő órájában

Nehéz a: búcsúzás, pedig minő szép lesz ez az elváltozás. És minő poétikus. Olyan lesz az első ekevágás, mint szüzi leányajkon az első csók. És nyomán élet fog fakadni. Eltűnnek a szárayások, a cserények, a fű helyett dús kalászt fog ringatni a hullámos levegő s ott, ahol most a régi jelekkel küzködik a mulandóság, fehér-falu apró tanyaházak keletkeznek, melyekre árnyékot vet az akácfa

lombja. A puszta csöndjét az élet zaja váltja föl. Emberek lesznek, akik becsületes munkából élnek, akiknek nincs szükségük jelre, a pusztai kutágon. Azután jönnek a madarak s talán nemsokára a hajdani szegénylegények paripái helyett „vasparipa“ fog végigrobogni a vadvirágos mezőn.

Minő szép mindezeket így elgondolni a haladás korszakában a mai embereknek. A régi ember azonban nem így gondolkozik. Annak fáj a válás. Annak a szívébe fog ütni az első ekevágás. És úgy fog érezni, midőn meg kell válni a földtől, mint a gyermek, akit leszakítanak az édesanyja emlőiről. Így érez majd az öreg juhász is, aki itt csoszog már az isztronga végén. Nem ugyan azért, mert idős, hanem mert ebben a régi világban ezen az ősi földön növekedett gyermekkora óta. Régi a gondolkozása, régi a cselekedete, szokása, mindene.

Amint ideér, megemelinti a kalapját s a kintlakó emberek tartózkodásával mondja.

— Adjon Isten.

— Fogadj Isten, — adjuk vissza a köszöntő jókívánságot.

— Hát maguk?

— Nézzük öregem a földet.

— Tán fogni akarnak? (Lám, mégis csak tudja, hogy szántófölddé lesz a puszta.)

— Ha lehet.

— Löhetni löhet kéröm — mondja búsan át-

tekintve a sík birodalmon — mer' van jó darab föld.

Azután, hogy megered közöttünk a beszéd, az öreg is hamarosan fölmelegszik, előrántja a kunyhóból a subát, bekecset, leteszi őket összehajtva a földre és kínál helyel.

— Tessék kéröm, üljenek lé. Pásztoembörnek ez a karosszéke.

Ezután írot, vaját másegyebet hozat a feleségével és szeretettel, őszinteséggel unszol bennünket az evésre. Sőt hozza a barna rozskenyeret is, amin kívül egyebe már nincs s ezt tudtul is adja azonnal:

— Nem nyúztunk mostanában bürgét. Azt adok kéröm, amim van.

Ennünk föltétlenül kell, erre az immár ösmeretlenné váló, igazi, őszinte magyaros vendég-szeretetre. Eszünk. Hogyne; nem bolti portéka ez. Mindazonáltal beszélünk is, mert sok idő nincs már a maradásra. Azt mondja közülünk az egyik:

— Magukat is kizavarja már innen a vadvíz.

— Úgy lösz — adja rá a szót az öreg s egy kis szünetet tartva, elmosolyodva folytatja:

— De nem a víz uram, hanem a szükség, mög a telhetetlenség.

— A telhetetlenség? — ütközik meg társunk.
— Hogy-hogy?

— Hát úgy, tudja kéröm, hogy többet tékoznak máma az embörök, mint köllene, aztán nagyobb termőfölddel hajthatják csak be a rávalót. Ugyan az is igaz, hogy a szükség is gyarapszik,

mert hála Istennek mink is kettőnk helyett hatocs-kát hagyunk magunk után. Annak is szaporodott már némely része.

— De a víz itt a baj, az foglalja el a legelőt.

— Hagyja csak kérőm, — mondja kezefejevel a levegőbe ütve a juhász — a' csak beszéd. Vót is, lösz is. Mögfakad a föld, mint az embőr, aztán újra möghunyászkodik. Lássá, most mög van telve, majd lehiggad, mén a vize másfelé.

Szeget üt a szó az ember fejébe, mert kétség-kívül van a dologban valami. Régi írásokból tud-juk ugyanis, hogy valamikor hatalmas tó volt ezen a síkon, ami később tökéletesen eltűnt. Ki tudja, a természet örökös változása nem akarja-e vissza-állítani a régi állapotot. Bár erre egyáltalában semmi szükség sincs ...

Ahogy így beszélgetünk, nézem a vén juhász arcát, melyre lassankint leereszkedik a töprengés felhője. Borult lesz, komor, azután elhallgat. A tekintetével amarra lefelé járkal az alvégen, az-után ismét visszakerül, néz, fürkész ide s tova, mintha vigyázna valakit. Vájjon mit néz, kit vi-gyáz? A falkát? Úgy gondolom, nem azt. A lelke beszél, suttog hangtalanul a virágos mezőhöz, mint két szerelmes, kik nem bírnak egymástól el-szakadni.

Az ördög a falon.

Valamelyik nyirkos őszi napon bement a gyerekek az édesanyjához és pityergett:

— Édös anyám, de fáj a homlokom.

Az asszony csak éppen, hogy a szót hallotta, az esze a tojásokon járt, számolta, hogy mennyit kap értök benn a hetivásárban. Van egy szakajtóra való, körülbelül ötven darab, amit árul belőlük, az épen jó lesz egy fejkendőre.

Gyurika, a kis gyerek, eközben ráhajolt a kemence padkájára és ott sóhajtozott:

— De fáj, istenöm ...

— Ugyan mid fáj? — mondta később bosszúsan az anyja.

— Itt é ... A homlokom ...

Nagykendőt vett elő Bicsók Imre felesége, azt azután körülkötötte a fiú derekán és újra kituszkolta a három éves, mezítlábos kis teremtest az udvarra. Mert most meg a malacok ettek, ennél fogva a Gyurka gyereknek kint kellett lenni a madzagostorral, hogy közibük csapjon, ha özszerőffennek.

Másnap a Gyurika már nem bírta fölemelni a fejét. Pedig erős gyerek volt. Vállas, kerek mellű;

olyan, mint egy tömött liba. Azután meg csupa tűz volt; enni meg egy falatot se evett... így feködött talán öt napig. Az ötödik nap, mikor már nem is beszélt és csak néha emelte föl panaszos tekintetét az édes anyjára, azt mondta Zsótér Etel az urának:

— Rosszul van ez a gyereök, Imre... Tán jó vó'na elhivatni az orvost.

— Majd jobban lösz — vélte nagy közönnyel Bicsók Imre.

És igazat mondott. Jobban is lett a Gyurika. Másnap bekarikázdott a szeme, ujjnyi kékség feködött a szemhéjak köré, az arca pedig olyan lett, mint a fehér lilium. A tüzeesség eltűnt testéből, hideg lett szegénykének keze, mindene.

Most borult aztán rá az asszony, most szólt hozzá, most költögette, de biz' haszontalan volt minden. Bicsók Imre is a karjára kapta az élettelelen fiút és úgy kiabált a fülébe:

— Gyurika, Gyurika ... Hallod gyereköm.... Nem hallotta.

Azt se, mikor beleverték a szöget a koporsójába. Hanem az anyja, meg az érzéketlennek látszó ember, én édes Istenem, csakhogy meg nem háborodtak a fájdalomtól. Bicsók hajadon fővel kísérté végig a hosszú tanyaközön a kis fakoporsót, Zsótér Etel pedig könnyet csalt zokogásával minden teremtet lélek szeméből, aki csak látta ezen a szomorú kálváriaúton ...

Ez a gyerekpusztulás nagyot fordított Bicsók Imre házánál. Az ember sokszor, ha barkácsolt

valamit otthon, vagy ha a földben dolgozott és a kezeügyébe akadt valami, teszem azt a kis ostor, a Gyurika bocskora, vagy egy más játéktárgy, hát úgy érezte, hogy öneki most azonnal le kell tenni mindent a kezéből és menni valamerre, hogy enyhüljön a fájdalom a szíve körül. El is ment... Szélpálhoz, akinek szerencsére itt van egy puska-lövésnyire a korcsmája. Amíg oda ért, addig is megkönnyebbült valamennyire, olt meg a beszéd, a kevés ital kiverte fejből a gondolatokat.

Az asszony meg valóságosan megtompult. Sokszor nem tudta, mit is tesz. Ment ide, ment amoda, mint az ülni kényszerített tyúk, amelyet pálinkás kenyérrel lakatnak jól. S amint ide-oda ténfergett, azon kapta magát, hogy kint van az akácfák közt a virágos kertben Gyurikánál. Ott azután sírt egy-két létániát, meg újra haza jött. Később már olyan volt, mint aki féllábbal a koporsóban van. Pedig micsoda szép szálas asszony volt...

Így haladt az idő, nagyot suhintván olykor a két gyerektelen ember szívéen. A feledésből azonban ezideig csak Biczóknak jutott valamicske. A férfi a keményebb szívű, tehát öneki kellett hamarabb megvigasztalódnia. De ekkor meg egy más szokásnak lett a bolondja. A korcsmázásnak. Ha ma nem, holnap okvetlenül el kellett menni Szélpálhoz. Csak egy kis nézelődésre, meg egy pohár borra. Néha maga is megrestelte ezt a szegény emberhez nem illő passziózást és ilyenkor fufan-goskodott:

— Józsi bácsi, úgy hallottam, beteg kend
Mondok, mögnézöm már, mint jó szomszéd.

— Dehogyan vagyok, Imre ... Kutya baj.

— Elbíra kend vinni még az italt?

— Nagyon ... Csak lögyön kinek.

— Nohát hozzon kend két decit.

Azután nekifogtak tárgyalni.

A dolog, egye kutya, várjon egy kicsit. Nem olyan sietős. Aztán meg ketten vannak úgyis, nincs akiért törje magái... Hiába, ősienkől eredő bűnünk ez, uraim, ha örülünk: iszunk, ha búsulunk: iszunk, ha szerencse ér: áldomással élünk, ha pedig kár ér, akkor meg azt mondjuk: elveszett a fejsze, hát menjen utána a nyele is.

.... Valamelyik vasárnap, amint üldögél Biczok Imre Szélpálnál az ablak mellett és nézi színtelen téli képét a tájnak, bejön Bodó János. A szomszéd kapitányságból való legény, aki nincs hathete se, hogy előkerült a közös huszároktól. A kalapja mellett ott lóg most is a szabadságos virág, a csizmáin pedig igen vidáman pengenek a sarkantyúk. Megáll Biczok előtt, összeüti bokáit és köszön:

— Adjon Isten.

— Szerbusz, öcsém.

— Ösmersz-e még Imre?

— Vélök rád, — veti oda foghegyről a szót Imre.

Mert tudnivaló, hogy hét esztendő előtt együtt ivott-bálozott ez a két ember. Ösmerték egymást gyerekkoruk óta. De mert Biczok akkor már ki-

szolgált huszár volt, amikor Bödő Jankó föl húzta a sárgazsinóros ruhát, így hát mint „rekrutával“, nem igen beszélhet az ember. Azután meg az is az orrába van most Imrének, hogy János legény egy esztendővel megtoldotta a katonaidőt. Három év helyett négyet szolgált. Akkor is úgy küldték el valami rossz fát tett a tűzre. Jó kapitánya volt, aki azt mondta neki: szedd össze öcsém, újévkor a cók mókodat, aztán takarodj, én nem akarlak szerencsétlenné tenni.

— Hogy is vagy Imre? — mondja ezután tovább Bödő János.

— Megvagyok János ... Nem olyan jó, mint te, de azért csak vagyok.

— Nem tudom, miér'? ...

— Nem is köll azt neköd tudni...

— Talán a gyerekek miatt?

— Imre hirtelen fölnéz, megüti lelkét a szó.

— Úgy is gondolhatod.

Elmosolyodik Bödő és csak kis idő múlva folytatja:

— Majd lösz másik... Nem ez az első ...

— Ránézett Biczók a pelyhes állú legényre s ez a nézése olyan volt, mint a szűrő tövis.

— Hát hanyadik?

— Te tudod...

Azután beesteledett. Biczók valamivel késoőbbre maradt, mint szokott. És a bort is érezte már a fejében. Bödő János, akinek szintén kitüzesedett az arca az italtól, újra kötődni kezdett:

— Hát az Etel sír-e?

— Mér' sírna?

— A gyerekek után.

— Úgy is gondolhatod, minek kérdőzöd?

Megint elmosolyodott Bödő és ismét csak kis idő múlva folytatta:

— Akkor az különb volt a másiknál.

— Melyik másiknál? — pattant föl nagy indulattal Imre.

— Hát az elsónél... Azt, úgy tudom, nem siratta.

Megreszketett még a lélek is Imrében. Ökörbe szorult a két marka és mint akinek egyszerre el akarják venni mindenét, fölördített:

— Bitang!... Nyomorult!...

Megszeppent Bödő János.

— Mért mondasz annak, Imre?

— Mert bitang vagy.

— Azért, mert úgy mondom, ahogy tudom!?...

— Hogy tudod, beszélj!...

— Úgy, hogy ez volt a második gyerekek, — ütötte el egyszerre Bödő János.

De ezzel nem tudta helyreállítani Imre lelkében az egyensúlyt. Az aljasán gyanúsító szó megzavarta a szívét is, meg az eszét is az embernek. Ám azért nem szólt egy szót se senkinek. Úgy tett, mint a meglőtt vad, mely ösztönszerűleg bele áll a patak vizébe, hogy enyhítse a baját. Elkóválygott ide-amoda, hogy senkivel ne kelljen beszélnie. Ez a magányosság azonban még rosszabb volt. Lassankint gyökeret vert lelkében a meggyőződés. A gyanú a szívéhez férközött és a

magára hagyott képzelődés elébe rajzolta a hamis képet, ahol az ő hitvese, mint elbukott leány járja a bűnnek titkos útjait. És szeretkezik. Csókot ad ennek is, amannak is... Azután megöli bűnének a gyümölcsét. A homok alá dugja valahol, kint a buckák között. Az éjszaka föld eltakar mindent.

Megborzadt és elsötétedett az elméje, mikor ideért a képzelődéssel. Mert így volt, így kellett lennie, amíg ő odajárt hosszú három esztendeig a lovasságnál. Addig ez a csöndes tanyavilág talán nem is volt a földön. Se hír, se üzenet... Árva gyermeknek nem küld senki egy vigasztaló szót, se egy kurta hírt, hogy ki él, ki halt meg... És ebben a nagy bizonytalanságban történhetett meg az, amiről öneki most, évek múltával kell hírt hallania. Hiába küzdött a lesújtó gondolat ellen, hiába emlékezett vissza, hogy hiszen tiszta volt az asszony, mint a harmat, nem bírt, nem tudott megbékülni a lelke. Hátha... Hogy jutna eszébe valakinek ilyesmi, hiszen a falevél se mozog, ha a szél nem fújja...

Talán két hétre ezután egy szombati napon, napáldozat felé ment haza Biczók Imre. A feje gázos volt. Dél óta pálinkázott Szélpállal, a korcsmálással. Az „új főzött“ kóstolgatták. Otthon az asszony a Mária kép előtt imádkozott. A gyöngemécsvilág, amit szombat esténkint gyűjtött meg a gyerek lelkiért tudta csak némileg megvigasztalni nagy szomorúságában. Most, amint betette Biczók Imre maga után az ajtót és szemébe tűnt a felesége, egyszerre hatalmas erővel lázadt föl

lelkében a gyanú és a gyűlölet. És vihar támadt föl a nyomán... Kegyetlen, törtető vihar, mely üvöltött, mint a sík pusztán szokott, ahol semmi nem akasztja meg útjában. Az asszony halálsápadt lett, amint kitört az ember ajkán a szó:

— Kinek ég ez a mécses, mönyecke?

— Imre, az Isten áldjon meg, mi bajod?

— Mi bajom? ... Majd mögmondom mindjárt, hogy mi a bajom.

— Talán italos vagy?

— Az apád... mög az a jó anyád, aki így viselt rád gondot.

Nem tudta megérteni Zsótér Etel az ura beszédét. Békítgetni kezdte:

— Feküdj le, párom... Ki bántott?

Olaj volt a tűzre.

— Azt kérdeztem, kinek ég ez a mécs?

— Hát tudod kinek ég... Mínek kérdezed?

A tétovázó félénkségét másra magyarázta az ember.

— Nem tudok semmit... Beszélj Etel, ha van bátorságod.

— Szerelmes Isten, hát kiért égne, mint a Gyurikáért?

— Gyurikáért? ...

— Tudhatod nagyon jól — fakadt könnyekre az asszony.

A könnyek most még inkább felbőszítették az embert.

— Nem igaz ... hazudsz ... Nem az én fiamért égeted a mécses.

— Hát kiért? . . . Mondd! — szólt összetett kezekkel a menyecske.

— Azért, akit leánykorodban elföldeltél, cudar. Megrettent az asszony.

Istenem, ezt az embert valaki megitatta. Még kárt tehet mindakettőjükben ... így gondolta az asszony, de nem mert szólni, remegve nézte a felbőszült ember kegyetlenségét. De mikor annyira elragadta az indulat, hogy a mécseset lesöpörte a kezével a Mária oltárról, Zsótér Etel kiszaladt a házból a téli éjszakába.

Kívül csönd volt.

Tele volt az ég csillaggal és a hold lassan iparkodott fölfelé a kopasz fasor mögött a túlsó tanya végénél. Biczók soká bírt csak kitapogatózni a szobából. Kint belekiáltott a csöndbe:

— Etel...

Azután elvágódott a pilvarajtóban.

A kutyája mellé húzódott és nyöszörgött. Később lassan visszaóvakodott az asszony, behúzta az urát a pitvarba, rávetette a subát és útnak eredt. Ment haza az apja házához.

— Ott égesse meg a tűz, ahol most van, — mondta az öreg Zsótémak, aki haraggal rázta meg fehér fejét és kétszer is megkérdezte a leányától:

— Hogy mondta?

— Elföldeltem leánykoromban a gyerekeket.

— Gyalázatos ember.

Az öreg asszony szeméből pedig egymást toltá kifelé a könnyesepp.

— Erre neveltelek én tégöd... Utánad ne jöj-
jön az akasztófárávaló, mert kisöprűzöm.

Dehogy ment utána Biczók Imre. Biz' az nem ment egy tapodtat se. Még azt se tudakolta, hogy melyik úton ment el a felesége. No még az kel-
lene ... Olyat hívjon, akit egy szóval se küldött. Meg akiről ilyen hírt terjesztenek. Sose ... Ehe-
lyett átment Szélpálhoz, onnan nézte, hogy ki jár a háza tájékán.

Negyed vagy ötöd nap kocsi állt meg a tanya előtt két vasderessel. Kiment, köszönt.

— Adjon Isten.

— Az ágyért gyűttünk hé — szólt le a kocsiról az öreg Zsótér, azt se mondva: fogadj Isten.

— Micsoda ágyért?

— Amit a lányommal adtam.

— Odabent van.

— A lánykori gyerököt mög majd kikerestem a törvényel — mondta igen kemény hangon. Mert nem te vetted annak, se más a becsületit... Ebadta dolga.

Voltaképen ezt jött megmondani az öreg Szótér. Az ágyat, ha éppen szükség lesz rá, majd elviszi más, ő azzal nem vergődik. De ezt meg kellett mondani, mert végtelenül bántotta a becsületességét, hogy ehol-e, mit kell megérnie, még azt mondják: megesett gyereke van. Ezt nem tűri el, ha mindjárt fele vagyona rá is megy.

Biczók Imrének szeget ütött a fejébe a kijelentés. Bizonyosan egy szó sem igaz a dologból... Persze, hogy nem. Hiszen olyan volt, mint a virág,

melyen még a harmat is csillog. Ő tudja, öneki kell legjobban tudni. Azután meg a híre is nagyobb lett volna annak, ha Zsótér Etel lelkét nyomná valami. Hát... De ez a kölyök, ez a mihaszna, aki ahelyett, hogy dolgozna, hat hét óta ma is bokrétás kalappal, sarkantyús csizmával lopja az Isten napját, kisütötte a csúnya pletykát. Azt is azért, mert nem várta haza katonáéktól és nem ő hozzá, hanem az Imréhez ment feleségül.

Így tisztult Biczók Imre feje, mint az őszi táj, ba fölszakad róla a köd. Ehez azután hozzászegődött a magányosság ridegsége is. Meg az elhagyatottság, a szeretet melegének hiánya. És most már a gyerek emléke is visszakerült mind sűrűbben. Ez is kínoztta a lelkét. Így lassanként megjuhászodott és szánta, bánta a bűnét, hogy lám, minő ostoba ember is ő, ahelyett, hogy hitvesének rágalalmazását bosszulta volna meg, a gyöngé, büntelen asszonyt ítélte el.

Most már szeretné keblére vonni és úgy, hogy senki se lássa, megcsókolni, megkérni és hazahívni.

— Gyere, Etelkám, haza, elment már rólam a bónaóra.

Meg is tenné ezt Imre, de még sem teszi no ... Biz' ötét ne bántsa meg tekintetével se, akár az Etel, akár az édesanyja, mert azok csak asszonyok. Az öreg Zsótér feddését még eltűrné... De 'iszen az úgy se beszélne sokat, mert az is ember, az is járt valamikor ebbe az oskolába.

Azt mondta másnap Szélpál feleségének:

— Róza néni, befogom a lovakat, mönjön el kend a feleségömhöz, aztán mondja meg neki, hogy vagy gyűjjön haza, vagy vigye el a pogygyászát, mert asszony nélkül nem lehet a ház.

Szélpálné elment.

Jó lélekkel látták, de kurta szóval mégis megértették vele, hogy az elűzött jószágért a gazdának kell menni. Ezt is akkor mondták, mikor két óra hosszán át egyre azon lamentált Szélpál felesége, hogy ilyen jó ember az Imre, amolyan jó ember az Imre. Szánja, bánja a töttjít. Nem volt akkor észnél... Nem ő beszélt, hanem a pálinka... Meg azután:

— Ugyan Rúzsza néni, hogy kívánhatja már az ágat elválasztani az élőfától. — Az üvé a madár — vágta ketté a beszélgetést az öreg Zsótér — ü gyűjjön érte... Ennyit mondjál neki, galambom. Értöd-e?

Persze, hogy megértette Szélpálné, el is mondta Biczók Imrének. Azután hozzá tette:

— De gyönyörű mönyecke ez az Etel, hallod Imre. Olyan, mint a harmat. Hogy bánhatsz így vele, mondd?

Szívére kergette a vért Biczók Imrének ez a beszéd és úgy érezte, hogy most már egy napig se bir meglenni Zsótér Etel nélkül. Nem is soká gondolkozott, magára vette az ünneplős ruhát, befogta a két feketét és nekivágott a széles tanyaköznek. Az ipa portáján azután kifogta a lovakat és beköszönt:

— Adjon Isten...

Az öreg mondta rá:

— Jó napot.

Zsótérné, meg a menyecske kukoricalisztet szitáltak; azok úgy tettek, mintha észre se vették volna a jövevényt.

— Mondok, mögnézöm már, mit akar ez az asszony ... Elgyütt, azt se mondta, beföllegzett.

— Volt esze — mondta rá kemény hangon az öreg. — Kinek mondta volna?

— Kinek? ... Hát én senki se vagyok, édös apám?

— Eddig csak vótál valaki...

— De ezután nem sok löszöl — egészítette ki a szót hirtelen az öreg asszony.

Zsótérnak megvillant a tekintete és ebben a villanásban feddés volt. Mintha mondta volna: az áldóját annak a hosszú nyelvnek, minek jár ha nem kell. Kivette a szájából a pipát, inteti a vejének, hogy menjen utána.

— Mondd Imre, — kezdte az öreg odakint — hát azért adtam én hozzád a lányomat? ... Így böcsülöd mög? ... Mi rosszaságát tudod te ennek az asszonynak? ...

— Beösmérem, édös apám, hibás voltam, de azér' nem vagyok a világrossza.

— No-no ...

— Nem bírtam kivetni a fejemből, amit a Böáoó gyerekek mondott az asszonyról.

— Útszéli kutyára is ráhallgatsz? ... Kár ... Nem tudod, a jó kutya csak a lopót ugatja meg.

Később kiverte a pipáját az öreg, aztán szó nélkül befordult.

— Gyere ki Fóza — mondta a feleségének.

Az asszony kijött, Biczók Imre pedig bement a feleségéhez.

— Hát Etel, ne bolondozz ...

— Ereggy, te jó madár.

— Az vagyok, párom, beösmérem... De lásd, italos voltam, meg a szívem is tele volt...

— Az enyém is.

— Aztán nem tudtam, mit csinálok ... Ne ródd föl olyan vastagon.

— Nem rovom, de többet egy tálból nem akarok veled enni, megmondtam az édes anyámnak is.

— No, csak no... Olyan gyűlöletes vagyok?

— Olyan.

Kis időre megszakadt köztük a beszéd. Az asszony az asztal mellé ült, fejét a kezére hajtotta és nézte a szoba földjét, Imre pedig kifelé fordult s az ablaküvegen át bámulta a szürke felhőket. Később visszafordult:

— No!

— Mit akarsz? — mondta elgondolkozva a menyecske.

— Csúffá akarsz tenni?

— Nem akarlak én, elég, ha te engem csúffá tettél.

— Hát akkor gyere.

— Nem, nem mék, Imre... Engem ne mondj

világ rosszának... Mikor földeltem én el a gyerökömet, mondd!

— Soha ... Nincs arról beszéd.

— Hogy mertél akkor ilyent a fejemhez vágni?

— Nem én vágtam, a pálinka.

Egyideig osztják még egymás közt a szavakat, az ember mindjobban meghunyászkodik, azután lassan derengeni kezd az asszony szívóban az érzés, akár csak eső után az ég. Oda megy Imre a feleségéhez, megfogja lassan a derekát és olyan hangon, mint aminővel a holtomiglant mondta az oltár előtt, azt mondja:

— Gyere párom, Etelkám, gyújtsuk meg a Gyurikáért a mécsest.

Az asszony fölnéz az urára és könny csillan meg fekete szemeiben. Nem szól egy szót sem, de beszél helyette a fényes könnycsepp, mely olyan most az orcáján, mint mosolygó mennyboltozaton a kiengesztelődés szelíd szivárványa.

A röszei számadó.

Itt, ahol járok, szép selymes fű nő. Közte virágok is vannak: sárgák, lilák, továbbá kékek, mint a gyermekszem, melyből kisugárzik az ártatlanság derűje. A fű között keskeny gyalogút szalad íőielé, jobbra is, balra is, kanyarodva egyet, mint az italos ember, akit meglökdös olykor a belső teher.

Balról víz van. Beláthatatlan óriás tó, mely napfényes időben ragyog, akárcsak az ezüstmező. Ha a szellő járkal, hullámok bodorodnak a fölületén és a nádas, amarra messziről, különös hangot dob a szél szárnyaira, melyek jönnek a riadozó madarak sivító lármájával együtt. Legpompásabb pedig a természet ezen poétikus látványossága, ha zivatar van készülóban és az éjfelete felhők tarajos szegéllyel húzódnak föl az ég pereméről, ahol ekkorra megvillan néha egyegy cikázat, s mintha földöntúli moraj dörögne át a vizeken, mély hanghullámok szaladnak körösz-tül a levegőn. És a hirtelen támadt hűvösségben a sötétkék felhőzet alatt, vakítóan fehér színben tűnnek föl az ide-oda röpködő csikók s más vízi

madarak, amint rémülettel menekülnek az ösztönszerűleg megérezett égiháború elől.

Jobbról pusztaság van. Tele dallal, tele költészettel. Akinek szívében nem fogamzott meg önként az ima, akinek lelkét nem ihlette meg a természet varázsa: az jöjjön ide, ebbe az illatos templomba, itt megcsendül ajkán a fohász, a lelkét pedig betölti a csodás érzés, mely elbűvöl s szeretetet lop a szívekbe.

Ez a magyar pusztá.

Mintha ékes zománc lenne, úgy ömlik el fölötte a magyar pusztáknak erős hangulata. A magyar föld méla varázsa. A báj, a költészet...

A lélek megittasodik, álomszerű érzés nehezedik rá, de nem érez pihenni vágyást, sőt mohóáágot a fönnlétre, hogy élvezze a főséges panorámát. A bárányfelhős égboltozatot, a vadregényes madárjárta rétipusztának ragyogását, amint pázsitos fűvével enyeleg a napsugár és aranytakarót térít rá egy láthatatlan kéz. A szenderedve suttogó akácfákat, emitt az útszélben, köztük pedig a nádfödeles öreg tanyaházat elhagyottan, magányosan a pusztaságban. És a gémes kutat, melynek vályújából kérődző borjú csancsogtatja a vizet. És amint megy vissza a jászolhoz, hol tágranyílt szemekkel néz hátrafelé az anyatehén, repesve bűgva törtetnek előtte kifelé a fehér galambok.

És amiről voltaképen szó kerül: az öreg tanyást, a vakolatot hullató ereszes házban. Régi ember, furcsa ember ez. Magas, szikár paraszt. A

Csontja kiszögletesedik minden tagján és az erő, mintha kiáltana belőle. Ha nézi az ember, önkéntelenül az a gondolata támad, hogy biz' kissé furcsa állapot lenne a vele való összeütközés. Ott különösen, ahol dörög a fölvert indulat és nincs senki, akinek tanúskodása fékezne a szilajságot.

Erre azonban nem igen kerül sor. Békés, szelíd lélek lakik az öregben, a jósága bent ragyog a tekintetében. A kékes szemekben, melyeknek lassú hunyorgatásáról azonnal létrejön az ember a foglalkozására nézve is. Hogy tudniillik juhászokodás a mestersége. A juhászok szoktak így pislogni a szemhéj okkal, talán mert sokszor belemerednek nézésükkel a napsütésbe s ez árt meg idővel a szemidegeknek. Bár a kalap is erre mutat, a széle lepördítve van, jóval alól a szemöldökön. És ami legerősebb bizonyíték: a puli, a nagyszőrű apró kutya, mely szünet nélkül körülötte kuncsorog. Ha bemegy a házba, a puli lefekszik a küszöbfára, elnyújtózik, hogy ott emberfia, ha csak át nem lép, ki ne jöhessen. Ez azonban nagy ritkán történik meg, mivelhogy a gazda nem szokott a falak közé járni. Se tél, se nyár, se égzengés, se zápor őt be nem kényszeríti a szobába és ha igaz a mondása, életében sose aludt szobában. Ha hűvösre változik az est, nyaka köré pöndöríti a subát és ott dől el abban, ahol az álom utói éri. A puli ez alkalommal mellé kuporodik a subaszélre és neszelődik. Őrzi csodálatos nagy hűséggel a kenyéradóját. Jobban, mint embertől

kitellene. Pedig kevés konc jut neki, száraz kenyér, néha a bürge csontja, meg ha jártában talál valami kutyának valót a gazda, azt fölveszi, beigazítja a tarisznya sarkába és titokban mosolyog, hogy: no ennek ugyancsak megőrül a puli. Dehát hadd örüljön; ő is szerez az embernek kedvet amidőn a falkát egymaga arra terelgeti, amerre a gazda akarja.

Micsoda kedélyes kép az ilyen riogatás.

Mulatásra is, okulásra is egyaránt alkalmas. Az ember nem győzi nézni a hitvány kis állat tüzeskedését, amint bele csimpeszkedik az állat fülébe és marja őket sorra, anélkül, hogy megsértené valamelyiket, közben pedig lármáz, csahol, ugat, szűkül és bámulat kapja meg az embert a nagy erélyesség, az akarat, a buzgalom, a kitarítás fölött, melyről példát lehetne venni sok jóra való eszes lénynek is.

Ilyen ember az öreg tanyás. Csöndes. Szó-fukar. A törvényt nem ösmeri. Soha át nem lépte a törvényház küszöbét. Embert nem bántott. Mégis messziről nyúlnak kalapjok mellé az ösmerősök, hogy köszönjenek neki. Ha pedig rámegy más földjére a birkája: egy hang, egy ellenvetés ez ellen nem kerülközik.

Pedig mióta fölkerült a mezőrendőri törvény, tökéletesen megzavarodtak odakint a tanyákon az emberek. Alig találkozik nagy messzeségben jó szomszéd. Kerüli egymást a rokon is. Mert mint a betűkkel telerajzolt hivatalos írások is igazolják, nincs nap, hogy tömegesen ne vonuljanak

föl a tanyai emberek öt-hat óra járó föld széléről is a kapitány elé. Tele panasszal, tele nehezteléssel, haraggal és indulattal.

Mert a törvény jóvoltából úgy állanak ma a dolgok, hogyha a csirke átkapirgál a szomszéd tanyájára és ott lecsíp egy szem éretlen szőlőt, vagy ha a kapásveteménybe kontárkodik bele, esetleg a nyűgbe vert ló, tehén, más egyéb a herésbe kínozza át magát, kész a pör. Jön sebbellobbal a kapitány elé pörösködni. Azzal ugyan nem számol le az ebadta embere, hogy idővesztéssel több kárt okoz magának meg a felebarátjának; nem, előbb szóval teremtették össze egymást a tanyaszélen, azután meg, ha nem ejtik sorát a fegyvernek, ásóélnak, panaszt tesznek egymás ellen. A panaszból bírság, büntetés, zálogolás, végrehajtás következik, a kárt százával megtoldják és a szivekből egy időre tökéletesen kipszűttik a szeretetet.

Mindezt pedig elősegíti az a körülmény, hogy a panaszt úgyszólván minden alkalommal büntetés követi. Kiegyezni a világért se egyezne ki a magyar paraszt, mert innen is, onnan is a büszkeség parancsol, a markok pedig szörnyen erősen be vannak csukódva. Nem úgy, mint Kordás Mihály gazd'uramé, aki disznótorba ment a komájához, valami Kéri János nevezetű gazdag tanyaához. Amint a zsalugáteres, téglá-épület irányába ért, megállíttatta a lovakat, hogy menjen vissza a kocsis.

— Egy órára legyél itt — mondta neki, ő pe-

dig, hogy közelebb érje a házat, a csapásra tért és úgy ballagott be Kéri Jánoshoz gyalogszerrel.

Nagy gaudiummal fogadta a rabíatusságáról híres Kéri János a komáját és nyomban megkínálta egy pohár tiszta törkölyvel.

Később mondta neki:

— Komám uram, nem tudja maga, hogy az én földemre nincs jussa senki isten-fiának rátenni a lábát?

— Dehogyan tudom, hogy tudnám.

— No, hogy mögtudja, hogy ezer' a kis utért. amit a szőlők között tött a házig, kétszáz pöngő bírságot rovak ki. Minden láb egy százaz ...

Kordás a fejét se biccentette meg. Kivette a bőrbugyellárist és szó nélkül kifizette a két százast.

Azután nagyot mulattak hajnalig.

Következett az idő, hogy Kéri ment át Kordásékhoz. A legszebb két lovát fogatta be a homokútóba. Ő azonban nem szállt le az utón, hanem egyenesen behajtatott a tanyaudvarba. Ott megíordíttatta a kocsit. Fordulat közben ráment a kocsira, ló a gyöpre. Kordás nem szólt ezért semmit, de mégis beköttette a két lovat az istállóba.

Aztán megvendégelte magyarosan a vendégét.

Indulóban rukkol csak elő a szóval:

— Nyolcszáz pengő kedves komám uram a gyöpon való kis sétálás... Minden láb egy százaz.

Kéri is kinyitotta a markát, mert kétszer annyinál is többet ért a két pej, a komaság azonban nem lett többé olyan benső.

Így nyílnak ki a markok a kapitány előtt is később és potyognak a koronák, melyekhez ve-rejtek van tapadva és könny hull utánok.

Az öreg gazdának, ebből is kitetszik, nincs haragosa. Vagy lehet, de féken tartja az indulatát, s reszket is a lelke, a belső forrongástól, az arcára mégis mosolyt erőltet.

Miért? ...

Napfényes alföldi pusztá, hanyatlóban levő vadvirágos költészetteddel és eltűnő romantikáddal visszavarázsolod egy percre a félszázad előtti korszakot. Dübörgés hallatszík a selymes pázsiton és a messze rengő délibáb tündértájékával ejt meg bennünket... Árvalányhajas szegénylegények örült vágatása nyomán száll föl a gyöpnék szürke pora és jön vele a hang, a szitok, az átok, mely az őket üldözö dzsidás katonáknak van szánva. Azután egy váratlan, merész fordulat következik be a napsugaras, fényes pusztaságban. Ostorpattogás, fegyverdörrenés, lönyerítés, riogató, dacos hang összevegyülő lármája tölti be a virágos rónát, s a száguldó betyár csapat íme visszafordul a lovaskatonák felé, vért vérre ereszt, szív és lélek nélküli játékba fog. Pusztít... Az emberélet most csak egy sóhaj, egy gondolat: halni a szabadságért. És zöld takaróját az édes anyaföldnek meleg, piros vér öntözi a nyöszörgő, a halódó emberek alatt.. .

Az imígyen föltámadó korról egy hírhedt lett ember is élénk toppan. A hármias vasrácsok mögött kiszenvedett haramiavezer, kinek bűnös alakját immár legendaszerű történetek veszik körül. Ez Rózsa Sándor.

S amint közbeesik a föntebbi kérdés, azt mondja rá az ösmerős, hogy ez a csöndes szófükar öreg juhász itt a röszei határban, a hírhedt lovasbetyár egyetlen vérszülöttje. A tulajdon édes fia: Rózsa Sándor.

Ezért emelik meg kalapjokat messziről az ösmerősök és ezért nem kerül szó, ha a birkája idegen földre téved. A rettegett haramiának szelleme ott járkál a nép között s a fiút, a tisztességben élő hajtást megoltalmazza. Babonás hitet vet a lelkekbe s ez tiszteletre parancsolja őket a röszei számadó iránt.

Embereknek, kik a lelkek rejtelmét kutatják, kétségkívül igen érdekes tanulmány lehetne a semjékeken bujkáló öreg juhász, a mai Rózsa Sándor.

Mert, hogy ne szorult volna bele, mint egyik szomszédja mondta, a kutyavér, az sem igaz. Belszorult biz' ő kelmébe, csakhogy nehezebben hevül föl, mint az őséé. A bor azonban (talán mert nem szokott rendszeresen inni) fölhevíti s ilyenkor egy árnyalattal közelebb jut az apja alakjához.

Tiszta, megérett korú a hitbéli asszonya.

A városból jövet a röszei nagykocsmánál

tartottak egyízben pihenőt. Az asszony, mint illik, kint maradt a kocsin, amíg Sándor bekerült, hogy lemossa torkáról a port. Álltában vette a három tizednyi italt s ez elfogyván, látta, hogy a sarokasztalnál ösmerőse ül.

— Nini, hát kend mög se üsmeri a szögényt?

— Nem biz' én, Sándor — mondta az ember — mert nem a legjobb a látásom ... Egy pohár bort azért elvöhetsz tülem.

El is vett. Meg vissza is adta. Ilyenformán a szó szaporodott, az ital pedig fogyott. Az anyjuk elunván kívül a várakozást, később bement és hívta Rózsát:

— Gyek kend mán, ölég lösz a jóbul.

Az öreg juhásznak egyszerűbe fölakadtak a szempillái és mintha kidülledtek volna a szemei is, szúrósan, haragosan nézett a hitvespárjára.

— Kitakarodj! ... — mondta fogcsikorgatva.

Az asszony visszahúzódott, betette maga után az ajtót. Sándor pedig cimborája felé fordult:

— Szörnyen szeretöm az embörbarátimat. De éngöm mögné bántson senki!...

A felesége iránt való durvasága adta ajkára ezen szavakat. Mert csodakép szereti a párját. A bortól indulatossá, dacossá váló, szélesmellü nagy embert akár az ujjára csavarhatná az alacsony, gyöngé parasztasszony.

Valamennyi idő múlva kiment és őszbecsava-

rodó hosszú bajuszát simogatva, szólt a feleségéhez:

— Asszony, most gyerünk mán be, oszt' fizessünk! ...

Az asszony, aki legjobban ösmeri a haramia-vezér első szülöttjét, szó nélkül leszállt a kocsiról, bement a korcsmába és fizetett.

Az egész úton egy hang nem hallatszott, csak az ostorpattogás és Sándor bácsi szava:

— Gyí te, Tündér!...

Viktor haza jött

Apró gyerekek voltak, mikor megösmerkedtek. A libát őrizték kint a mezőn; ott játszottak, ott veszekedtek, később pedig együtt szedték egymásnak a virágot. Ez volt tulajdonképpen az ébredő szerelem első hírnöke. A virág. A mező harmatos virága. Azután, hogy a lány cseperedni kezdett, János meg legénysorba jött, mind a kettő el volt telve a féltő szerelemmel, mely úgy támadt a szívükben, mint a hajnal, mint a napsugár. Szerették nagyon egymást. Együtt jártak a tánchelyre, együtt mentek haza, együtt voltak mindig, ha csak szerit ejthették. Azonban ezzel a tiszta, mély szerelemmel nem törődött senki. Még a szülők sem. Pedig törödniök kellett volna, mert a tulajdon édes vérük volt ez a két gyerek s ha a növény ápolja, neveli a beléje oltott galyat, Istenem, miért akkor az egyforma emberek között a nagy válogatás. Miért keresik annyira, hogy melyik alkalmas a másikhoz. Hiszen egyik vagyunk. Egy Istennek a teremtményei. A fődolog, hogy a szívünkben legyen meg az egymáshoz való szeretet. Az életnek ez a melengető, életető napja.

Úgy fordult a dolog, hogy egy napon beállított a lányos házhoz egy idegen ember. Valami mesterember-féle. Sánta volt és csúnya. Az egyszerű tanyaházban, ahol úr volt a szegénység, két kézzel fogadták az embert. Legalább mesterember felesége lesz, vélték a szülők s a leány szabadkozó szavát elcsitította az életet tekintő apa ezzel az ítélettel:

— Vagy hozzá mégy, vagy pusztulsz a háztul.

Hozzá is ment, mert a másik háznál szintén fölhangzott a kemény ítélet a vagyont áhító, fősvény apa szájáról:

— A nemzetségömet nem töszi csúffá egy kol-dusfattya sem.

Ezt az öreg Babarczi mondta, a kérges, büszke paraszt, aki állhatatosan ragaszkodott ezúttal az ősi tradícióhoz.

Ez volt az első szakadás. És ez is csak arra volt alkalmas, hogy még jobban erőre kapjon az a mély, hatalmas érzés, mely összekötötte a szívüket, a lelküket, a gondolatukat. Nem is bírtak elszakadni egymástól. Harmadik hétre már visszajött az asszony, úgy, amint elment, tisztán, érintetlenül, bárha fején viselte is az asszonyi főkötőt. Az anyja keblére borult és úgy zokogta:

— Inkább meghalok, édes anyám, de nem élek vele.

S a gyöngé anyaszív könnyje összefolyt a boldogtalan asszony lelkének harmatcsöppjeivel. Hiába, az anyaszív könnyen megtörik s együtt sír a gyermekével.

A lányasszony ilyenformán otthonmaradt, azonban a sorsa egy volt a kivert kutyaéval. Az apja még a tekintetével is űzte, hajtotta a háztól. Nem is volt maradása otthon, átmenekült a körsztyanjához, a pusztai csárdába. Itt volt egyedül jó helyen. Egyebütt sehol. A tanyák népe, mely tiszteli még valamennyire az erkölcsöket, hitelt adva a kijátszott férj bosszújának, valami csúf bűnnel megbélyegezte és hírét költötte az urahagyott asszonynak. Az azonban megvigasztalódott a nagy szerelemben. A legény ölelése fedtetett vele minden szenvedést, a csókja pedig megédesített minden keserűséget.

Így telt el az idő szeretkezéssel anélkül, hogy csak egyszer is gondoltak volna a végre: mi is lesz voltaképen belőlük!... Egymásé nem lehetnek Isten előtt, ezt tudták, ezért hát nem is beszéltek arról, szedték vidáman nap, nap után az élet virágait. Az egytájbeli legények sorra megházasodtak, a leányokból is új nemzedék serdült. Sebaj. Meghoz az idő mindent, gondolták. A gyümölcsöt is megérleli, új lombot is fakaszt, amit ismét lehervaszt. Majd csak gondoskodik őrölük is az, akinek a madarakra is van gondja. Gondoskodott is. Kijelölte mindkettőjük sorsát, mely elől nem volt menekülés.

Egy tavaszi napon, mikor fakadt a fehér homok fölött a szőlő s a gyümölcsfák már tele voltak piros-fehér virágokkal, a levegőben pedig valami különös termékenyítő erő éledt, mely forrásba hozza a vért: megváltozott a legény. Ki

tudná azt megmondani, hogy miért? Senki... Az asszony nem adott rá okot. A csókja sem volt hidegebb, mint máskor. A szava, a nézése, a tekintete is ugyanolyan édes volt, mint mindig. És mégis ezen a napon megölelte a legény a hü kedvest, azután azt súgta a fülébe:

— Ez az utolsó csókom. Vikim, áldjon meg a jó Isten.

Az asszony tréfának vette a szót és ő maga is rámondta:

— Áldjon meg az Isten, Jani.

Hogy is vehette volna másként. Hiszen a nyári felhőből nem szokott hó hullani. A zivatart megelőzi a villámlás. Itt nem volt semmi előjel; egyszerre tört ki a vihar, mely rettenetes pusztítást vitt végbe a szerelmes asszonyszívben. Megsemmisített minden nemesebb érzést, kiölt minden akaratot, erőt, nőiességének, tisztaságának ápolására. És valami dacos, sötét elhatározás fogamzott meg a letarolt, megbénított lélekben, mely bosszút szomjúhozott a csalódásokért. Elhagyottnak érezte magát. Gyöngének, erőtlennek. Még az édesanyja oltalmát sem merte keresni. Csupán a körösztyanja előtt borult le nagy fájaldalmában és ott sírta, ott zokogta el panaszát:

— Meglássza körösztyanyám, amilyen jó voltam, olyan rossz löszök.

Nem mondott többet, nem bírt. A szava zokogásba fűlt, mely olyan volt, mint a zivatar után az enyhítő, csöndes zápor. De azért sokat mon-

dott ezzel a pár szóval; elmondta abban a lelkének minden érzését, minden szándékát.

Nemsokára azután egy napon nem találták többé az asszonyt. Elment anélkül, hogy szólt volna valakinek. Csak az édesanyjával tudatta távozását, azonban annak sem mondta meg az igazat, csak annyit, hogy szolgálatba megy a városba, nem akar a tanya csúfja maradni. Ne mutogasson órá senki ujjal. A megviselt öreg asszony igazat adott a gyerekének, megcsókolta, megsimogatta az arcát és vigasztaló szavakkal eresztette útnak:

— Menj, édes lányom, vezessen a jó Isten.

El is ment. Fölvette az élet keresztjét és vitte, hordozta, amerre a sors akarta. Sokszor nagyon nehéz volt, már-már megroskadt alatta, ekkor azonban segítségére jött a szépsége, a fiatalsága, melyet akarva, nem akarva, föl kellett váltani pénzre ...

A hat év, ami ezen idő óta napjaival lepergett, megváltoztatott mindent. A vihar elmúlt. A szenvedések, a fájdalmak megenyhültek. Csupán a nagy, igaz szerelemnek a zsarátnoka maradt meg, az szunnyadozott a szívük legmélyén. De ennek is csak nagyritkán érezték az égetését. Akkor, ha az emlékezés föllebbentette néha a múlt fátyolát. És különösen most, amidőn Viktor haza jött valamely dologban és Babarcsi János nesztét vévén ennek az itthonlétnek, maga is átballagott a pusztai csárdába, hogy idők múltával ismét találkozzanak. Egyszerű, becsületes

lelke ugyan tiltakozott ez ellen, mert hiszen ő róla letelt már ez a nemillő kalandozás, itt van az asszony, itt vannak a gyerekek, azokat kell neki nézni, nem a régi, az elhagyott szeretőt.

A tanyai csárda, mely voltaképpen csak vasárnapokon lesz tényleges kocsmá, be volt fűtve. A tél virágokat rajzolt az ablaküvegekre. Szélfordulat állt be, keményre változott az idő. Az asztal mellett, közel a banyakemencéhez ült a csárdásné, Szélpál Julis, meg a keresztlánya, Viktor. Valami elfogadásféle vett erőt Jánoson, mikor belépett. Észre lehetett venni a szaván, a mozdulatán. De remegett az asszony, a régi szerető is, amint meglátta a szép, szálas szőke embert és meghallotta a hangját.

János köszönt, azután tartzkodólag kezét nyújtott Viktornak, akit, ha előzetesen nem vesz róla tudomást, nincs mód, hogy felismerjen valaha. Az asszony teljesen megváltozott. Szép volt, sokkal szebb, mint régente. Teltebb, üdébb. Azonfelül külsőjében teljesen úri nő volt. A divatos ruha, továbbá a kalap, a kesztyű, melyek az asztalra voltak téve, más asszonyt formáltak az egykori parasztlányból. És a beszéde, a kiejtése is más volt. Ezen meg is ütközött János. Mintha hűvös levegő csapta volna meg, úgy hatottak rá az idegenszerű tárgyak. Leült az asztal mellé. Bort kért, mintha csupán inni jött volna, nehogy vád érje, hogy íme, feleséges, családos ember lé-tére visszatér a régi szerelméhez.

Julis bevitte a bort, azután magukra hagyta

őket. Egyideig hidegen folyt köztük a beszélgetés, később azonban, amint éledt szívükben az elhamvadtnak hitt parázs, fölmelegedtek. Az arcukon, mint az alkonypír, vöröslött a hajdani láng, mely lassankint kapott életre és lobogása visszatükröződött szemük ragyogásában.

Az asszony kezdte megbolygatni a multat:

— Azt hallottam, rosszul éltek, nem egyeztek, igaz?

A férfi vállat vont, nem szólt, kerülni akarta a házasesletről való beszélgetést.

— Pedig hidd meg Jani, nem átkoztalak meg soha... Fájt, igaz, hogy elszakadtunk és azt hittem eleinte, hogy megszakad utánad a szívem, de az is elmúlt.

— Nem átkoztál meg? — kérdezte csodálkozva Babarczi. — Pedig rászolgáltam, úgy-e?

— Miért? ... Nem te voltál az oka... Tudok édesem mindent. Az anyád rontotta meg, az fordította el tőlem a szíved... Ugyan kérdezd meg egyszer tőle, meglásd, igazam van.

— Megbabonáztatok úgy-e?

— Meg bizon — igengetett az asszony a fejével. — Megám, édesem... Tudom is kivel. Ne gondold, máskülönben soha nem bírtál volna elhagyni.

— Aztán ki volt az a boszorkány?

— A Kurkó Panna... Az jött egyszer hozzáam hazugszóval, hogy így, amúgy megcsinálja, hogy soha nem bírj elhidegedni tőlem s mikor el-

ment, akkor vettem észre, hogy egy darabot levágott a kötőm madzagából.

— Dehogyan ...

— Igen, igen. Azzal aztán megrontott téged is, engem is.

— Lehet — hagyta helyben tűnődve János. — De hát nézd, nem jobb ez így? Ugyan mondd, mikor lőtt volna belüled ilyen szép úri dáma, ha idekint maradsz?

— Soha — felelte az asszony némi büszkeséggel. — Megöregedtem volna, mint a velem egytájbeliek. Megevett volna a dolog. Paraszt maradtam volna. Így legalább urak közt vagyok, világot is látok, élek, mint a hal a vízben.

— Látod ... — mondta Babarcsi János, letévé az asztalra a pipát és közelebb húzódott az asszonyhoz. Aztán öntött a pohárba és megkínálta. Az asszony nem szabadkozott, ivott. Mikor letette a poharat, megfogta a kezét az ember és a szemébe nézett:

— Viktor — szólt hozzá hévvel, a régi szeretet hangján — mond meg igaz lelkedre, húz-e még hozzám a szíved? Tudnál-e még szeretni? Mert hidd meg, én nem vagyok oka semminek. Az Isten röndölte ezt így, az fordította meg bennem az érzést.

— Tudnálak-e? — mondta szenvedélyesen az asszony s a szívében összevegyült most a kéjes érzés a szeretettel. — Miért ne tudnálak, hiszen te voltál édesem az első szerelmem, ami a legédesebb, a legigazabb. Ami azóta volt, ... folytatta

ezután elgondolkozva s ekkor már a női bosszú szólalt meg lelkében, hogy ostorozza szavaival az egykor féltékenyen szerető férfiszívet: hát ha az most is, mint akkor, szenvedni tudna a gondolattól, hogy rajta kívül mást is szeret... Nem csálódott. Az emberben, mint a hirtelen támadt szélvihar a port, fölkavarta a féltő, az aggódó, a szenvedélyes, mély szerelmet és nyomán támadt indulattól elragadtatva, magához ölelte az asszonyt és csókolta sziláján, önfeledten. A ledér, könnyelmű asszony is visszacsókolta az igaz szívből fakadt forró csókokat, érezte, hogy esek nem a pénzért vett szerelemnek a csókjai. És mert szomjas volt ezekre a csókokra, most még egyszer, utoljára.

Ezek a forró csókok voltak most a kialudni készülő, régi szerelemnek az utolsó föllobbanásai.

Mikor eleresztette János az asszonyt, csöndesen, megadóan mint mikor kitombolta magát a vihar, azt kérdezte tőle:

— Hát azóta sokat szerettél?

— Úgy nagyjából — felelte vállatvonva Viktor.— Tudod, ha élni akar az ember, szeretnie is kell.

— Igazad van — hagyta helyben a férfi.

Tudta jól, hogy mit jelentenek ezek a szavak.

Hiszen látta, tapasztalta, mikor fegyverviselő ember volt.

Az asszony mosolygott és ezzel kitérte a lelkét. A bűnös, a tisztátalan asszonyi lelkét. Nem is áradt ki abból egy szemernyi melegség sem.

Üres volt, inkább hideg, visszataszító. S ez a fagyosság ráborult az egyszerű, becsületes férfi szívére és kezdte lehűteni a régi szerelem tüzességét. Úgy lohadt az, mint a parázs, ha víz esik rá.

Künn a kopár, homokos tájon szürkülni kezdett. Felhőket hajtott a szél, melyekből olykor fehér hópelyhek hullottak. Nem bírt havazni, mert hideg volt. Egyideig némán, szóttanul ültek egymással szemben és gondolkoztak. A fiatal ember azon tűnődött, hogy miként válhat ki némely fának a gyümölcse a többitől ily feltűnő módon? Miként züllhet el erkölcsileg egy nő, aki soha rosszat nem látott, akinek szülői, testvérei becsületes munkának éltek, aki a régi, erkölcsös szokások között növekedett föl itt a tanyák tiszta világában,, akit mindig csak a jóra, a becsületes életre oktattak és végre valami jóleső megnyugvás töltötte el a lelkét, hogy lám, mégis minő jó volt hozzá a végzet, amidőn így intézte a sorsukat. Mert lehetetlen, hogy ezt az asszonyt nem a vére hajtja a bűnre, az erkölcstelen életre s ha az övé marad., bizonyára akkor is kitör belőle a szilaj, bűnös vér.

S amint lassan hamvadt a régi tűz, előbb hidegséget, azután gyűlöletet kezdett érezni a szép asszony iránt. Utálta rajta a gyöngyös selyem ruhát, a csillogó aranyakat, az úras fésülködést, a puha, fehér kezeket, melyek mindegyikén szennyet vélt látni.

Távolabb húzódott tőle.

Az asszony lelkén pedig végigviharzott a szenvedések, a hányattatások egész sorozata, a

céltalan élet aggodalma s az a kétségbeejtő gondolat, hogy mi lesz a vég, ha majd egykor elhervad arcának díszé, ha megöregszik, ha nem lesz a mosolyában, az ölelésében, a csókjában semmi inger többé, mely hevítse, izgassa az élvvagyó embereket. Vajon lesz-e számára egy meleg szív, ahol meghúzódhat, vagy ki kell ülni a sarokra könnyörögni alamizsnáért. Most gondolt hat esztendő óta először erre. Irigyen húzódott az ember után, megfogta a kezét, és esdően szólt hozzá:

— Mondd, édesem, ha valamikor özvegy-ember lennél, én pedig gazdag, magadhoz vennél-e? Megtűrnél-e magad mellett, hiszen te szeretted valamikor engem?

— Én? — mondta komoran a férfi. — Hát azt hiszed, mosatlan tálból mindenki tud enni!?!... Én nem tudok ...

Nem bírt felelni az asszony. Beleharapott az ajkába és nézte Jánost, aki szótlan fölkelte és a csárda ablakhoz ment, melyen gyöngyözött lefelé a nedvesség. A szemei ragyogtak, az arcára kiült a lélek kínja, mely most örületes harcot vívott odabent. A gyűlölet, az irigység s a szeretet a fejébe kergette a vért, szerette volna megölelni, magához szorítani a férfit s egy hosszú csókkal megfojtani azt. Mert ebben az emberben látta boldogságának megöklőjét és azt, aki először mutat a sújtó ítéletre, mely már itt ólálkodik bosszúállásért az erkölcstelen, bűnös élet miatt. Fölkelte s az erős, természetes asszony most szinte vánszorogva ment a férfi után, oda akart borulni lábai elé,

elérni, hogy ne vesse meg, ne űzze el magától, mint a lompos rossz kutyát, hiszen tele van arannyal, selyemmel, azonban egyszerre fölülkerekedett gyöngeségén a dac, az indulat, mely nem engedte, hogy megalázkodjon, hogy kitárja nyomorult gyöngeségét és gúnyosan szólt az emberhez:

— El is mehetne már Jani, mert még eljön érte az asszony és baj lesz.

János szólni akart, de kívül kutyaugatás halatszott most s ez megakasztotta a szavát. Nem félt ugyan semmitől, azonban nem szerette volna maga sem, ha utána jön esetleg a felesége s itt látja a régi szeretőjével.

Ekkor toppant be Szélpál Julcsa, a csárdásné.

— Janikám — szólt — egy györök van itt, tégöd keres.

— Engöm — mondta Babarczi. — Mék. Mondja, hogy mék.

Fizetett, pipára gyújtott, azután megfogta a régi szerető kezét és őszintén, inkább részvéttel, mint nehezteléssel mondta:

— Azután eszöd lögyön Viktor, mert lásd, nem tudod, mire jutsz öregségödre. Vezéreljen az Isten jóra. Ne jóra, inkább szöröncsére — tette hozzá némi célzással és mégegyszer magához ölelte és megcsókolta az asszonyt, azután útnak eredt. Ebben az ölelésben, ebben a csókban már nem volt semmi szeretet, inkább szánalom, mely a tovatúnt gyűlölet nyomán támadt. Az asszony erősnek tetette magát, megszorította az ember kezét és mosolyogva monda:

— Isten vele, gondoljon rám is.

Mikor kilépett a házból, odasietett az ablakhoz, letörölte róla a párás nedvességet és nézett az ember után elszorult szívvel, hirtelen megáradt fájdalommal. Olyan boldognak képzelte most ezt az egyszerű, szegény embert s olyan nyomorultnak, elhagyatottnak önmagát. Mikor eltűnt a íéri az alkony ködében, visszatántorgott az asztalhoz, leborult és elkezdett keservesen zokogni. Nem az embert, hanem önmagát siratta mea.

Etelt haza hozták.

A gyalogúton, a fű közt, magányos ember jön. Amint eléri a nyárfaerdőt és megáll, hogy valamelyik fatörzshöz húzódva pipára gyújtson, a föllobbanó láng pirosságánál látszik, hogy élemedett korú. Az alakja kissé roskadt. Az arca barna, naptól égett; a bajusza pedig fehér, mint a frissen ©sett hó. Szinte fényes ...

Még jóval napkelte előtt van az idő; alakatlan sötétségge olvad össze minden. Csillag is ragyog itt-amott az égen, de ezek most vajmi kevés világosságot szórnak, különösen erre a tájra, ahol mint valami fekete mélység, sötétlik két oldalt az erdő. Később azonban, úgy egy óra múlva, amint kijut az öreg az erdő szélére, s a rozsföldekre ér, hol már fűjdogálja a szellő az őszi vetés gyöngé hajtásait, teljes valóságában látjuk a jövővényt. Sőt fel is ösmerjük. Nem más, mint Bujdosó Sándor juhászgazda, innen a „szömszúró“ csárda környékéről, akit ösmer a legkisebb gyerek is ezen a vidéken. Hogyne. Híres ember volt az öreg mindig. Ma is az. Hajdanában az orgazdasága miatt, (de hát ki nem volt akkortáiban ludas) ma pe-

dig azért, mert ő neveli a legszebb merinó-juhokat a határban. Hát ugyan amarról jobb, ha nem beszél az ember, s a példabeszéddel él: ne szólj szám, nem fáj fejem, mivelhogy soha semmit nem bizonyított rá se ember, se törvény. Vén ravasz ember volt teljes életében, vigyázott, hogy egy gazszál se maradjon a lépte után. Nem is maradt utána semmi szenny, csak persze a beszéd, a szó, amelyre megint azt szokták mondani, hogy nem zörög a falevél, ha a szél nem fújja.

Hál; jön az öreg Bujdosó s most már látjuk rajta a rövid, sötét-kék kabátot, tovább a csizmaszárra húzva a fényes rézpitykés „rajthuzlit“ (juhász-nadrágot). Vállán a tarisznyát, azután meg a hosszú gamósbotot a kezében, amit maga előtt léptet. Szóval az egész embert; sőt még a gondolatát is kitalálnánk, amint megáll az erdő sarkánál és a nagy szélű kalap alól jobbra-balra tekint — ha nem volna Sándor ama pusztai emberek közül való, kik ha előre néznek, a hátuk mögé is látnak, így azonban csak akkor vélünk az eszejárására, amint megindul és látjuk, hogy átcsap a nedves fűvön a legközelebb eső tanya irányába. Most már tudjuk, hogy ide törekedett az öreg. Kószó Mátyáshoz. A sarokról fürkészi, hogy megindult-e már Kószó, aki szegény fuvaros ember; a házán, egy-két lánc Örökföldjén kívül egyebe sincs a lelkénél. Nohát, egy rossz lova, meg egy rozsdás kocsija van még, amivel fuvarba jár, ha kap. Ezeket azonban nem lehet a vagyonhoz számítani, mert a koci is, ló is veszendő portéka,

sose tudja az ember, ha útra indul velük, hogy melyik hagyja cserben.

Kószó Mátyás nem indult meg. A ló be volt ugyan már fogva, csak valamennyi szénát kellett még a saroglyába készíteni, mert messze van ám ide a város. Hohó.... Két jó lónak legalább is harmadfél órát kell járni. Az ilyen gebe, az meg négy óra alatt se igen ér be. Azért ajánlatos tehát elkészülni az egyetmással a saroglyában is, meg a tarisznyában is. Bujdosó megáll a bejáratnál, hóna alá veszi a gamósbót és bekiált:

— Mátyás!...

— itt vagyok — kerül vissza nyomban a szó. De mert lehajolva mondta ki Kószó (szedegette a leszóródott szénát a földről) hát olyan furcsán hangzott a szava. Ez okból újra beszél az öreg juhász:

— Mátyás ... Té vagy? ...

— Én, Sándor bátyám. Kerüljön kend beljebb. Sándor bemegy az udvarra s amint megpillantja az embert, rászól:

— Mégis így vagy? ... Az égőn van mán a nap is.

— Kész vagyok; üljön kend föl.

— Kész vagy valósággal. Semmi sem hiányzik. A vasvilla is a kocsi oldalán fityeg. Hogy mire kell ez, azt így meg nem mondhatja az ember, mivel előre nem tud semmit. Baj is eshet az úton, ez esetben pedig igen alkalmas szerszám a vasvilla. Emelni is lehet vele, meg szűrni is, ha rá kerül a sor.

Felül az öreg gazda mellé az alcserényen levő kukoricaszárra, mely hitványos pokrócdarabbal van beborítva. Azután megindulnak. Bujdosó a pipát szedi rendbe. Megtömi, rágyújt... Szép csöndes idő van, napfény patakzik az őszi tájon, mely csodálatos üres és hangtalan lesz így szüret idején. Amint elhagyják a nyárfaerdő végét, akkor szólal meg a juhász:

— Igyekezzünk, hé ...

— Miér'?

— Esés lösz... Vagy hó vagy eső.

— Nem gondolom, — feleli az ember az égboltozatot nézve.

— Pedig az lösz. Ha nem is hó, de eső, Mutatja a nyárfa.

A ritkuló lombok ezüst színűek. Kifelé van pördülve valamennyi levél s amint beragyogja őket a napfény, csillogva táncolnak az őszi levegőben. Felhő sincs az égen, a szellő azonban dél felől jön s ez valószínűvé teszi az öreg szavait. Nagyot haladnak a szikes úton, mikorra ismét szó kerül a két ember között. Kószó szólal meg.

— Sándor bátyám, mi járatban van kend a városba?

A kérdésre úgy tesz az öreg, mintha kialudni akarna a pipája. Nagyot szív, ráncos képe szinte beesik, azután nyomkodni kezdi a parazsat. Amint megsüti az ujj hegyét, elkáromkodja magát:

— A boszorkánytáncát ennek a tűznek. Azt tudtam kialudt... Azt' ehun ni, megpörkölte a bűrömet.

Kószó újra fölveti a kérdést:

— Úgy-é, mit csinál kend odabent?

— Mit!? ... De nagyon kíváncsi vagy. Majd mögtudod.

Titkolni szeretné az öreg az útja okát. Mert hogy az igazat megmondjuk, biz' egy kissé röstelli, hogy ehun e, fehér fejjel, hetven esztendővel gyerek ügyében járja már másodízben a várost. Azért is nem megy gőzösön, nehogy ösmerősökkel akadjon össze, akik aztán találgassák: no, hát az öreg Bujdosót mi lelte? ... Bizonyosan valami baj van, azért jár a városba a fiskálishoz. Mert ugyan hova járna üres kézzel az, aki világeletében a puszta lakója volt. Minmás lenne, ha vinne valamit. Gyapjút vagy egyéb eladni valót. így azonban bizonyosan az ügyvédeket bújja.

Hát pedig ebből egy szó sem igaz. Más van a dologban. Egy fura eset, amibe vénségére még ő neki is bele kell avatnia magát. És ez most, amint Kószó Mátyás megilleti az öreget or kérdezéssel, lassan vonul át részleteivel a lelkén, mint őszi felhő az égboltozaton...

Két esztendő előtt egy napáldozattal kezdődik, mikor haza ment a lányához (özvegy ember az öreg, a lánya gondozza), hogy megtudja, mi-féle idegen járt a portán. Mert hír jött ki a legelőre, hogy úrfélék állapodtak meg a vejénél, Tari Ambrusnál, aki csősz ember a pántlikás dűlőben.

— Csupa selyöm volt a ruhája, Mög gyönyös is ... Jaj de szépek — mondták nagy feneket kerítve a dolognak a hírvivők.

És igazat mondtak. Az öreg is meggyőződött erről, mert amint haza került, két idegen úri asszonyt talált a házában. Nem állt velők szóba, csak köszönt, azután kifordult a szobából. Odakint kérdezte a lányától:

— Kik ezök?

A menyecske vállat vont.

— A városból valók ... Vetro Örzse hozta.

— Melyik Vetro örzse?... A bábaasszony?

— Az.

— Aztán mit akarnak?

A menyecske lesütötte a szemét, az orcáját halovány pír futotta be. Az öreg ezt nem vette észre. Nem is a lányát nézte, a gyümölcsfák irányába tévelygett a tekintete, melyek mint megannyi fekete vonalak meredtek elő az alkony szürkéségéből.

— Itt akarnak maradni — mondta később az asszony.

Bujdosó Sándort megütötte a szó. Itt maradni. Mi a mamónak ... Csőszházban úri lakó ... Ezt nem érti. A tekintete hirtelen visszakerült és kérdőleg állapotodott meg a lány arcán.

— Óh, édösapám, nem muszáj magának mindönt tudni. Hát elgyüttek, itt vannak, ozt' mög-fizetnek — így értette meg a menyecske a vendéglátás célját.

Megcsóválta fejét az öreg juhász, aztán elment. Vissza az ő birodalmába, ahová nem hozzák ki bűnüket a városi emberek ... Hogy mit

gondolt, azt később mondta, mikor a csőszház vályogkéményére leszállt a gólyamadár.

— Mér' nem rudalod ki a szömérmetlen népit. Ide gyün szabadulni a bünitül.

Ezt egy déltájon mondta, mikor ebédet vitt neki a lánya, s leülvén az apja mellé a pusztai kút kávájára, elmondta, hogy a szép, fehérarcú kisasszony nála akarja hagyni a gyereket. Az újszülött kisleányt. Hát ő úgy gondolta, hogy el is vállalja. Miért ne... Minden hónapban öt forint tartásdíjat kap érte, azután meg tudja Isten, olyan szép is az a gyerek, olyan kedves, gömbölyű és akárcsak a patyolat, olyan mindene.

— Mögfér köztünk, úgy gondoltam, édesapám, ne vessük a szemétre az árvát. Látja, se apja, se anyja. Itt már meg volna a mód, a tehetőség, mégis eldobják, mint a macskakölyköt.

Nem a két hónapos gyerek sorsa, hanem a menyecske érező szíve indította meg az öreg lelkét. És a harag, a gyűlölet felhőjét lassanként fűjdogálni kezdte a meglágyult érzés, mint szellő a borulatot. Néha nekifogott az öreg, hogy eh, az c begye biz' csak nem bírja bevenni az ilyen fajtalanságot, hát egy, két ropogós szóval megcsapkodja a bűnt, ha mindjárt selyemruhás kisasszony követte is el, de amint szólni akart, amint kinyitotta a száját, újra fölemelkedett az asszony esdő, lágy tekintete, a fényben úszó nagy, kék szemek és belemarkoltak az apa szívébe.

— Te tudod, mit csinálsz, te vergődsz vele,

lányom — mondta aztán vontatottan az öreg — nem ellenkőzök...

De a szaván nem a részvét, sem a szánalom, hanem a: leánya iránt érzett nagy szeretet fénye tündöklött.

Az utolsó napon, mikor a „nyaralás“-ból hazatérőben volt a két úri nő, behívtak Tari Ambrust meg a feleségét a szobába és azt mondta neki a kisasszony...

— Arra kérem, még csak azt se mondják meg, hogy itt jártunk. A tartásdíjat pontosan megkapja mindaddig, amíg a kis leány itt lesz ...

Arról, hogy gondját viselje a gyerekeknek, szó sem volt. Minek is... De megcsendült a szeretet parancsszava az asszonyszívben s ez több volt, mintha a fehér finom kezek összekulcsolódtak és könyörögtek volna.

... Telt, haladt az idő, a kis fattyúhajtás lábára kelt, gömbölyű baba lett belőle. Fehér arcát beragyogta az aransárga haj. Mire beszélni kezdett, úgy szerették a háznál, mintha az övék lett volna. Bujdosó Sándor, a keményszívű juhász is fölemelte, ha otthon járt, a térdére és megsimogatta kerges kezével a selyemszalakat. Azután rámosolygott. És ha belemarkolt a bajuszába, nem fogta meg az ujját, hanem nyújtotta utána ősz fejét.

Ilyen sorsot élt a kis kakukfiók a csőszházban, a gyümölcsfák között, mikor egy napon üzenet jött valahonnan a városból, hogy el kell vinni a gyereket... Hát el kell vinni... Nincs semmi be-

szed: az anyja izent. El is vitték. A gyerektelen menyecske sírt, Tari Ambrus egy szót se bírt szólani, az öreg pedig, mikor ismét hazakerült a virágos mezőről, megállt a küszöbfán az ajtóban és a kalapja után nyúlt, hogy megbirizgálja a lejét.

— Minek vitte mán el, enyje, hejnye — mondta meg-megszakítva a szavakat.

Mondott volna még mást is, mert a szíve egyébbel is telve volt, de miért beszéljen, mikor úgy is haszontalan. Elvitték, aztán elvitték, ő ugyan beszélhet akár hat napig itt a hajlékban, a gyereket azért vissza nem hozza senki. Hát nem is beszélt.

Néhány nap múlva el is felejtette volna a kis cinegét, (így nevezte az öreg a kis Etelkát) ha most meg más baj nem kerülközik. A menyecske-nak nagy fájdalom esett a szívébe. Akár erre nézett, akár amarra nézett, akár ide ment, akár oda ment, sehol sem találta helyét; mindenütt hiányzott valami. Később enni se bírt. Fogyott. Sápadt, szintelen lett.

— Hát mi lelt? — kérdezte valamelyik vasárnap Bujdosó Sándor a lányától.

Az asszonyból kitört a fájdalom. Sírt.

— Mi bajod?

Nem szólt.

— A gyerek után rísz?

Most meg nem bírt szólani. Persze, hogy ő utána. Hiszen mondja Ambrus, valahányszor csak

összejön az öreggel, hogy az már mégis csak sok, amit ez az asszony mivel a lány után.

— Nohát né törd magad... Értöd-é? — vi-
gasztalta szelíd hangon.

Azzal azután nem is szólt többet, elment ha-
zuzról.

Régi ember, ismeri a régi idők minden jelét és nyomát. Tudja, honnan kell kiindulni az embernek, ha valamire menni akar. És ment is. Kergette a lányának a baja. Meg aztán az a csön-
des, szótlán érzés, mely csordultig megáradt most a szívében. Bejött a városba, ide vezették a nyomok. Azután elment a névtelenek szürke házába, ahol nem a szív szüli a szeretetet, hanem a részvét s amely nagy háznak a homlokán arany betűkkel ez a szó ékeskedik: Lelenház. Itt tudakolta a kislányt. Mert úgy hallotta, hogy ide került, ide hozta az anyai akarat. Uramisten, hát hova vigye. Otthon csak nem tarthatja cégérnek... Eh, dehogy; nem lehet az. Ha elbukik az ember, ne ragassza föl mindjárt a fekete flastromói, hogy messziről lássák: ni, ez jegyes... El kell azt tenni láb alól, édes felebarátaim, ha így nem, hát amúgy. S ha eltesszük, hát újra büntelenek leszünk. Ki lát a lelkünkbe... És mire való a szeretet a szívünkben... Ki kell azt pusztítani onnan, hogy tovább csalhassuk és hogy tovább áltassuk a világot.

A kis Etelka valósággal itt volt. Játszott hófehér, tiszta lelkével a többi elbujtatott angyalok között.

— Mikor vihetöm magammal? — kérdezte földerült arccal Bujdosó Sándor, mikor rátalált s a szükséges dolgokkal rendbejöttek a hivatalban.

— Mikor? ... Hát nyolc nap múlva.

Úgy várta, úgy olvasta ennek a nyolc napnak az elmúlását az öreg, mint a rab, akinek cellája küszöbén áll a megváltás őrangyala... És most, amint az őszi tájon zörögve halad velük a parasztkocsi, egyeben se jár az esze, mint a szürke nagy házon s a nagy házban az aranyhaja kis lányon.

A nap már magosán jár az égen, mely tiszta, íényes és mosolygó, mint a gyermek szeme. Arra lent, a hajlatnál van némi szürkeség. Talán felhő, vagy párázat, melybe elvesz az ember tekintete. A fák lombjai a szikes út szélén bágyadt susogással hajladoznak a szellőben, mint ősszel szoktak, mikor rájuk nehezedik és észrevehető mindenfelé a természet szendére. Egyébként csöndes a táj. És üres. Alig lehet embert látni a földek között. Itt-amott tarkáilik egy-egy asszony, amint szedik a paprikabokrokról a piros csöveket.

Amint a lenház elé érnek, akkor oszlik széjjel előtte az aranyos köd, mely az egész utón a lelkén lebegett s mint valami színes képet tárta föl az eseményt minden örömeivel, fájdalomával és gyötrelmével együtt. Itt megfogja a gyöplüket s azt mondja Kószának:

— Hát látod, ide gyövünk-e... Állj meg.

A kupakot most rácsettinti a cseréppipára,

rendbe húzgálja magán a ruhát, úgy lép be a hivatalba.

— Jó napot adjon Isten. Hát mögjelentem kérőm.

— Az Etelkáért?

— Igen kérőm.

Az Etel, valamint a többi apró szent odalent játszik az udvaron. A kacagásukba belezörren olykor egy-egy leszakadt falevélnék a hullása. Mint könny a mosolygó arcon...

A lejárát végén megállnak. Bujdosó szétnéz. Fáradt szemeivel keresi az aranysárga haját. A kis lányt... A lárma, a gyerekkacaj elcsöndesedik, s az apró, villogó szemek az emberek felé fordulnak. Meglepődve néznek, mintha valami rég' várt, szerető szívnek érkezését lesnék. Pedig ki tudja, eljönnek-e valamikor azok...

És íme, a sok kíváncsi baba közül most megmozdul egy fehérarcú, aranysárga hajú kis lány, apró lábaival előre tipeg s ahogy fölösméri a rézpitykés nadrágú embert, hozzászalad és átöleli parányi kezeivel az „öregapja“ térdét.

Az öreg nem bír szólni. Ügy érzi, mintha fejébe szaladt volna minden vére. Megfogja a lány kezét és indul vele kifelé. Az arca pirosodni kezd, a szeme pedig lángol... Hazamenőben egyre igazgatja a pokrócot a lány körül és nem győz duruzsolni, hogy az ördög vinné el az ilyen gebét, amelyik minden órában egyet lép.

Vérvörös fényben ég a mennyboltozat, amint megáll a kocsi a közön a csőszház előtt. De égni

látszik minden a tájon, oly élénken sugárzik vissza az estipír. A kocsizörgésre a sápadt asszony kijön, megáll és azt kérdezi az öregtől:

— Hun járt kend, édös apám?

— Ehun-e, haza hoztam az Etelt.

Megfogja a hóna alatt, hogy letegye a földre, de az asszony gyorsabb, oda rebben, elkapja és beszalad a házba, csak a vörös haja villan egyet, amint végigsiklik rajta az ég pirossága.

Bujdosó is leszáll a kocsiról, de előbb Kószó felé fordul, mert úgy érzi, mintha a szemei valamitől megnedvesedtek volna.

Lobogók alatt.

Nyár múlásával, mikor még perzselnek a nap-sugarak, de a mezőn már látszik a pihenni készülő természet fenséges haldoklásának első színváltozása: a sárgulás, a poros országutakon lengő lobogók alatt, tarka zarándokcsapatok tűnnek föl. Emberek, akiknek szívében fölbuzog ilyenkor a hit erőssége, a vallásnak mély áhítata és szomjuzva a bűnbocsánatot, megtörten borulnak le az Isten zsámolya előtt, hogy töredelmesen meggyónják bűneiket. Asszonyok és tisztalelkű leányok, akik magukkal hozzák a vallásos érzés lelki fölmagasztosultságát, az irgalmat, a szeretetet és térdenállva csúsznak a Mária szent képe elé, hogy megcsókolhassák a szenvedés töviskoszorújától vérző arcot és elmondhassák ott, a megtisztulás megingathatatlan hitében, az ő vezeklő imádságukat. Az arcukat belepi az út pora, barázdákat húzván rajta a lefutó verejték, a testüket megsebzí, elgyötri a mértföldről való gyaloglás, a szent zsolozsmáknak szakadatlan éneklése és az éhség, a szomjúság gyötrelme fogja el lassankint őket, amint jönnek a napsütés tikkasztó hevében.

Apró, fehérfalú házak között, künn a város szélén, magas csúcsíves templom áll. Viharvert, ódon falaira árnyékot vetnek az akácok lombjai, a fényes törzsű jegenyefák, melyeknek susogásából, ha csönd van, az áhítat valami rejtelmes legendát kíván megértetni a hitében élő emberrel. Nemzedékről-nemzedékre szálló vallásos történet, mely évszázadok óta tartja magát és belengi a templom s a boltozatos hosszú íolyosókkal bíró kolostornak minden zugát. A monda arról a Mária-képről szól, mely a négyszáz esztendő s templom fülkéjében van, s amelyben sem az idő viszontagságai, sem az elemek nem tudtak mind-ezideig kárt tenni. Pedig mint cc hit tartja, tűz-rohamok érték, árvizek hullámai csapkodták, azért épségben maradt; majd a vallás ellenségei elásták: fölszínre került, ellopták, de a kép ismét csak visszakerült a régi helyére. Ilyen csodálatos, sérthetetlen ez a szenvedő Mária képe.

E képhez zarándokolnak az esztendőnek ezen szakára eső egyik napján a hívek ezrei, fölszentelt templomi jelvények alatt, hogy erősbödést, kitartást nyerjenek az élet keresztjének viseléséhez. A csapatok élén éltes, roskatag ember jön; a haja fehér, a léptei ingadozók, karján a feszületet hozza, amelyen koszorú van és szalagot lengget rajta a szellő. A hangja már a hosszú út alatt elgyöngült, azért előmondja a nyomában haladóknak az imádságot s azok ájtatos hangon éneklük utána.

Lassan haladnak, a szembejövők némelye

áhitattal járul a porlepte kereszt elé s az ősz ember karkán csókot nyom Krisztusnak véresre festett arcára és térdére. Nem messze a templomtól harangzúgás fogadja őket, mely imára késztet és csodálatos módon fölemeli fáradságukból az érkezőket. Aztán beérnek a tömjénillatos templomba, ahol az oltár előtt megáldja őket az Úr szolgálja és lepihennek a hűvös márványkövekre, hogy Istenhez küldjék lelkük fohását.

Napalkonyatra a templom füves partja megtelik a búcsúsok sokaságával. A rónák napsütötte, edzett népével, mely rövid pihenés után túlesik a hosszú út fáradozalmain, s az arcokon a bágyadság nyomán hamarosan fölpezsdül az élet erőteljessége. Ezek vonulnak ezek közül a kolostor fülledt folyosójára, hogy ott lelkük megnyugtatására a gyóntató-szék elé térdelehesenek. Pedig nem bűnös emberek ezek, sokkal tisztább lelkűek, mint azok, akik megvető mosollyal nézik a vallásosságnak ezt a lélekemelő s még mindig szükséges jelenetét. Egyszerű köznapi vótkekkel terhelt parasztemberek és asszonyok ők, kik levetkőzvéen bűnüket, különös megtisztultságot s az újabb vétkezés félelmét érzik lelkükben.

Az itt levő ember előtt ezúttal a különböző községek és vidékek viseletének tarka képe vonult el. Az Alföld kékposztó ruhás, apró ezürtgombos melledzője, csizmás férfiai és egyszerű feketeselyem ruhás asszonyai közé a németek, a szerbek, a bolgárok rikító, színdús népies viselete vegyül, melyek közül itt-amott kifehérlik a Mária-

lányok tiszta hófehér öltözéke. Vallásosán nevelt fiatal leányok ezek, kik búcsúk alkalmával a körmeneten egyforma fehér ruhában, fejükön az ártatlanság koszorújával, hordozzák körül a Mária-szobrát.

A táj is teljesen kivetkőzik ez ünnepély alkalmával a szokott csendes egyhangúságából. Elevenség, nyüzsgő élet kél a külváros néptelen vidékén, ahol ezúttal a járó-menők szakadatlan láncolata hálózza be késő éjfélig a fás teret s az ünnepség színhelyéhez vezető utcát, a járókelőket; amott gyertyák világát lobogtatja az áramlat, amint lassú menetben teszi meg útját egy nagy csapat lány. Máriához küldvén hangos imáját. A közelség udvaraiból, melyek ez alkalomra korcsmákká alakulnak át, a pihenők moraja száll föl és összevegyül a hangzavarral, amelyből ki-kitör a tágas térségben fölállított vásárisátrak árusainak kínálata. Nem kihívó formában nyilatkozik meg ugyan ez sem; vallásos érzület, mely ezúttal mindeneget ural, a kalmár-szellemnek is elveszi profán jellegét, ám azért a megélhetés követelődése mégis fölhangzik a néparadatban. Egyébként ez köll is. Ennek a jogosultsága tulajdonképpen az ide zarándokolt híveknek nélkülözhetetlen szükségleteiben gyökeredzik. És azoknak, akik a vallás malasztjáért ide gyötörték magukat, szinte üdítőleg esik, ha beleizelhetnek abba a szerény élvezetbe, amit az ünnepi alkalom kínál ezúttal.

Van is látni, élvezni való.

A mézeskalácsos-sátor mellett ott vannak a csipkés, pántlikás bódék, ahol a megvásárolt csecsebecse kész gyönyörűséget szerez az otthon maradt apró leánykáknak. Emitt iából lovaskatonát árulnak; micsoda alkalmatosság ez a kurta tanyai emberkének, aki még csak a jövő vásárban kapja meg fejére az első tollas kalapot. Majd odébbat szent képeket kínálnak élelmes emberek: ezek igen becses búcsújának való jószágok, ha mingyárt egyetlen magyar szót sem talál rajtok az ember. Itt van a legtöbb vevő is. Minden ide jövőnek van valakije, akinek köll, hogy emléket vigyen. Van itt alkudozás, kínálgatás, a íllérhez való ragaszkodásnak minden megnyilatkozható formájában. Istenem, hát élni kell az embernek, élni mindenkinek. Azután következnek a látványosságok ponyvasátorai. A vásárhelyi méregkeverők életnagyságban, a szakállas kisaszszony, az óriás gyerek, aki még beszélni se tud s már is óriás, a törpe-pár, akik gyerek-asztal mellett ülnek s a férj pipál, az asszony pedig lapot olvas és ezen élvezetekért pénzt szednek a néptől, amely szegény és a fölkelített kíváncsiság odaadatja vele a drága krajcárokat. Végre a gyorsfényképészek sora jön. Három, négy is van itt és mindegyiknek kirakata van, melybe az ecélra készült arcképek kerülköznek. Akik nem láttak ilyent, nem győzik csodálni az ördögös masinát, amely egy pillanat alatt le tudja rajzolni az előtte állót. Van itt is néző elég. Tanyáról bejött legények, lányok, öreg emberek, kik

pipálva báméskodnak s az anyjuk nógatására már készülődnek is magokat lefényképezni.

— Milyen szép lönne az almárjom fölött — biztatja az emberét az asszony. — Mönnyék kend.

— Hát nem bánom na — mondja sokára a gazda és bemegegy.

— Amint kijön, odaadja az asszonynak a képet:

— Nézd no ...

— Az elbámul, a kép rossz, nem ismer az urára.

— Nem kend ez — véli hosszas szemlélődés után — a szája az orra helyin van kendnek.

— Nem a', csak úgy teccik — feleli restelkedve a gazda és zsebre vágja az arcmását, hogy valaki meg ne lássa.

Ám azért jól van ez így. A nép mulat mindezekén és hát hadd érezze magát jól a tanya-világ embere is, aki úgysis olyan keveset ismer a mi megszámlláhatatlan, idegrontó élvezeteinkből.

Másnap még alig pirkad, harangzugás tölti be a hajnal csöndjét. A park harmatos fűvén s a klastrom hosszú folyosóján lepihent hivek fölkelnek s akinek hely jut, bevonul az Isten házába, ahol ekkorra már szól az orgona s a rend szerzetei közül ketten, hárman is miséznek az oltárok előtt. A vallás áhítatossága betölti a sziveket, azokét is, kik künn vannak a templom szürke falai mellett; és most olvasók pergetése mellett imába fognak a búcsúsok ezrei. Imádkoznak a bivek, kérvén a Mindenható jóságát a jövődőre.

Csönd van. Megszűnik minden vásári zaj, a nép gondolatával az Istenséggel egyesül, s csak az ajkakon elröppenő imádság halk moraja hangzik. Belülről kiszáll az orgona szelid hangja s egybe olvad idekűnn a iák lombjainak susogásával.

Nagy mise van.

Az ünnepélyes „Te Deum“ után a harangok szava újra megszólal s a térség túlsó végénél fölállított tarackok egymásután dördülnek el, megreszkettette a levegőt. A körmenet megindul. A íungáló papság ünnepi díszbe jön ki a templomból aranyos baldachin alatt. Mátyás királynak ragyogó, aranyhímzésű palástjával s megy előre a szentséggel, követve a növendékpapoktól, kik ezüst füstölőből terjesztik a nehéz iömjénfüstöt, a fehér Mária-lányoktól, kik karjukra emelve lépdelnek a bíborral bevont Mária szobrával és a lengő lobogók alatt sorakozott bucsusoknak beláthatatlan sokaságától. Hosszan, az utcák vonalán, amerre a körmenet halad, többszörös vonalban áll sorfalat a közönség. Ünneplő ruhába öltözött férfiak és asszonyok, kiknek egyrésze karjára emeli apró gyermekét s úgy gyönyörködik a vallás ünnepének ragyogó pompájában. Az út ezúttal friss zöld fűvel van beszórva, amelynek puha illata betölti a napfényes tiszta levegőt. S amíg halad az Istennek áldozó embersokaság, a harangok ércnyelvükkel diadalmasan hirdetik a vallás örökkévalóságát, rejtélyes isteni hatalmát.

A menet azután lassan bevégezi útját s a fényes ünnepség megszakad. Az emberek a kiengeszte-

lődött lelkiismeret szelíd érzésével mennek a törnjénillatos templomba és mint a szomjúzó a hús italt, fogadják a szószékről elhangzó prédikációt. Törvény ez, ezeknek a szabadban nőtt, egyszerűen gondolkozó embereknek. Parancs, mely a vallás szeretetteljes szavaival van elmondva s ezért nagyobb fontosságot is tulajdonítanak annak, mint az ítélkező rideg paragrafusoknak. Az Isten ellen való vétkezésnek tudata sokkalta inkább visszatartja a bűntől magábaszállt, megtérő népet, mint a börtön szenvedéseinek ismerete.

Eközben föllebb hág az éghajlaton a nap. Nemsokára dél lesz. A búcsúsok ezrei, mint egy óriás tábor, pihennek meg a fák húsében. Majd kis idő multán fölkerekednek; hullámvásba jön a tömeg, itt-ott kiválik egy-egy színes lobogó, fölhangzik az útra indulók szent éneke és megkezdődik a hazavonulás. Amerre halad a kereszt, az emberek leveszik kalapjokat és utat nyitnak a zárándokoknak.

Rég elszakadt ismerősöket, távoli rokonokat hoz össze évenként a vallásos ünnepély. Embereket, akik alig ismernek már egymásra, pedig nagyon közelállók voltak valamikor. Szinte félve, tanakodva szólítják már meg egymást.

Az útszélen egy időses ember kapaszkodik a másikba. Az se fiatal már, a haja fénylik az ősz szálaktól.

— Té vagy-é Fekete András? — kérdi tétován.

A kérdezett megáll, végignézi amazt és a ki-létén gondolkozva lassan adja vissza a szót.

— Az ám, az vagyok.

Ez kis ideig nem bír szóhoz se jutni, a szemei-ben megcsillan valami fényesség.

— No lám, hát nem ösmersz?

— Nem — feleli Fekete András, még mindig erősen nézve a megviselt embert. A vonásai pe-dig ismerősök, látta is bizonyára valahol, de hogy merre, azt a jó Isten tudná megmondani.

— Valamikor együtt harcoltak a porosz háború-ban. Egy szakaszban, Olyanok voltak, mint a testvérek, dehát elszakította őket a sors; azóta csak egyszer találkoztak, évekkel ezelőtt és lám most már alig tudnak egymásra ismerni.

— Hát én vagyok a Ferenc ...

— Bokor Ferenc? — mondja rá hirtelen Fe-kete s az arcán a viszontlátás öröme sugárzik. — Az ám... No nézd, hun hoz össze bennünket a Teremtő.

Azután beszéd támad a két öreg között, s mikor ezt elvégzik, azt kérdi Fekete:

— Hát ez ki?

— Az unokám — mondja szeretettel Ferenc, a mellette álló pirosképű leányka arcát simo-gatva:

— Ogy hát... Tartsa meg az Isten... Látod, látod — mondja később elszomorodva — milyen boldog ember vagy te is ... Te mán megérted a föltámadásodat. Itt van az életöd folytatása. De én olyan vagyok, mint az ujj ami...

— Úgy, hogy?

— Így öregedtem meg egymagamba.

— Asszony nélkül?

— Úgy bizony... Hej, most tudom csak, mekkorát vétettem az Isten parancsa ellen.

Fekete András csak most, amint elválnak, érzi igazán a természet rendje ellen való cselekedetét. És ez a tudat most nagyon elszomorítja. Úgy érzi, mintha valami nagy súly nehezedett volna mellére, összeszorul a lelke. Egy darabig némán bámul a távozó bajtárs után, azután belekapaszkodik a pipájába s megy bandukolva a fellobogózott házak között, ahol ekkorra, ősi szokás szerint, megszólal a hegedű is a sátrak alól, az udvarokban, amelyek lassankint megtelnek vendégekkel.

Soká nem tud fölszakadni a vén legény lelkeről a fájdalom. Küszködik vele, üzné, hajtáná azt a fekete árnyékot, mely most borult rá életében először, mint az éjszakai sötétség. A zene se tudja a régi hangulatába visszahozni. Ej no, mi is lehet ez. Hiszen víg legény volt ő mindig, mulatós, könnyűvérű, aki nem törődött ma a holnapal, aki eddig sose tudta: mi a kedvetlenség. 2s íme most egyszerre az a szép gyerekarc, az életnek az a mosolygó friss hajtása, az tudta így elkomorítani?...

Másfelé tereli a gondolatát, a múltba és ezzel az erőlködéssel bemegy a legközelebbi csárdába. Benn nagy vidámság van. A zöld gályákkal, apró nemzetiszínű zászlókkal és színes papír-

láncokkal fölékesített ponyva alatt húzza a cigány, pozsgás arcú fiatal párok járnak a csárdást. Melegség, élet, jókedv sugárzik mindenfelől. Ettől majd csak kedvre kap Fekete is. Leül az asztal mellé: kopog. Barna hajú fehér viganós, piros pruszlikos lányka perdül elébe, akinek gyerekes mosolyában, fényes fehér fogsorában, villogó tekintetében újra ott látja a föltámadást, a küszködő, vergődő emberi élet folytatását.

Elfordítja a tekintetét, a világosság fénye ráverődik a feje havára, mely megcsillan most a kisszélű fekete kalap alatt és amint csöndesen fölhajtja a borospoharat, senki se látja — belecsordul abba az öreg legény könnye.

István könyvet vesz.

Kis Lukács Istvánnak harmadszor hozta haza a gyerek az üzenetet a domaszéki oskolából, hogy könyvnek lenni kell. Így kívánja ezt a törvény, másrészt meg ki látott már könyv nélkül való tanítást. Az üzenet mellett ezúttal ott volt a kemény intelem is: ha könyv nem lesz, lesz bírság. Ez szöveget ütött István fejébe. Inkább ad harminckét krajcárt a boltosnak, gondolta, mint két forintot a szegények oltárára. Pedig szerette volna, még halogatni a dolgot, mert őneki is, mint a legtöbb parasztembernek, az a meggyőződése, hogy elég az embernek a maga észbeli okossága, amit az Isten adott neki, minek azt még az oskolában is szaporítani; fogja meg a dolog végét: többre halad.

Nézte a gyereket, tűnődött, azután azt mondta:

— Hát aztán tudsz-e mán valamit?

— Tudok.

— Mit ugyan?

A gyerek feszes állásba vágta magát, úgy, amint azt immár két hónap óta tanulgatta és úgy mondta főnnhangon:

— Rö, bö.

—Hát ez mi? — akadt meg Kis Lukács a feleleten.

—Rö, mög bö — ismételte ujboí a gyerek. (Voltaképen az r és b betű akart ez lenni.) Ebből azután értse meg Kis Lukács, hogy miből áll a nagy sapkás, mezítlábos gyerek iskolai tudománya. Nem kell azon megütközni, hogy báránybőr-sapkásnak és mezítlábosnak mondom, mert tényleg ilyen a tanyai gyerek egészen addig, amíg be nem teríti fehér takarójával a mezőt a hó. Az első dérré előkerül a meleg sapka, a csizmára azonban csak nagy sokára jön a sor, mert hiába, ez drágább is, meg hamarabb is szakad,

—Hát rö, mög bö, — mondta István — de itt már ő is elakadt. Mit is szóljon, Pap gondja mit prédikál, gondolta, hátha ebből még valami nagy dolog sül ki. Ehelyett még egyszer megkérdezte a fiút:

— Aztán csakugyan köll az a könyv?

— Köll hát, erősítette a Pista gyerek.

— Nohát, ha csakugyan olyan szörnyen köll az a könyv, akkor mögvöszöm.

Így jött voltaképen a szándékára Kis Lukács István és következett el másnap, amidőn már túl-adott eladnivalóján a piacon, a könyvesboltba. Nehogy azonban valamikép megcsalódjon a vásárlással, előveszi itt az összes óvatosságát és nagy körültekintéssel lép be a kereskedőhöz.

— Aggyon Isten, — szól odabent. — Bó't ez úgy-é?

— Bolt, bolt, — feleli a gazda.

— De tán csak nem cukros bót?

— Hogy volna, látja, hogy könyvet árulunk.

— Akkor nyomon vagyok, — mondja némi furfanggal és szétveti mellén a subaszárnyakat, hogy belekapaszzkodhasson a pipaszárba.

— Mivel szolgáljunk?

— Könyv kéne neköm, uram, könyv — adja tovább tétován a szót István s eközben alaposan szemügyre veszi a raktárt, hogy ugyan van-e mi-ben válogatni. Mert az a szándéka. Ha már pénzt ad ki, véli magában, miért ne válogasson is.

— Hát az van — nyugtatja: meg a szóval a boltos — de milyen könyv kell?

— Oskolába való.

— Jó, jó, de milyen iskolába való?

— Mijén!?... — akad meg Kis Lukács a kérdésen. — Hát azt már én így kívülről meg nem tudom mondani, Hanem ojat aggyon az úr, amelyik a zöldfa-iskolába köll.

— Ide a Pálfi kapitányságba?

— Ügön, ügön, a félszömű tanítóhoz.

— Értöm, — mondja tovább a könyvárus s most már valamennyire tájékozódik is a könyv felől, mivelhogy részben igaza van Istvánnak, egyik oskolába ilyen, a másikba amolyan kell idekint a tanyán. Hogy miért, nem tudom. Lehet, hogy az egyikben nagyobbak a betűk, a másikban meg kevesebb van. Végre is ez nem hozzánk tartozik, vannak hála Istennek elegenden, akik a népnevelés szent ügyével foglalkoznak. S ha egyéb jó nincs is a dologban, így legalább meg-

ösmerszik a gyerek, hogy ki melyik iskolába van beírva.

— Ábécés legyen az a könyv, vagy olvasó?

— Ojan, amelyikbe mind a kettő mögvan; de mög hogy mégis csak több ábécé lögyön benne, mer kicsi a gyerök, most mén először az oskolába.

— Lassankint dülőre jutnak a könyvvel, a boltos levesz egyet az állványról, s oda adja Istvánnak.

— Ez az, bátyámuram. Ez kell magának.

— Neköm! — szól hirtelen, félreértve a szót István — no, neköm nem köll uram, nem is köllött soha életömbe, mégis mög vagyok.

— Hát a fiának, vagy akinek veszi — egészíti ki amaz szelíden mosolyogva.

— Persze, hogy persze. A fiamnak hát... Azt akarják ebbül kiokositani.

Kis Lukács kezébe veszi a könyvet, forgatja előre, hátra, sőt még azt is megvigyázza, hogy szép papirossal van-e bevonva a táblája.

— E' vóna az? — mondja később. — Ugyan nézze mán mög, benne van-e az „Erdő szélin.“

Ezt a beíratásnál mondták neki bővebb magyarázatul. Onnan tudja, hogy az erdő szélen olvasmánynak is benne kell lenni. A kereskedő kinyitja a könyvet, s rámutat az ujjával.

— Benne hát. Ehol van e.

István kiveszi a szájából a pipát, előre veti támaszték gyanánt az egyik lábát és sunyítva mosolyog:

— Neköm ugyan mutathatja a ténsur, én any-

nyit értök ehhön, mint maga az ekeszarvahun. Elhiszi-e?

— El én, — mulat a boltos István szaván — de maga is eliheti, amit én mondok.

— Nohát el is hiszöm, de azér' mégse hagyom helybe ezt a könyvet. Mer' lássa ennek a táblája nem szép, a gyerök pedig jobban húzódik a szébbhön. Hátha annak nagyobb foganatja lösz, ha mán rákényszerítik.

Nincs más tennivaló, mint leadni egy másikat is, meg egy harmadikat is, hadd válogasson István. Válogat is. Végre megakad egyen a szeme. Ez jó lesz, gondolja. De most már az a baj, hogy vastag a könyv. A vékonyabbnak bizonyosan kisebb az ára. Ki is mondja hamarosan a gondolatát:

— Úgy-e uram, nincs ennél vékonyabb?

— Hogy lenne. E fajtában nincs.

— Mer sokallom, lássa. Húsvétig úgyse bírja ezt mind kitanulni az a gyerök. Kár a többi ré-sziér, a pénz.

Most már arra is ráállna Kis Lukács, hogy ketté szakítsák a könyvet; de ezt már nem meri javaslatba hozni, mert látja, hogy eddig is sok időt vett el a boltostól, aki ezalatt akár hat embert is kielégített volna. Hát ne bosszantsuk még ezzel is. Igaz, hogy fele is elég lenne, mert úgy áll a dolog, amint István mondja, ha kitavasodik az idő s a gyereket legeltetésre vagy más egyébre fölhasználhatja az apja, tehetnek neki akármit, ő bizony nem iskoláztatja tovább a fiát.

Több haszna van annak a munka körül, mint a négy íal közt, a padok között. Meg az esze és a gondolata is odakint jár már annak az ökölnyi gyerekek a mezőn, a szabad ég alatt, ahol virágok kezdik hímezni a földet.

— Hát aztán mi lönne ennek az ára? — veti föl később a kérdést az ember.

— Harmnickét krajcár.

— Harminckettő?! — mondja utána a szót megátalkodva István — nem tévesztötte el?

— Nem ám. Ennek ez az ára.

— Sok ez szörnyen ezer' a vékony könyvér'... Aztán még kép sincs benne.

A könyvárus hallgat, unja a fölösleges beszédet. Ráhagyja a dolgot Istvánra, hadd vergődjön ő. Vesződik is; újra nézegeti a könyvet, megnyalazza az újjahegyét és lapozgatja, majd a külsejére esik a tekintete, azután újra szót ad:

— Mennyit mondott?

— Harminckettőt — feleli kurtán amaz.

— Sok tányéricamagot köll ezer' eladni, mert jelönleg annak az ára van rászánva... Hát aztán úgy-e kéröm, azt a két vasat nem engedik le belüle?

A boltos nem szól. Kár is volna,

— Ennyiér' adja odakint a tanító is, pejig az is csak hasznot húz belüle — szaporítja tovább a szót István. — Engeggye le legalább maga azt a két pézt. (Igaza van, valóban ezért az árért adja odakint a tanító is, azonban ettől nem vesz, csak-hogy halaszthassa a könyvvásárlást.)

A kereskedő a fejét rázza és ismét csönd lesz. A két ember tekintete eközben összeesik, István várja a két kis pénz leengedését, a boltos pedig a gondolatait fürkészi Kis Lukácsnak, hogy minő messze el vannak azok maradvá a mai világtól, Minő kevésre becsüli ez az ember ama kincset, amely nélkül nincs boldogulás a mai életben s minő szűk határai vannak az ő lelkivilágának, ahol az egyszerűség és a tiszta, becsületes munka játsza a főszerepet. Amint észreveszi István, hogy hiába való a beszéd, előveszi a bőrbukaszt, szétnyitja s úgy tesz, mintha fizetni akarna.

— Köll-é a pénz, uram? — kérdi.

— Köll.

— Harminc.

— Annyi nem. A harminckettő köll.

— Hát legalább aggyon hozzá egy szent olvasmányt.

— Az se lehet.

— Nem?!... Ejnye, ejnye, de pórolós embör az úr — mondja tovább s eközben veszi ki a pénzt a zacskóból. — Tudja, — emeli föl a hangját — van otthon egy ijen oskoláskönyv, az még a katona fiamtul maradt, de azt mög vissza kü'di a tanító.

— Hát ha nem jó.

— Dehogy nem, dehogy nem, csakhogy tuggya, máma mán sok az okos embör, aztán forgatják a könyvet is. Pedig akin az ustor nem fog, üthetik azt karóval is.

Az apró pénzt azután leolvassa a pulpitusra, a könyvet a lajbi zsebébe illeszti óvatosan és úgy tesz, mintha indulna.

— Nézze, — mondja még — ehun a péze, tögye el. Hanem ha nem jó tanal lönni a könyv, visszahozom. Visszavöszi-é?

— Vissza, vissza, — feleli a könyvárus, csak-hogy tisztuljon a bolt.

Meg is fordul István, össze is rántja magán a subát, azonban mielőtt kimenne, meglát az ajtó mellett a földön egy csapat színes nyomású naptárt. Ez még megállítja és szót is húz ki belőle. Azt, ami most hirtelen támadt a fejében,

— Lássa, — mondja többet ért vóna ilyenért adni a pézt, ebbe leginkább benne van a Rinaldó is.

Azzal köszön és elindul, a subája szelet csap, amint megfordul és suhogva dörgölődzik az ajtó-félfához. Nézzük; a lelkünket pedig valami különös hűvösség érinti meg, amint beteszi maga után Kis Lukács István az ajtót.

Bíró előtt

A rendőrbíró szobájába magas, szikár parasztember lép be. A kalapját kétkézre fogja, megáll az íróasztal előtt és lehajtja a fejét. Nem szól; várja, hogy őt kérdezzék. A kapitány valami írás fölé van hajolva, föl se néz, úgy tesz, mintha nem venné észre a jövevényt. Az ember tekintete ezalatt az asztalra esik. A rézfeszületre s egy régi, megbolygatott emberi koponyára, melyek az íróeszközök, továbbá a kettéhajtott hivatalos papirosok és más egyebek között olyanok, mintha az örök igazságnak a szimbólumai lennének, voltaképen nem mások. A hitnek és a halálnak: e két megdönthetlen nagy eszményi igazságnak a jelképezői ők. És az ember, ha nézi őket itt, a törvények eme szürke csarnokában, különös természeti erőt érez a lelkére nehezedeni. Mintha megszólalna ez a két fölkiáltó jel, mintha dörgő hangon követelnék mindketten a tiszta, szeplőtlen igazságot és a perzselő erő, mely kiárad róluk, mintha elválasztaná a salakot s a bűnt, előretolja főséges ragyogásával a diadal-maskodó igazságot.

A kapitány később fölemeli a fejét, ránéz a szálas munkásemberre és megszólítja:

— Mit akar?

A szóra szétnyitja az ember a melledzőjét, előhúzza egy idézőjegyet és leteszi az asztalra. Azután ismét visszanyúl, mintha még valamit akarna onnan kivenni.

— Maga az a Fehér István?

— Igenis, én vagyok — mondja száraz köhöcseléssel az ember.

— A bíró elolvassa az idéző-jegyet és ismét szóba kezd:

— Hol a munkakönyve?

— Itt van, könyörgöm alásan — feleli félénken a megidézett paraszt, előrántva a melledző alatt szorongatott könyvecskét.

Kék táblás munkakönyv ez, melyet a törvény követel az emberektől, hogy munkábaállásnál igazolják a kilétüket. Valamikor nem kellett ez. A becsületes ember híven végezte dolgát, olyan volt, mint a méh, mely kiöli maga közül a herét. Ma más csillagok járnak. Emberek tolakodnak a dolgozók közé, s a verejtékkel learatott magot hazug szavakkal csalják ki. A nép azért mégis odaadja nekik kenyere falatját, mert sivárabb kezd lenni a mező, gyérebbek rajta a virágok. A méh nem talál hímport a mézszaporításhoz.

A rendőrbíró forgatja a könyvet, nézi lapról-lapra, keresi: hol van itt a hamisság, a bűn. Mert hír jött, hogy Fehér István könyvében hamisság van. Megcsúfolták, kijátszották általa a törvényt.

Nohát lássuk... A személyleírás ráillik tökéletesen az emberre. Hm. Hát mi lehet itt az a bejelentett turpisság... A név, a személyleírás, más egyéb. Azaz dehogy ... Hiszen ez a Fekete István könyvel Ej no, vakaródzik a rendőrbíró, hát ez az, persze, hogy ez. A név van hamisítva, a név, Fehér István: Fekete Istvánra.

— Kié ez a könyv? — kérdi most már nagyobb hangon a bíró.

— Az enyém, tekintetes kapitány úr.

— A magáé!? ... Hát hol vette?

— Itt kéröm szépen. Itt adták.

— Nem lehet az.

— De bizony úgy van, könyörgöm alásan — bizonykodik az ember — tulajdon maga adta a kapitány úr.

— Én?

— Ügön, ügön.

— Az nem lehet — üt az asztalra a rendőrbíró. — Én ezt nem adhattam. Vagy ha adtam is, Fekete Istvánnak adtam, nem kednek.

A tanyai parasztnak sűrű ráncfelhők ülnek ki a homlokára, hallgat; azután szelíd mosoly vonul végig sovány ábrázatán. A kapitány szintén föl-hagy a beszéddel, nézi az ember arcának játékát, mely kétségtelenné teszi, hogy itt hamis, vagy legalább is furfangos dolog játszik közre. Mert, ha egyenes úton járna ez az ember, ki az ördögnek jutna eszébe bepanaszolni (bár hiszen ez is csak valami rosszakarójától tellett ki), meg azután ő se sunyítana így. Kivágná az igaz szót ke-

ményen, mint a magyar paraszt szokta. Itt bizonyosan rossz fá lehetett a tűzre téve.

Tovább szaporodnak azután a szavak. A rendőrbíró beszél:

— No, tisztázzuk, barátom, a dolgot; ezt a könyvet vagy elcserélte kend, vagy ellopta kend Fekete Istvántól.

— Én? — átkodik meg a szón a kérges tenyerű ember, — mán engedelmet kérök tekintetös kapitány úr, ez ideig még nem hibáztam mög soha...

— De ez csak nincs rendén, maga is beláthatja, itt hiba van. Hogy dolgozik kend Fekete névvel, mikor nem Fekete, hanem Fehér?

— Úgy van pedig, — vonja föl a vállát a szavakban sántikáló ember.

— Micsoda van úgy?

— Az, hogy Fekete István vagyok.

No tessék!... Most meg már Fekete István. Miféle ember ez? ... A kapitányt közrefogja már a hivatallal járó idegesség is, türelmetlenkedik. Eh, mit tétovázunk itt, gondolja, rövidre kell fogni a gyöplűszárat, ne csináljon bolondot az emberből.

— Hallja, ne kerteljen kend itt, hanem ösmerje be a vétkét. Micsoda dolog az ilyen, egyszer Fehér István, másszor meg Fekete István.

— Nem kertölök, tekintetes úr, kéröm. Hát bevallom, hogy Fekete István vagyok, de a böcsületes, igaz nevem mégis csak Fehér István.

— Akkor hát csúfneve az a Fekete név? —
kérdi most már haragos, nagy hangon a bíró.

— Dehogy, könyörgöm alásan, nem csúfnevem ez neköm, hanem az asszonynak az igaz neve.

A kapitányt előnti a méreg, keményen az asztalra csap az öklével, hogy szinte megreng belé a koponya is, meg a rézfeszület is.

— Hallja, bolond maga!?... Mit beszél itt össze tücsköt, bogarat!

— Engedelmet kérők — siet a szavakkal megbőszíteni a kapitányt az ember — úgy van az, tekintetős kapitány úr, hogy már tíz esztendő óta viselem az asszony nevét.

— Vagy úgy! — vág közbe a bíró — akkor kend bizonyosan bujkál valami elől, mert különben megmaradna kend a neve mellett.

— Hej... — sóhajt Fehér István fészkelődve az asztal előtt — dehogy bujdosok kéröm, dehogy bujdosok. Más van a dologba!... Ha mán idejűtöttünk, hát én igaz lélökkel mögvallok mindönt.

A kapitány elcsöndesedik, hátradől a székben, hallgat.

— No halljuk!

— Nézze kapitány úr kéröm, én igaz, hogy más nevet használok, de nem idegön nevet. A magam tulajdon feleségem neve az...

— Az Isten szerelmiért, mondja már, miért viseli hát annak a nevit?

István belekapaszkodik a kabátszárnyba, előrenyújtja a nyakát és úgy mondja:

— A gyerekek miatt kérem.

És szétnéz nyomban, nem hallotta-e valaki kettőjükön kívül, nem-e akad ember, aki ezt a féltve őrzött titkot kiviszi a tanyára, a vadvirágok közé, ott, ahol a gyerek játszik, ahol az édesanya ölébe szalad, aki magához szorítja, összecsókolgatja az első, a tiszta, édes szerelmének gyümölcsét.

Mert hát, mi tagadás, így történt a dolog. Ő is szeretett, őt is szerették. És aztán kinyílt a szerelmük, mint a virág. És a virágon ott volt a ragyogó harmatcsöpp. A kerekfejű gyerek. A kis Pista, akit a nagy könyvbe, odabent a parochián, Fekete Julcsának a nevére kellett beírni. A törvénytelenek rovatába, ahol oly sűrűn utánakerül a névnek a fekete betű, melynek minden vonása egy-egy tragédiát takar. Mert hiába, az apját akkor még nem lehetett beírni a könyvbe, csak a szívbe, a szívnek a legmélyébe. Később pedig, mikor már lehetett volna, akkor meg fölöslegesnek tartották. Most árulják el — gondolták — itt, ezen a másik vidéken, ahová cselédszámba kellett menekülniök hazulról, hogy nem igaz hiten élnek, hogy nincsenek beírva a könyvbe, hogy az Isten szabad ege alatt esküdtek egymásnak örökös szeretetet, hűséget?

A naptól fölégetett szikár munkásember becsületos szívéből azután megeredt a szó, s most már kérdezni se kell; beszél, lerántja a lepelt az ő szerelmi históriájának teljes valójáról, kitarja a lelkét, minden igaz őszinte érzésével. És a szavak,

melyek egyfolytában peregnek le szüntelen száraz ajkáról, olyanok, mint valami mezei virágból font színes koszorú, melyben nincs egyetlen hamis virág, mindenik szálán a természetes üdeség, az illat, a szív és az éltető harmat: a szeretet ragyog-

— Mikor a gyermeket esztendőskorában beoltották — folytatta Fehér az őszinte szavakat — aztán az urak így írták be a könyvbe a nevit, hogy Fekete István, teremtő Isten látja a lelkemet, hogy akkor is igaz szándékon voltam, én is úgy íratam be, mint apja a magam nevét, gyün a gyerekek még más potentát elébe is, oskolába, ögyébbe, ne csúfolják ezt az én véremtül eredt árvát, se pedig az anyját... Ha már így esött a sorja, ne szégyönközzenek én miattam. Legjobbnek gondoltam, hogy ha én is az anyja nevit viselöm. Arra íratam a könyvet is.

A rendőrbíró nem bír válaszolni a beszédre. Szokatlan melegség árad szét a szíve körül. A tekintete rámered a tudatlan tanyai emberre és ebben a merev nézésben, mintha káprázat szaladna a szemére. Csöndes, fehér falu tanyaház vonul el előtte, ahol két nagy úr viaskodik egymással: a szegénység és a szeretet. Árny és fény. Ám azért a fény győz, mert egy harmadik is segít elúzni a felhőt, egy harmadik: a fényes szemű, tejképű, ürge gyerek. A kép után pedig egy gondolat húzódik el szelíden: Uram Isten, mennyivel megelégedettebb lehet ez a nehéz munkával élő ember sok másnál, kiket beírtak ama bizonyos könyvbe

a parochián, de a másik könyvben a szívben már nem volt üres hely.

Megszólal újra Fehér István:

— Kapitány úr, könyörgöm alássan, a hiba megesett, tegyen rajtam törvényt, de kéröm, ne hagyja, hogy kiérjen a híre az én bajomnak, mert ha ülni kell is egy-két napot, csak amazoknak ne legyen bántódásuk.

A rendőrbíró fölkel az asztal mellől, odanyújtja a könyvet a magas, szikár embernek és útnak ereszti:

— Nem tudok semmit, érti-e!?... Hanem aztán nehogy piszkot ejtsen a Fekete nevéen.

István visszafordul a szóra, a szemei villognak, mintha tüzet fogtak volna, keményen, szinte dörögve ejti ki az egy szót:

— Én!?

Mit tudna mívelni ez a pusztai ember azért a törvénytelen asszonyért...

A szabadulás után.

A gyalogúton, ami ott kanyarog a földek közt, két parasztasszony megy. Mezítláb van mindakettő és a fejkendőjük le van húzva a szemük fölé, mivelhogy nap süt, meleg van s ez némi árnyékot vet az acukra. Velük szemben egy ember jön. Ez meg vastag, prémes kabátban van, ami bár panyókára van vetve a vállán, mindazonáltal szemet szúr és ennélfogva jobban szemügre veszik a jövevényt. Azt mondja az egyik asszony, amint elhalad mellettök az ember:

— E' mög a Kis Lukács Pista...

A másik asszony megátalkodva visszanéz és tűnődve ejti ki a szót:

— A' vóna?

— Ha mondom. A Kiszszél Pörke ura.

— Jézus Mária, de mögeseit ez az embör... Ojan vót, mint a kinyílt rúzsza, aztán mi lótt belüle.

— Az ám. Csak a csontja, mög a bőre van — véli a másik.

Visszanéznak még néhányszor, ezenközben pedig mennek s a beszéd, ami ezalatt köztük folyik arról a sovány, töpörödött emberről szól, aki, mint mondják, valóságos újság most itt ezen a tá-

jon. Úgy igaz: nem más, mint újság, akiről hetekig is lesz tárgyalni valójuk az ösmerősöknek. Mert régen volt az, mikor elkerült Kis Lukács erről a földről. Van annak már körülbelül hét esztendeje. Azóta elfeledték azt is, hogy van. No, de meg is változott. Se színe, se kedve. Az arca fonnyadt és sárga, az alakja hajlott, mint a fűzfa, a járása is olyan, mintha most tanulná. Azután meg a ruhája is gyűrött, penészszagú? látszik, hogy soká felehetett egy helyen. Csak a lelke él, a szíve ver sebesen a rég nem érzett nagy örömtől, a visszanyert szabadságtól, a napfénytől, az illattól s az üde, szabad levegőtől, ami körülfolysja. Beesett szemei belemerednek a kékes levegőbe, nézi a fehér báránnyelűs eget, a fűvet, a virágot, amit csak nehéz szívvvel, vágyó sóvárgással nézhetett hosszú, tömérdek időn keresztül a vasrácsok mögül. Azután szárnyára kel a gondolata és ott röpdösafákközt, amelyek körülzúgják az ő fehér-falu tanyaházát. Így erőlteti a lépteit és néha még az útról is letér, hogy hamarabb hazaérjen, hogy hamarabb a keblére ölelhesse azt, akinek az emléke gyötörte meg ennyire. Pedig olyan nehéz a menés, úgy elszokott tőle azalatt a hetedfél esztendő alatt, amit odabenn töltött a vastag kőfalak között, a szenvedések temetőjében...

Így jut el nagysokára a földje végihez, amely föl van árkolva s a széle hangabokorral van benőve. A sarkon megállapodik, mert úgy érzi, hogy itt meg kell állnia. Ez az első stációja az ő Kálváriájának. Ennél vezekelnie kell... Keresi az almá-

ját, ami itt volt a sarkon. Nincs itt. Ki van vágva... Azután elszorul a lelke, a földre néz, keresi a véinyomot... Ez sincs itt. Nem is lehet. Hiszen akkor hó volt, araszmagasságú fehér hó, ma csak száraz homok van, ami fénylik a nyárvégi napsugárban, A hó elolvadt, eltemette a nyomokat, ám azért ő látni véli. Ott piroslanak a tőkék között... Úgy érzi, mintha kiszaladt volna belőle az erő, reszkettek a lábai is s a látása, mintha szitán nézne: homályos ... Egyszerre sötét lesz előtte minden. Éppen mint akkor volt, azon a téli estén, midőn kiment szétnézni a tanya körül, hogy nem-e jár valaki idegen, mert á kutyák szörnyen „fogtak“ valakit. Szűköltek és vonyítottak. Éppen mint mikor idegen embert marnak s az botvéggel riogatja őket. Azt is tudja, hogy megállt az útszélen és belelőtt a fekete levegőbe, amit se csillag, se hold, csupán a friss hó világított meg kevéssé. De többet nem tud. Hangot sem hallott, mert a kutyák valósággal üvöltöni kezdtek a durranásra. Ami történt, azt nagyjából másnap, részletesen pedig azon fapadon hallotta, ahova a börtönőr ültette le. Ott is egy fekete ruhás asszony beszélte el könnyek között, úgy, amint az urától hallotta. Az urától, Fekete Jánostól, akit három vagy négy hétre azután kivittek a szatymazi domb oldalába a földbe, egy faköröszt alá. Mert éppen Fekete Jánost érte d lövés, ő bécorgott ott a tanya végén, kereste a vermet, ahova a dugott bor, meg a dugott dohány volt letéve. Alkalmasint meg akarta dézsmálni.

Kerülköznek ilyen titkos vermek odakint a homokbuckák között sokfelé még ma is. A paraszt praktikus és mert semmikép nem megy a fejébe, hogy miért kell őneki a borital után adót fizetni, mikor ő neveli, ő kapálja, ő dolgozik érte s az ő tulajdona, amit megiszik, továbbá, hogy miért termeli voltaképen a dohányt, ha kis pénzen be kell vinnie és nagy pénzen ugyanazt visszaváltani, ez okból kapja magát: valahol a földje végibe levermezi...

A többi az ő gondja. Minek ezt tovább mondani. Ha fölgondoljuk: vétek is lenne az eféle titkokat itt nyilvánosságra hozni, mert még úgy tűnne föl az ember, mintha árulkodni akarna. Az árulkodás pedig csúf vállalkozás. És alkalmasint Kis Lukács Istvánnak ezt az átkos vermét is betemette már azóta a homok, a helyén pedig szőlőtőke gyarapodik, ami sokkal okosabb dolog is. Ma már ő sem keresi ezt.

A nyomokat nézi, (hiába, ilyen a megátalkodott ember) amit nem talál s ez szintazonképen jó, mert lám, most lassankint oszlik szemei elől a ködösség, az izgatottsága csillapodik és eképen tovább folytatja az útját. Amint eléri a tanyaházat: megdobban a szíve, hogy íme itthon van. Itthon az édes otthonban. A ház falánál a napon sütkezézik a kutyája, amely amint észreveszi, fölugrik, elébe szalad és megugatja. A hang megüti Istvánt, úgy érzi magát, mintha vizet öntöttek volna rá. Nini, már ez sem ösmer! — gondolja és átvillan lelkén a vélekedés: talán más ember van

a háznál. Mindez menőben jön az eszébe, mivel-hogy a kutyát egyszerűen oldalba üti a botvég-gel és befordul a pitvarajtó irányába az udvarra. Az ajtó nyitva van, a kutyaugatásra kinéz egy asszony. Idegen. Egy pillanatra megzavarodik az ember, hogy talán nem jó helyen jár, vagy jó helyen, de más népség került a házba. Megáll az ajtó előtt és beköszön:

— Dicsértessék a Jézus. Aggyon Isten jónapot.

— Aggyon Isten — feleli az idegen asszony, aki meglepődve bámul a betegszínű, roskadt emberre.

— Hun van a gazdaasszony?

— Kicsoda?

— Pörke, a feleségöm.

Az idegen asszony lassan, szinte suttogva mondja, hogy odabent és ujjal a szoba felé mutat.

— Beteg? — kérdi balsejtelemmel Kis Lukács.

— Az ... Az ám, beteg.

A szó a szívébe nyilai Istvánnak és megre-meg. No még csak ez hiányzik. Hetedfél évig ő nem volt itthon, most meg az asszony menjen el hazulról, így aztán tökéletesen rendben lesz minden. Kisvártatva beovakszik a házba, beteszi maga után az ajtót és megáll az ágy közelében.

— Pörke, — ejti ki nagynehezen a szót. Hal-lod, anyjuk? ... Nézd, előkerültem, itthon vagyok, édös párom.

Az asszony szeme le van csukódva, nem szól. István megfogja azután a karját s a vértelen ember hideg érintésétől most fölrezzen az asszony.

Fénytelen szemeit ráveti az urára és gyöngé mosoly szalad át fonnyadt ajkain.

— István, édös gazdám, itthon vagy?

— Én itthon, hála Istennek, — feleli melegen az ember — de most mögém mi lösz tevéled?

Az asszony nem bír szólni, kicsordul szeméből a könny és végigszalad az arcán. István le-törli és leül az ágy szélére, onnan beszél a hitess asszonyához.

Nemsokára hazakerül a szomszédból, ahol játszani volt, a kis lány is, akit jóformán most lát először, mert mi volt akkor, mikor elkerült hazulról. Csöppség, akkora, hogy egy kised pár-nába belehetett bugyolászni, most azonban szép, fejlett, pirosképű kis lány, oskolába is jár, írni, olvasni is tud, ami nagy gyönyörűséget támaszt a volt rabemberben. Térdére veszi és összecso-kolja. És íme most visszacsendülnek lelkében az intő szavak, amiket a pap ajkáról hallott a fegy-házban, hogy erkölcsösen neveljék gyermekeiket, fordítsák szelíd lelköket az istenség felé, mert a vallás ereje megóvjaa az embert a bűntől, a jótól való eltéréstől. S amíg nagy szeretettel simogatta a gyermek arcát, úgy érezte, hogy neki kétszeres oka van erre, mert micsoda rettenetes bűnhődés lenne, az, ha egykor a tulajdon gyermeke lobban-taná a szemére a már levezeklett régi bűnt.

... Hát bizony, úgy esett a dolog, hogy a szabadulás napjaiban igen beteg volt az asszony. Csak az Isten őrizte, hogy ki nem rántották alá a gyékényt. Hetek és tömérdek gyogyfüvek, ke-

negetések, más egyebek kellettek, hogy talpra bírjon állni. Ezen idő alatt Kis Lukács úgyszólván még a házból sem mozdult ki. Nem tudott betelni az otthonnal. Nem is volt csoda, mert hiszen nagy dolog az, mikor az ember éveken körösztil csak a gondolatában lehet odahaza.

Azután, hogy az asszony javult, színre kapott, egy vasárnap délután átbátorkodott Muskóhoz, akinek a fekete szélen, a falu alatt van a korcsmája. Igen alázatos volt ez alkalommal Kis Lukács, mert úgy vette az állapotot, mintha bizony neki már nem is volna szabad tisztességes emberek társaságába menni. Hiába, az önérzetes emberre szörnyen rányomódik a fegyház bélyege. Amint azonban látta, hogy mégse nézik olyan görbe szemmel, amint képzelte, belemelegedett a társaságba.

Holdtölte volt akkor, világos árnyékos este, ennél fogva tovább lehetett időzni. Ilyenkor jobban látja az ember az utat, több terhet vehet magára. Jó Mihálllyal jött hazafelé.

Útközben azt mondja Jó Miska:

— Hogy van mán a feleségöd, cimborám?

— Jó, hála Istennek — felelte vidáman István. — Ojan a' mán, mint a fürj.

— Dehogy. Akko' hát céljához ért.

— Mihön? — akadt meg a beszéden Kis Lukács.

— Úgy mondom, ahogy igaz, Pista... A céljánál ért. Eltakarított a háztul mindönt. Elevent,

hó'tat... Jó is tötte. Így leginkább nincs, aki árulkoggyon.

— Bolond vagy té, Miska — mondta menőben Kis Lukács s a hangjából azt lehetett volna következtetni, hogy meg se értette, amit a boros ember mondott. Pedig dehogy nem; nagyon is értett minden szót, minden betűt. Gondolkozott ő már ezen, meri szörnyen szemet szűrt a bábaaszszony, hogy nini: erre csak némely esetekben van szükség és lám akkor is járt a házhoz, mikor betegen feküdt a felesége.

Másnap eszébe ütődött Jó Mihály beszéde. Az asszony kint foglalatzkodott valahol a ház körül, Istvánt pedig közrekapta a gyanú és kutatodni kezdett a házban. Meg kell vallani, félelemmel fogott ehhez a csúf munkához, mert ez csak a családi élet megrontására lehet jó; mindazonáltal nem bírta leküzdeni az érzést és összenézett minden helyet, ahova egyébként nem igen szokott tévedni a tekintete — hogy ugyan talál-e valami nyomot.

Amint végigtapogatta a mestergerendát, a szappanok között egy pipát talált. Amolyan paszuly-pipát, aminőt vásárok alkalmával árulnak a sátrak alatt, megcsúfolásául a tajtékkőnek. Istvánnak fejébe szaladt a vér, amint meglátta az idegen jószágot, mert hogy ez nem az övé, arra nyomban meg mert volna esküdni a feszület előtt is. De hát ki is merné ezt előtte állítani. Nem hiszem, hogy vállalkozzon erre valaki, aki tudja Istvánnak ama pipa-történetét, mely a kisteleki

vásárban esett meg vele újházás korában. Ilyen paszuly-pipát vett ugyanis akkoriban Kis Lukács tajték gyanánt s amint áldomásivás céljából valamelyik duttyánban időzött, a borozó cimborák közül az egyik fölvetette az ajánlatot, hogy üsse-nek pipát. (Paraszt bravúrkodás ez: poharazás közben makkjánál fogva összekoccintani a pipát, hogy melyik rosszabb anyagból van, az eltörjön.) Lehet — gondolta István — negyedfél pengős pipa csak nem hagyja szégyenbe, kapta, összeütötte és az új pipa menten kettétört. Nohát ez nagyon restelni való dolog volt, meg is fogadta, hogy többé ilyen csalfa jószágot nem vásárol. Inkább garasos pipából szí még ünnepnapon is. Most azonban, hogy tökéletesen meggyőződjön a pipa idegen voltáról, az ablakhoz vitte és körömvéggel karcolgatta. Biz' az puha volt, valósággal paszuly. Ennélfogva visszatette és várt az alkalomra, hogy szembesüljön az asszonnyal.

Harmad- vagy negyednap, mikor ketten voltak a szobában, levette István a pipát és azt mondta az asszonynak:

— Hallod-é hé, hogy került ez a pipa a házba?

— Hogy?... — adta vissza a szót tétován az asszony s amíg meglepődve pihent a tekintete a füstös jószágon, lassan pirulni kezdett, mint derengéskor az égboltozat. Azután lángba borult tökéletesen az arca, — Hát... akadozott — mit tuggyam én azt!

— Én tuggyam?

— Úgy gondolom, a kendé.

— De én mög másképp gondolom ám — folytatta pironkodó hangon s amint nézte az asszony arcának színjátékát, egyszerre elszorult a szíve. Valami fájó zsidbasztó érzés nehezedett a mellére, mely elfojtotta a szót, amit még ezután akait mondani. Megcsóválta a fejét, hallgatott. (Hejh, mit mívelne ez az ember, ha nem most jött volna ki a fegyházból!) Az asszony pedig úgy tett, mintha ezzel tisztázva lenne a dolog, kihúzta az ágy alól a szakajtót, amibe a tojást szokta a tyúkok alól összeszedni, sarkon fordult és kiment.

Napok teltek el ezután anélkül, hogy egymással beszédbe eredtek volna. Egy-két szó került csupán közöttük: amennyire éppen szükség volt. Kerülték mind a ketten a találkozást. És ez érthető is volt, mivelhogy olyanformán érezték magukat, mint a gyerek, aki valami bűnt tett és menekül a dorgálás elől. Mert, valljuk meg az igazat: bűnös volt az asszony is, meg az ember is.

Valamelyik napon kint bocorgott István a földjén. Nézte a kukoricát, amely sárga volt és száraz, a leveleit pedig csörgette a szélsuhanás. Áldozóban volt a nap, sugarai az esti pír vöröségével ragyogtak szerte a földeken. Amint megállt az út végénél és tekintetével elmélyedt az Isten képében: az égni tetsző nap tányérjában, mély érzések kezdtek éledni a lelkében. Egymással csatázó érzések, melyek meghányták-vetették az egész élete sorját. Hogy íme, minő játékot űz a

helyről a másikra, a jóból a rosszba, az örömből a szenvedésekbe és hogy minő tehetetlen, minő erőtlenség az Isten akaratával szemben minden teremtmény, még a szabad akaratú bíró gyöngé emberrel a sors, miként hányja, veti egyik eszes lény is. Vaj' ki mondta volna évekkal ez előtt, hogy ő, a becsületes, jószándékú ember, valamikor fogyasztója lesz a keserű rabkenyérnek. És ki mondta volna, hogy az asszony, aki ma is félve lesi el minden gondolatát, le fog térni az egyenes útról. Senki. És lám, mégis bekövetkezett mind a kettő. Úgy hát okai ők, a gyöngé emberek ezeknek? Meg bírták volna akadályozni a sors munkáját? A büntetést... Kétkedés szállt az egyszerű parasztember lelkébe ezen kérdésekre, melyek a gondolkodás folyamán vetődtek föl, mint szél nyomán az út pora. Ebben a percben tökéletesen átérezte a maga gyöngeségét, a maga porszemnyi erejét a nagy mindenséggel szemben. És úgy vélte a tulajdon természetes eszével, hogy az asszony is éppen olyan gyámoltalan eszköze volt a sorsnak a bűn elkövetésére, mint ő és hogy ilyen körülmények között, ha bűnös is az ember, nincs joga azért őt a másoknak büntetni. Sőt kötelessége fölemelni a bűnhődés alól, melyet úgy lehet, a lelkiismeret mér rá. Lám, itt van a legnagyobb példaadó: az őstermészet. A vihar, ha sárba tapossa a gyöngé fűszálat, megéri a napsugár csókja, hogy ismét talpra állhasson. Miért ne legyen meg az embernek szívében is egymás iránt az a fölemelő ma-

gasztos szeretet, amit az Istenség oltott minden teremtménybe.

Mindezen gondolatokat az önvigasztalás szülte most, mely az újból föltámadt fájdalmat iparkodott enyhíteni. S a föld, mely az asszony keze alatt is jó volt művelve, a szabad természetnek a lélekre, a tiszta gondolkozásra való varázsa szelíd enyhülést ébresztett a fogékony szívben. Derengést, mely világosságot vetett a sötétségbe. És amint bandukolva jött hazafelé, lassan, észrevétlenül, mint ahogy leszáll az est a táj fölé, oszlott szívéből a harag, a gyűlölet.

A falu felől harangszót hozott az imbolygó áramlat, méla hangot, melyből kiérezte az intó isteni szót, amitől megittasodva, szeretettel szorította magához otthon az asszonyt, kinek szemében fölragyogott a bűnbánat igazi könnye.

Barácius a vásárban.

Országos vásár volt a héten a városban és erre az alkalomra Barácius István is bejött a nagyszéksósi kapitányságból. Csak úgy gyalogszerrel, mivelhogy igen szegény ember és nincs se kocsija se lova. Gyerek azonban van. Három. Szaszke, tömzsi gyerekek, a legkisebb alig látszik ki a homokból, a másik kettő se tudja kinyitni a pitvar ajtaját. Kenyeret azonban már valamenynyit tud kérni. Tulajdonképen most is emiatt törte be magát István a vásárra. Egy üsző tehene volt, ezt kellett pénzzé tenni, hogy kenyeret adhasson a gyermekeknek. Heteken át folyt a tanakodás közte és az asszony között, hogy hát mitévők legyenek: eladják-e a jószágot vagy koplaljanak? ... Ők már erre is készek lettek volna, hanem az apróságok, azok másként vélekednek, azok még nem tudnak beletörődni olyan könnyen a nincstelenségbe. Istvánnak összeszorította valami a lelkét, amint a gyerekeire gondolt és azt mondta az asszonynak:

— Eladom.

— Hát próbálja kend, — felelte az asszony

elfogódva — de ha nem kapja mög az árát, hajtja kend vissza.

— Vissza? — tünődött az ember, — Akkó mibe öltözteted a gyerököket?!... Tél gyün, ruhájuk sincs, mög önnivalójuk se lösz.

Barácius tényleg nagy ínségben van. A termés az idén nagyon rossz volt, úgyszólván semmi. Azon darab árendás földön, amit az uraságtól bír drága pénzért, alig termett annyi, hogy a bért fizesse, meg hogy magnak való jusson a jövő esztendőre. Az a kevés vetemény pedig, amit az asszony hetivásáros napokon cipel a vállán a városba, még annyit sem jövedelmez, hogy kihúzzák vele a hosszú telet. A városban behozatali vámot is köll fizetni, meg helypénzt is, úgy, hogy alig marad itt-ott egy pár krajcár, amit haza vihet. És ezekért a néhány keserves krajcárókért csatakos úton, hideg őszi esőben kell bevánszorgni sokszor az asszonynak, akinek vékony ruháin áttör a mezőségen szabaddá lett szélfúvás is ilyenkor.

Barácius tehát másnap reggel kivezette az istállóból a jószágot, a szarvaira kötött kötelet a karjára csavarta és elindult. Csak annyit tudott szólni:

— No hát, ballagok.

A többit, amit még ezután akart mondani, valami elszorította a torkán.

Az asszony az ajtóban állt, a gyerekek a szoknyájába kapaszkodtak és valamennyinek könny pottyant ki a szeméből; amint néztek az ember és

az üsző után. Addig mindig ott álltak, amíg el nem fordult István a kanyarodónál a kopasz fák közt. Akkor kérdezte az öregebbik fiú:

— Anyám, hová viszi apám a riskát?

Az asszony nem tudott szólni, megtörölte a gyerekek arcát.

Az ember pedig ment és vonszolta az akaratos jószágot. Többször megállt, letörölte a verejtéket a homlokáról és nézte nehéz lélekkel a veszendő állatot. Így ért be a vásárra. Ott a többi közé elegyedett és várta a vevőt. Amíg itt álldogált, egymást kergette lelkében a gondolat, hogy bár jönne már valaki, bár túladna már rajta; azután meg a szegény embereknek a tulajdonhoz való erős ragaszkodása kerekedett felül: bár ne jönne senki, hajtaná vissza, haza. Eközben ért oda egy vörös ember.

Az arcát vékony, piros erek futották be, a pocakján vastag aranylánc lógott. Megtapogatta a riskát és alkuba ereszkedett. Mikor harmadszor a tenyerébe csapott Istvánnak, azt mondta:

— Egy hatost se adok többet.

— Pedig nagyon szögény embör vagyok, uraml... Neköm százszor annyi a hatos, mint magának.

A vörös ember végignézett a kopott parasztemberen, azután elővette a nagy bugyellárist és kifizette Istvánt. Barácius búcsúzóul megsimogatta még egyszer a jószágot és eltávozott. Úgy érezte, hogy ő a legboldogtalanabb ember a föl-

dön. Pipára gyűjtött és ment a város felé, ahonnan mesziről hallatszott már a komédiások kintornája. Meg a dob, a cintányér, ezután az egymást lefőzni iparkodó kikiáltók rekedt kiabálásai. Mindez óriási zsvajt idézett elő, ami a csöndességben élő pusztai embereket csudálatos módon tudja csalogatni. Barácius István azonban úgy vélekedett, hogy előbb ruhának valót vesz a gyermekeinek, van ő neki egy jó ösmerős embere a ruhások között a piacon, az éppen olyan jót ad neki is, akárcsak a felesége vásárolná meg és majd csak azután kerül errefelé, hogy megnézzze a sok vásáros látnivalót. De csak kívülről. Szegény embernek ez is elég mulatság, kár volna minden krajcárért, amit fizetni kell, hogy bejuthasson.

... Délután lett már, mire elvégezte a dolgát és most ballag a széles kövezett utcán hazafelé. Amint jön, a feje lefelé lóg és csak a csizmája orrát látja előre vetődni, egyiket a másika után. Egyszer fölemeli a fejét, meghököl. Mintha mellbe ütötték volna. Egy parasztasszony jön vele szemben, fényes selyemruhában, az ujjai tele vannak aranygyűrűkkel. A menyecske ránéz, ő is a menyecskére, szólni akar ez is, amaz is, de egyik se bír. Egyszerre illetődnek meg mind a ketten és egyszerre markol a lelkükbe valami régi emlék. Az asszony félig elpirul és így szól az embernek:

— Maga az István? ...

— Én ám Julis... Nini, hát te hun jársz erre?

— Haza gyűttem a vásárra. Maga is?

— Én is.

Eközben előre nyújtja a fiatalasszony a kezét, úgy, hogy Barácius is lássa a gyűrűket, az megfogja az ujjá hegyeit és valami különös bizsergés szalad végig mind a kettőjükön. Valami kialudtnak hitt láng lobban föl a lelkükben, ami megvilágítja azt a csöndes estalkonyatot, amikor legutoljára elbúcsúztak egymástól. A lányt másnap elvitték a szabadkai határba egy időses, de jó módú özvegy emberhez feleségül. Azóta hat év telt el és még csak hírt se hallottak egymásról. Pedig nagyon vonzódtak valamikor egymás után. De hát hiába. A lány is szegény volt, szép mólingot íratott az ember rá, úgy azután tele beszéltek a fejét és olyan szép békességgel elszakadtak egymástól, mintha az másként nem is történhetett volna. A mórings tudvalevőleg pénz (vagy megfelelő ingatlan), ami mennyiségre nézve aszerint állapítódik meg, aminő a korkülönbség a férfi és a nő között. Tehát vételár. Özvegy embertől, ha sok a gyerek, többet követelnek, ha egy sincs, kevéssel is megelégszik a lány. Öreg legény is móringsgal veszi meg az asszonynak valót. Ilyenformán a móringsnak nagy szerepe van és nagyon sok fordítást csinál az akaratok között.

Egy darabig néznek egymásra, azután István kezd a beszédbe:

— Hogy is vagy, Julis?... De régön nem látalak.

— Bizony rég... Hat éve múlt aratás előtt.

— Hogy éltök? — kérdi.

— Köszönöm István, jó.

— Jó?... No hála Istennek.

— Mög van mindönöm — folytatja némi dicsekvéssel az asszony. — Nem szenvedők semmibe se hiányt. Előttem van mindön, amit szónom, szám kíván. Oda gyüvök-mék, ahova akarok.

— Mög is látszik rajtad. Olyan vagy, mint a kinyílt rúzsza.

— Hála lögyön az Istennek, egészségöm is van, aztán mög nem is igen töröm magamat.

— Jó is töszöd. Nem vagy vele kéntelen.

— Hát maguk?

— Münk, — felel húzódozva az ember a levegőbe legyintve — mögvagyunk valahogy ... Szögényösön.

— Mit csináljon az embör, úgy él, ahogy löhet.

— Igazad van. Addig nyújtózkodunk, amödig a takaró ér.

— Hát a Vera?... Mөгégyeznek-é?

— Mög ott... Hát... Hogyne!... Tudod, nem mondom, mint a példabeszéd mongya: tál, kanál, csördülés nélkül nem esik, mink is összezördölünk ugyan néha, de azé' mögférünk egymás mellett békességbe. Minek vó'na az a civakodás! ...

— Igaza van, — bólogat az asszony — jobb, ha ellöhet az embör nála nélkül.

— Szögény is az ember, aztán mög pörlekögyön is. Nem is érne akkó az élet egy fagömböt sé.

— Hát gyerök van-é mán? — tereli át azután a szót a legkényesebb dologra az asszony. Mert ez a legkényesebb kérdés, annak is, akinek van, annak is, akinek nincs. Egyiknek a boldogság, másikban a vágyódás érzését kelti föl.

— Gyerök!/? — mondja büszkén, derús arccal Barácius — a' van, három, egyforma, mint a nyúl, aztán ojanok, min a vasékok.

Az asszonynak erre megakad a szava, valami nehéz érzés szorítja össze a lelkét. Neki nincs. Pedig oda adná a fél vagyont, ha csak egy is volna. Az ember is elhallgat. Néznek egymásra. István a külsőn nyilvánuló jómódot bámulja, az asszonynak pedig a csomagon akad meg a tekintete, amiből egy gyerekre való kabátujj lóg ki. Később lenéz a földre Barácius, a kövek közül kierőlködő fűszálakat birizgálja és úgy szólal meg némi tartózkodással:

— Hát aztán Julis, mond mög mán lelködre, jobb-é így, mint amúgy lőtt volna.

A menyecske lesüti a szemét és pirulva mondja:

— Tuggya Isten.

— No csak mégis.

— Hát nem mondom, így is jó, de amúgy úgy lőhet...

— Rosszabb lőtt vóna úgy-ó, — vág a szavába István.

— Nem a'... Mér' lőtt vóna rosszabb?

— Mer' nem lönne mög ez a módod é.

— Módom... igaz, az nem lönne mög — feleli lassan, elgondolkozva az asszony, — de möglönne más.

— Micsoda?

— Ami hibádzik.

— Ugyan mi?

— Mi? — feleli elakadva a szóban Julis — nem tudom én.

— Mondjad no, — biztatja az ember.

— Tuggya István, a jószág se tud úgy mönni, ha nem a párjával fogják járomba. Eccör az egyik, máskó a másik híz szögre.

— No, no! — veti közbe Barácius István, szórakozottan rágva a pipaszárát, mivelhogy rosszul esik ezt most hallani, mert hiába tagadná, nem igaz az, hogy egészen kivetette szívéből ezt az asszonyt.

— Lássa, — panaszolja tovább a menyecske — a fiatal szöm is, mög az öreg szöm is másképen lát mindönt. Ami ennek szép, amannak csúnya.

— Mer' kiöregödött belüle, — véli pártfogólag Barácius.

— Aztán mög látja István, benne vagyok a vagyomban, jó dó'gom is van, semmire semmi gondom sincs, de mi haszna, ha fiatalon mög köll öregödnöm. Az uram mán csak nem fiatalodhat én hozzám, neköm köll ü hozzá vénülnöm.

— Igaz, nagyon igazad van Julis, de hát...

— E' mán így van, azt akarja mondani, úgy-e?

— Azt; mer' ezön mán úgy se segíthetsz.

— Nem ... nem segíthetők: jó is van úgy, ahogy van.

— Jó, ha jónak muszáj lönni! Én is csak a'mondó vagyok.

Szólnak még egy-két szót a régi dolgokról, azután az érzésüket is meg-meglopkodják egy-kéi szóval, végre kezét nyújt az asszony.

— El is mék István, mei' majd mögsokalja a gazda.

— Úgy, úgy, ereggy, — küldi Barácius is — nőhogy baj lögyön.

— Megszorítják egymás kezét, kissé jobban., mint közönségesen, azután elköszönnek:

— Isten álgyon mög, Julis.

— Magát is, István.

Az asszonyon suhog a selyem, amint kevélyen lépked a kövön, az ember pedig kopogva halad a nagy csizmákkal. Vissza se néznek egymásra. Pedig szeretnének; dehát minek keverjék egymást gyanúba. A szerelmesek szoktak csak visszatekintgetni.

Most már előrehaladt az idő, ez okból nem tartja helyesnek István, hogy hazafelé vegye az útját. Nem is megy a komédiák felé. Elég gyönyörűség volt az neki, hogy kidiskurálgathatta magát azzal, akinek az emléke sokszor fölvetődik előtte, — mint a lidércfény.

És megy. A botját maga előtt lépteti, mintha az lenne a vezetője. A pipát nagy nyugalommal szívja s a füstfelhők hátravágódnak a vállai fölött. Odakünn a mezőségen kezd csak elmélkedni. Maga elé képzei a selyemruhás asszonyt a sok csillogó aranygyűrűvel, azután meg az ő állapotát, az ő szegénységét. Látja a mohos, zsinde-lyes tanyaházat, a hambárt, a vermet, az aklof, a festett homokjáró kocsit, a vékonylábú lovakat, mindent, ami abban a nagy gazdaságban lehet; azután elébevetődik egy alacsony, fehérfalú, nádereszes viskó, ahonnan egy szép fiatal asszony és három kerekfejű gyerek mosolyog rá...

Derékon kapja a botját s amint nézi a szálló nap veszendő vörös fényét, füttyörészve szaporázza lépteit a taposott úton. Úgy érzi, hogy ő mégis csak gazdagabb amannál.

Élet a vásártéren.

A város alatt a mezőn, ahol a csorda legel, valamelyik napon megáll egy fuvaroskocsi. Amolyan riszrosz sáros jármű, mely elé két sovány gebe van fogva, a gebéket pedig kukoricaszár-ülésről kékmándlis, nagy csizmás parasztember nógatja madzagostorral. A kocsin ponyva van. meg néhány sátorkaró, továbbá fapadok, könnyű fenyőfaasztalok és három ember. Az egyik egy testes, pirosképű ember, akinek a melledzőjén apró pitykegombok fénylenek és vastag ezüstitlanc lóg. A ponyva tetején pedig egy ágrólszakadt rosszkalapú ember ül, aki egykedvűen eregeti kurtaszárú cseréppipájából az erős dohányfüstöt és olyan költetlen arcot vág, mintha a világon semmi sem érdekelné. Amaz a korcsmáros, ez a mindenese. Aféle tedd-ide, tedd-oda ember, akit mindenre föl szokás használni. A két ember ülve marad a kocsin, a mindenes ellenben lekecmereg a ponyváról és nagyot ásít. Egyik se szól. Nincs mondanivalójuk. Várják a lovasrendőrt, aki a térség túlsó feléről poroszkál errefelé, hogy az jelölje meg a helyet, ahová lerakodhatnak. A pusztázó ismeri a csárdást, arrajártóban be szo-

kott hozzá bukkanni, ez okból messziről tiszteleg és az arca is derűs lesz, barátságos, mindazonáltal a nádpálcájával mutatja meg a helyet. Ezt már a tekintély kívánja így. A kocsis odahajt és ekkor leszállnak valamennyien. Leszedik a ponyvát, a karókat, meg az egyetmást és hozzáfognak a sátor gabalyításához. Később jön egy másik kocsi, utána egy harmadik, amelyen ugyanilyen emberek és ugyan efajta készségek vannak. Estalkonyatra talpon állnak a csárdák, csak még a nemzetiszínű zászló hiányzik róluk, amit azonban jókor van reggel is feltűzni a bejárat fölé.

Mindezekből nyilvánvalóvá lesz, hogy másnap országos vásárt tartanak a mezőségen. De csak barom-vásárt. Más egyéb áruknak a városban van a helyük, azokat ott adják-veszik az emberek. Úgy is van. Reggelre, jóval napkelte előtt, már hangos a vásártér. Tele van jószágokkal és emberekkel. Van itt juhász, hosszú birkafogó bottal, továbbá bojtár, csikós, hajcsár, kanász nyakba vetett ostorral, továbbá mindenféle állat: ló, szarvasmarha, disznó, juh, bárány, kecske és ki tudná mi minden. A jószágokat az éjjel hajtották ide, mivelhogy nem jó, ha soká állnak. Általában ugyanis könnyen leromlik az állat és mingyárt veszít az értékéből, azonfelül pedig mindig jobb, ha nincs kiéhezve az eladásra szánt lábasjószág, mert így többet mutat, mint lappadtan. Ilyformán az okos ember kiszámítja az időt, amely alatt főlhajthatja a jószágot és csak a kellő időben indul el hazulról, hogy akkor érjen oda,

amikor kezd beállni a vásár. Minek vesztegelne ő is, meg a barma is, így tartja és így is van rendjén.

Később azután elkövetkeznek a baromvásárok tipikus alakjai, kik kétségkívül igen érdekes emberek, valósággal megérdemlik, hogy végignézze őket az ember; az is, akinek egyébként semmi dolga nincs a vásárban. Nincs ugyan sok baszon ebből, de kárára sincs az embernek. Csak az életet látja. A mait. A furfanggal teli életet és azt a kemény csatározást, amit a megélhetésért folytat a gyöngé ember.

A vásár tudvalevőleg korán kezdődik, ez okból, akit elsőnek itt talál az ember, az a korcsmáros. A sátor előtt áll, kezét a kékkötő zsebébe süllyeszti és nézi a hajnali derengést. Szivarozik. A füstöt elkapja az áramlat és viszi a fű fölé, ezzel azonban ő most nem törődik, ahelyett pödri a bajuszát és azon tűnődik, vajjon jutalmas lesz-e a vásár? A fölhajtott jószágokat becsülgeti. Ezeknek a minősége és mennyisége némiképp irányadó. Ha jók és ha több van, több adás-vevést remélhet az ember. Ámbátor mindezek magukban véve még nem elégségesek a jó vásárhoz, ezekhez még kereslet is szükséges. Jószág, az most van, ámde vevő hogy lesz-e és ha lesz: milyen, azt még nem lehet tudni. Ilyformán, amint változnak fejében a gondolatok, aként árad és vesz el lelkében a reménység a vásár minősége irányában. Komoly dolog ez most nagyon. Van vagy két hordó bora, ami föl akar fordulni a gyöngé-

ségtől, ezen szeretne túladni. Vásárban nem nézik, milyen az ital, inkább szokásból isznak itt az emberek, mint szükségből. Később bemegy a csárdába és némi útbaigazítást ad a szakácsnénak, akinek kackiásan hátra van kötve a feje, szép tiszta vasalt ruhában van és aranypillés papucsokban forgolódik a tűzhely körül. A karján föl van gyűrve a ruha, az arca piros, a szemei fénylenek, a nyelve pedig pörög, hogy szinte meghunyászkodik tőle az ember. A tűzhelyen paprikáshús és cigánypecsenye készül. Pompás eledel ez a cigánypecsenye, jó zsíros és igen kívánja maga után a boritalt. Most valami olyast mond a gazda, hogy ne legyenek túlságos nagyok az adagok. Haszonra köll itt számítani, nem vendégre. Aztán a menyecske szól és a szavaival sejteti, hogy tudja ő, mitől döglük a légy. Csak bízzák rá. Kevés szó esik, egyik se magyarázza meg a gondolatát, ám azért értik egymás szándékát: hogy itt élelmesnek kell lenni, nehogy hoppon maradjanak. Csak a mindenes hallgat a lukas kalapban. Pipál és mossa a boros üvegeket, amelyekben szintén talál az ember hamisságot, mivel-hogy nem öt, hanem négy decisek. De hát ki keresi itt a mértéket. Az se, akinek kellene.

Később emberhang hallatszik. A cigányok jönnek, álmosan, meggörnyedve hónuk alatt a hegedűvel. Ezek is élelmes emberek és ezen okból le se fekszenek, azonmód jönnek a városból, ahol áthegedülték az éjszakai időt. Itt vannak a sátor mellett és szidják a primást, mert kevesebb

pénzt osztott el közöttük, mint amennyit kapott, így mondja ezt a bölgős, aki a karját fogja a prímasznak és azon tülekszik vele, hogy ő fizesse a pálinkát.

Lassankint derül, fényes lesz a táj, ennél fogva szaporodik a népség is. Az útszélen már ott van a verklis, az a bizonyos féllábú ember, aki katonablúzban van és sárga érem csillog a mellén. Hajtja a kintornáját, mely régi nótákat ereget ki magából, azonközben pedig a másik kezében tartja a sapkáját. Könyörög az élethez valóért. (Igazság szerint boros állapotában a vonat alá került, az vágta el a lábát.) Valamint itt vannak a vásári cigányok is, akik igen hamis emberek és a lovak cserebeléséből élnek. Úgy értenek éhez a mesterséghez, mint a kanász az ostorpattogatáshoz. Dicsérik és ha kell, ócsárolják a lovat, hogy szinte elbámul rajta az ember. Azonkívül az eladásra hozott lovakat annyira kikenik, fenik és megfiatalítják, hogy egy hét múlva, mikor lekopik róluk a sok maszat, rájuk se lehet ösmerni. Egyformák ezek a füstös emberek valamennyien, mintha testvérek lennének, (ezért is bajos a személyazonosságukat megállapítani) még a ruhájuk is egyforma: kék és erősen kivatázott. Azután meg azok a diónagyságú gombok, gyűrűs fekete haj, a hosszú fejes bot, mind elmaradhatatlan tulajdonok gyanánt gyér epeinek. Az ötletük, a gondolkozásmódjuk, a furfangjuk egytől-egyig jellemző és eredeti. Bajos is ezeket az embereket egykönnyen kiösmerni.

A cigányok mellett itt vannak a sertésvágók, mészárosok, kispasztőrök, pusztán lakó uradalmi emberek és mások, akiknek a külsejükről, a viseletükről meglátja az ember, hogy ki: micsoda. Egytől-egyig meggrajzolni való alakok.

Végtére a lókupeczek következnek, csizmában, bársony nadrágban, melynek szárán alól csontgombok fehértenek, továbbá rövidaljú kabátban, kisszélű pörge kalapban és ami a módot leginkább sejteti: arany óralánccal és annak okáért, hogy lássák, szabadon lesznek hagyva a kabátszárnyak. Ezen jellegzetes öltözkéhez hozzájárul azután még a lovaglós-ostor. A járásuk kevély, a beszédjük nyers. Kurtán szólnak és módíöltött értenek a lebecsüléshez. Elsőbbet körülnézik a venni szándékolt állatot, a nyakát, a lábait, továbbá a fogait és az egész testállását. Azután a szemét vizsgálják meg, nem-e hályogos. Mert van a lónál is belső hályog, ami így kívülről nem látszik. Ezért a kupec kendőt lobogtat a szeme előtt, amitől az egészséges ló hunyorgat a szemével, a hályogos szemű ellenben csöndesen marad. Ezt azután szó nélkül ott is hagyja. Végül megsimogatják a szőrét, megveregetik tenyerükkel a farát, végre horpaszon ütik az ostorbottal. A ló meghegyezi a füleit és oldalt néz ezen nyájaskodásra, közben pedig megugrik. Néha kisebbet, néha nagyobbat. Kerütközik, amelyik rá se hederít az ütésre. No, ez bizonyára rossz ló. Es pedig fontos dolog, meglátszik, hogy minő véru állat. Azután jártatásra kerül a sor. A kupec meg-

áll a térségen, az egyik lábát előre veti, az ostort a hóna alá fogja és egy arravaló emberrel maga előtt ellépteti az állatot négyszer, ötször, vagy többször is. Nézi, hogy mint „szedi a lábait.“ Aztán ügetésre kerül a sor. Az ember fogja a; zablát és szalad a lóval együtt?

Mindezt igen nagy gyönyörűség nézni lóval bíbelődő embereknek. Az eféle próbálgatások azonban csak itt vannak megengedve. A paraszt, ha máskülönbén megsértik lovát, igen haragos lesz és föllázad, ellenben itt örvend, ha jószága kevélyen ugrál az ostor nyomán. Nézi büszkeséggel és várja a szót a vevő ajkairól.

A lókupecsek általában igen tisztességes emberek. Ám akadnak azért közöttük rossz szándékúak is. Itt van példának okáért Nömös Nagy Mihály, akit Kubikos Miska néven ösmernek, mivel valósággal kubikos ember volt és valamikor egy kevés pénzre tevén szert, beállt lókupecnek. Ez könnyebb foglalkozás, azonkívül rangosabb és jövedelmezőbb is. Szép pénzt lehet nyerni, különösen, ha az ember „élelmes“ és úgy vásárolja a lovat, mint teszem a Miska, aki ezúttal szintén itt van és a furfangját, (amit úgy észrevétlen elles tőle az ember) mindenáron érvényesíti.

Odamegy egy parasztemberhez, a ruhájáról ítélve jómódúhoz, aki szép sárga csikót tart kötőféknél. Néhány lépésnyire megáll tőle és nézi az állatot.

— Eladó ez a csikó? — kérdi úgy foghegyről.

A paraszt végignézi az érkezőt, és miután többre becsüli a lovát, mint a vevőt, maga is csak úgy félvállról beszél:

— Azért van itt, hogy eladó.

— Nono ... azt tudtam, el van adva, jó embör.

— Dehogyan van, dehogyan van — barátságoskodik azután a másik is.

— Hát aztán mi vóna az ára?

— Száz forint... — mondja gúnyosan Mihály és egy darabig úgy tesz, mintha gondolkodna, majd hirtelen fölívágja a szót: — Ezer' a lóér'?... Ugyan hogy tuggya kend kiereszteni a száján? ...

— Miér' kéröm?... — kérdi sértődve a paraszt.

— Azér', hogy lopott pénzbül se adnék érte annyit.

— Nini... Hát nem muszáj ezt mögvönni. Nem parancsoli azt senki.

— Azt is tudom. De ha el akarja kend adni, ne kétszörös árt kérj ön kend érte.

Mihály ezen szavakat mondja még, azután elhallgat; összekulcsolja derekán a kezeit és a kalap alól betyárosan pislogva, elballag. Végigmegy az egész vásáron. Csakúgy lépve, csöndesen. Néha megáll, gusztálja ezt is, amazt is.

Térül, fordul és íme, újra visszakerül a paraszt elé.

— No — adja föl a szót hetykén — kérik-é mán a lovát, jó embör?

— Kérik azt, de nem aggyuk — mondja hátat fordítva a paraszt.

Mihály erre közelebb lép és némi vevőszándékat mutatva, alkuba kezd.

— Hát tuggya kend mit?... Én mögvöszöm ezt a lovat, de úgy tartsa kend az árát, hogy kérhessem is.

— Úgy-é?! ... Hát hogy tartsam, mondja mán mög maga no?!...

— Hát a röndös árért. Ért kend talán hozzá?...

— Azé' tartom, kéröm, a röndös árér'.

— Mennyi az no, mondja kend.

— Száz forint.

— Talán hatvanat akar kend mondani?

— Nem én... Dehogy akarok!... A világért se... Mondom, kerek száz pöngő ennek a lónak az ára, azon alul egy vassal se.

Mihály újból körülnézi a jószágot, azután elkapja az ember tenyerét és belecsap.

— Ehun van-é, nem kutyaláb, hetven pöngőt mögadok érte ... Érti-é kend?

— Értöm — feleli vissza vigyorogva a gazda — nagyon is értöm, de annyiér' látja, nem adhatom. Hanem tuggya mit, vót itt az elébb két ijen magaszőrű ember, kilencven forintér' kérték, ahon tögjön még öt pöngőt, aztán lögyön a magáé.

— Inkább elhajítom a pénzöm, mint hogy készakarva megkárosítsam magam... Mit gondol kend?

— No, azt mán né tögye — kap a pipájához

a gazda, hogy kivéven azt a szájából, hangosabban mondhatta a jóakaratot. — Kár vóna a pénzt eldobni, ebbe a szűk esztendőbe!

Belekerül még vagy fertályóra, amíg tart az alkudozás. A paraszt nem enged. Mihály is igen keményen tartja magát. Eközben jön a két „magaszőrű“ ember, akik voltaképen nem mások, mint Mihály cimborái. Távolról megállnak és úgy tesznek, mintha gondolkoznának, megvegyék-e, vagy se.

— Ezök azok? — kérdi sűgva a lókupec.

— Ezök ám, úgy nézöm, möggondolták magukat.

— Hát tudja kend mit — siet azután a szóval az ember — megadom érte a kilencvenöt pöngöt csak azér', hogy a haragosom kézire ne kerüljön a jószág. Itt van ötven forint, a negyvenötöt mög majd mingyárt hozom. De ha kérdözni tanálja ez a két magyar, hogy mennyiér' kelt el a ló, azt mondja kend, hogy ötven íorintér'. Hagy ögye a mérög ükét.

— Jól van, jó — mondja nevetve a parasztos hangosan összeüti a tenyerét a kupecével. — Az öt pöngöt mög majd mögigyuk áldomásba.

Mihály elmegy, a két társ pedig oda lódul as eladóhoz.

— Elkelt-e mán gazd'uram? — kérdi az egyik.

— El, hála Istennek — mondja vidáman a paraszt.

— Ugyan mennyiér'?

— Ötven forintér'.

— Ötvenér'? ... Tán mögbolondult kend? Hiszen mink kilencvenért kértük.

— Mán ha mögbolondultam, ha nem, ez anynyier' kelt el.

— Ki is van fizetve?

— Ki ez. Ehun az ötven pöngő e!

A társak ezen jóízút nevetnek és viccelni kezdik a magyart. Azonközben pedig visszakerül Mihály.

— No barátom, gyerünk a lóval. írassuk át a passzust.

A paraszt elképed, kéri a negyvenöt forintot.

— Miféle negyvenöt forintot? — pattan föl mérgesen a kupec. — Nem kifizettem kendet?

Szólni se ér rá az ember, a társak már fölülkerekednek a szavukkal:

— Hiszen most mutatta kend a pénzt, mit akar kend még többet?!

Megy azután a becsapott magyar fűhöz, fához, bíróhoz, ügyvédhez, azonban ott van a két tanú a kupec mellett és elveszti minden igazsága dacára a pörét.

A két társ pedig összeröhög ezen a: körmönfont csaláson s amíg ott ülnek a sátor alatt, várván az áldomást fizető Nömös Nagy Mihályt, azt mondja az egyik ember a másiknak:

— Mégis csak élelmetős ember ez a Mihály. Hallod-é!?!...

A másik megbillenti a fejét és rámondja:

— Az a'... Csakugyan az.

Rőzsetűznél.

Estefelé jár az idő, a napnak már csak piros-sága látszik messze a fák közt, apránkint az is halványodik, azután sötétedni kezd és nemso-kára már világít a tűz is, ami itt lobog az aklok mellett a domb aljában.

A tűz mögött egy gatyás ember ül. Ingujj-ban. Csupán melledző van rajta, meg kalap, az is szemére pördítve. Ilyenformán az arcát se lehet látni és az ember első tekintetre föl se ösmeri. Csak később, mikor fölkerül a tekintete, vélekszik hozzá, hogy ez Förgeteg István, juhász a le-velényi pusztáról. Az, valósággal a híres Förge-teg István. Itt csak vendégségben van, mivelhogy most hely nélkül bócorog egyik cimborától a má-sikhoz. Meglátszik ez egyébként abból is, hogy idegenül érzi magát; nem tudja, mi hol van. Egy kis bojtárgyerek ödöng körülötte, attól kér ezt, amazt. Venyigét, sót, paprikát, vagy csoboályát, már aszerint, mikor mire van szüksége.

Vessző például most is kell, mert a tűz lohad, ő pedig szalonnát akar piritani éhverésről. A fiúra néz és úgy mondja mogorván:

— Hoci azt a tűzre valót.

A fiú engedelmeskedik, vesszőt hoz, amit Föregteg a tűzre illeget s az újból éledni kezd, a lángja lobog, a füstje pedig úszik a fű fölött, mint az őszelői köd. Ezután bicskahegyre tűzve, vékonyra irdalt szalonnát tart fölé. A szalonna serceg, majd pirkad, kisvártatva pedig megolvad és csöpög a zsírja a rozskenyérré, ami igen jó eledel és ez okból István hamarosan falatozásba is fog.

Eközben bevörösíti a láng az arcát, ami sápadt, szinte ijesztően betegesszínű. De meg ő maga is olyan kedvetlen, a kutyájára se ügyl, bár az itt áll előtte és oldalt fordítván a fejét, farkcsóválással kedveskedik neki. Azután meg a nézése is olyan révedező, olyan tétován jár-kelel a pusztaságban, ahol mint valami borulat jön közelebb, közelebb az esthomály.

Valami rágódik a lelkén. Nem bűn, mert ettől még a feje se fájdulna meg, hanem: keserűség. Ránehezedik néha a mellére, mint a lidércnyomás, úgy, hogy még a lélekezete is elakad. A sorsa bántja. Íme, innen-onnan már hat hete lesz, hogy kikerült a vasrácsos ablakok mögül a napfényre és még maiglan se tud állandóságra vergődni. Ahová bemegy: elküldik. Olyan, mint a kiverlt kutya, úzik, hajtják mindenünnen. Mert a egyes ember nem kell sehol, félnek tőle minden portán. Az a négy esztendő, amit a fegyház vett el az életéből, olyan, mint a süttött bélyeg, amely sose kopik le róla. Pedig az egész dolgot tulajdon ostobaságnak róhatja fel. Meg a gögnek, a szilaj juhászvérnek, ami ha megárad, veszedel-

mes duhaj emberré teszi. És ilyenkor erős, hatalmas óriássá növekedik, a lelkéből kipusztul az irgalom, a vért keresi, hogy gázolhasson benne.

Ilyen nyárvégi áldozó este volt akkor is. Föregteg az aklok körül séremorált, pipára gyújtván, nézte a kövér mezőséget, amelyen az esthajnalpir ragyogott. A juhok már be voltak terelve, a bojtárok a cserény mellett bográcsban főzték a paprikást. Egyszerre elébe toppan a béresgyerek:

— István bácsi, hívatja a gazdám.

— Kicsoda? Vas András? ...

— Az.

— Mi lelte?

— A gyerek vállat vont.

— Mönnyek?

— Úgy mondta.

Föregteg megnyomkodta a pipája paraszát és elindult. A gazdája már a tanyaudvarban várta s amint észrevette, hogy jön, jó messzire elébe ment. Nem is eresztette tovább. Ott megszólította:

— István, lehet-e veled okosan beszélni?

— Mér' né lőhetne — felelte nyers hangon a juhász. — Mőg van még az eszöm.

— De aztán egy hang se hallatsszon.

— Nini... Nem gyerők az embőr.

Sejtette a vén cseléd, hogy valami rosszban töri a fejét a gazdája, ezért bizakodóan teüe hozzá:

— Csak ki vele, gazd'uram.

— Látod-e ezt a két asztag búzáat itt jobbrul?

— Nagyon... Azt is látom, hogy még a szalmája se jó.

— Nono. Hát épen ezer' akarok túladni rajtuk.

— Ki van-e leginkább biztosítva?

— Ne vergődj avval. Száz pöngő a tied balüle; tízet kapsz foglalót, a többit mög ha mindön röndbe lösz ... Rá állsz-e? ...

Förgeteg nem szólt többet, kémlelve tekint-mintha azt akarná kiolvasni, hogy ugyan igazat mond-e. Mert a bűn nem akasztotta meg a gondolatát. Később leesett a tekintete a csizmaorrára és úgy mondta:

— Mér' ne állnék rál... Leginkább mögtisz-tul a talló.

Azután föl-vágta a fejét és úgy tudakolta:

— Hát aztán mikor tisztítsuk el?

— Ahogy gondold, István. Mennél előbb.

Förgeteg nem szólt többet, kémlelve tekint-gélt szét a homályban borult pusztaságon és csöndesen bólogatott a fejével.

Még le se ment éjfél után a fogyó hold, mi-kor kicsapott az óriás asztagok közül a láng. Az azután végigszaladt a száraz termés fölött, mintha szél kergette volna. Egyszerre világos lett az egész tanya. A föllármázott cselédség tehetetlenül nézte a fölszálló tüzes zsarátnokokat, melyek sziporkázva, lassú hamvadással keringtek magasan a levegőben.

Istvánnak nyoma veszett. Messziről nézte a

világosságot, ami jó darabon bevörösítette az égboltozatot.

Hetek múltak el azután, anélkül, hogy Vas szót váltott volna az esetről a juhással. István nem tudta mire vélni ezt és egyszer mgszólította a tarlón:

— Gazd'uram, hogy állunk mán avval az üggyel?

— Miféle üggyel?

— Hát a búzával. Mögkaptá-e mán értük a pénzt?

— Nem tartozik az tehozzád — mondta foghegyről Vas András.

— Az nem; de a kilencven pöngő hozzám tartozik.

— Miféle kilencven pöngő?

Az embert elfutotta a méreg és elvörösödvé vágta oda:

— Amé' fölgyújtottam a termésit.

— Tán megbolondultál? — riadt rá a gada.

— No én nem bolondultam, — felelte mérgesen István.

Azzal otthagyta. Néhány lépésről azonban fenyeketően visszászólt:

— Mögkeserüli ezt még valaki. Még, tudom Istenöm!...

A rákövetkező vasárnap nyakába akasztotta a tarisznyát és nekivágott egyenesen annak a nagy szürke palotának a városban, ahol az igazságot osztogatják. Ott kitört belőle a bosszú:

— Fölbérelt a bűnre. Száz pöngőt ígért, azután csak tizzel gyugta ki a szömöm.

A vége a dolognak az lett, hogy Förgeteg Istvánt a tulajdon beösmérése alapján négy esztendőre ítélték, a gazdát pedig bizonyítékok hiányában fölmentették.

A négy év nagyon megsanyargatta Istvánt. Lehervadt minden szín az arcáról s most, amint itt guggol töprengve a rőzsetűznél, olyan, mint egy megroskadt rom. Ámbátor Vas András is megsínylette ezt az emberségtelen dolgot, mert a negyedik vasárnapja már, hogy az ágyat nyomja és úgy lehet, sose lesz belőle épkezláb ember. Valaki megsörézte az erdő szélén, amint a kukoricást kerülgette. Hogy ki, azt csak az az egy ember tudja, maga Vas András se sejtí.

Amint így Förgeteg István eltűnődik a dolgok állapotján, lassankint leborul az est, a csillagok is kirakodnak az égre s a szemhatár egészen összezsugorodik. Semeddig se lehet ellátni mára pusztában. A csöndet egyszerre emberhang törí meg:

— István, Förgeteg István!...

A juhász megrezzen és visszaszól:

— Ki az?

— More vagy?

— Ehun e.

A tűz már ellohadt, a paraszat most fősti szürkére a hamu. A cimborája jön Istvánnak, a juhászgazda.

— Hallod?

— — Mi köll,
— Keres valaki.

A szóra megborzong István háta, de csakhamar visszakapja a bátorságát s a megvillanó sejtelemre úgy érzi, mintha megdagadnának a karizmai.

— Kicsoda? — mondja fölkelésben nekiszá-
nakozva.

— Ez a fehérceled. Nem tudom, asszony-é,
lány-é.

Förgetegnek egy pillanatra megáll a gondolata: ugyan ki lehet... Aztán előbbre lép, már látja is az asszonyt, akinek a szoknyájába egy félmeztelen gyerek kapaszkodik.

— Ez é — mondja a számadó, azzal elfordul,
otthagyja őket.

Az asszony egészen közel megy Förgeleghez;

— István — fog azután a szóba lassan, s a hangja olyan síró, olyan nyöszörgő, az alakja is olyan megtört, olyan összeesett.

— No mi az? — kérdi meglepődve Förgeteg,
amint fölösmeri az estét-járót.

— Az irgalmas istenre kérem kendet, segí-
sön kend rajtam.

— Mi lelt? ... Mi bajod? ...

— Nagyon nagy ...

Az asszony szava megcsuklik, a sírása zoko-
gásba megy át.

— Ha Istent ösmer kend... István... na ejt-
sön kend a vesződelőmbé.

— Beszélj!... Nem értök ön asszonypityörgősébül. Mi van veled?

— Ötödmagammal vagyok árván... Befogták az uramat... Ha tud kend valamit, tekintsen kend ránk.

Förgeteg megátalkodik és úgy mondja:

— Mirül tudnék? ...

— A Vas András esetirül.

— Én? ... Ott verje mög az isten, ahun döglük ... Nem ismeröm Vas Andrást.

— Az asszony tovább sír, tovább rimánkodik:

— A Krisztus kínszenvedéseire kórom kendet, né tőgyön bennünket földönfutókká.

— De hát mit akarsz? — ejti ki haraggal a szót Förgeteg.

— Ha hallott kend, vagy ha tud kend valamit a Vas András esetirül, igazítsa a bajon.

— Bolond vagy?... Az én nyakamba akadod vetni a más baját?

— Dehogya akarom, a világér' se, István.

— Hát akkor mér' gyüttél — támad föl Förgeteg kimeresztett szemekkel.

Az asszony nem tud szólni, csak a sírása bűg, mint a széltől fölvert erdő. Miért jött?... Hát a gyanú hajtotta... Az űzte ide. A gyanú, amely meg az ő urát állította a csendőrszuronyok közé, mert hogy épen akkor kellett, hogy az erdőbe vigye az ördög puskázni, mikor a Vas András lágyékába szaladt a sörét. Ez a sötét gyanú, ez, ez hurcolta az urát a strázsamester úr keze közé, a

fapadra, ahol már nagyon sok verejték elcsorgott és most csörög az övé is...

— Most gyüsz, mikor bajba vagy? — és most föltámad egyszerre a lelkében a régi érzés, a régi seb, amely újra vérezni kezd. Mert szerette valamikor ezt a vézna, sovány asszonyt, nagyon, csakogy hiába, ő bojtár volt, szolgálóember, amaz valamivel módosabb: az asszonyszív oda húzott. Szinte remeg a keze, amint elkapja az asszony karját.

— Úgy-e, most köllök, akkor kutyába se vettél...

Az asszony hallgat, a gyereke átkarolja a combját.

— Elúztél magadtól, mint a beteg kutyát... Pedig kértelek, nem is egyszer.

— István!... szakad föl ezután az asszony lelkéből a szó — erre az ártatlanra tekintsön, né dobja vissza a követ, amit én kendre dobtam.

— Né, úgy-e? Én cipeljem. Itt van, cipeld most már te is.

Az asszony fölveszi a gyereket, aki a nyakába borul és úgy tesz, mintha menni akarna. Hiába könyörögne tovább, gondolja, ha így nem indít a vén gazember, elrimánkodhat akár ítéletnapig. Annál rosszabb. István is elhallgat. A birkaól felől hallatszik valami zsongás, egyébként csönd van.

— Anyám — szólalt meg később a gyerek.

— Mi lelt?

— Éhös vagyok.

A szóra összeesik az asszony tekintete az emberével és ez a nézés olyan, mintha a megszakadni készülő szívnek a könyörgése lenne. Szinte megindul tőle a kemény, haraggaltelt juhászszív is, azonban nem lágy, hanem zord hangot fakaszt:

— Látod te kutyaszívű!... Mér' nem hasítsz ki a húsból egy darabot, hogy né éhőzzön ez a gyerekek?

Azzal megfordul, kivesz a földön heverő tarisznyából egy darab kenyeret és odaadja a gyerekeknek.

— — Ne, ögyél.

— Aztán az asszonynak mondja:

— Most pedig ereggy!... Egy szót se szólj, mer' kiszakítom a nyelved.

Újra kitör az asszonyból a sírás. Beletemeti arcát a kötőjébe s így lassan útnak ered az üres, sötét pusztaságban. Förgeteg nem bír elmozdulni a helyéből, néz az asszony után. A gyerekek a szavát hallja... Ezét, meg a másik háromét, akik majd ha hazaér az anyjuk, akkor kérnek kenyeret. Soha nem érzett ellágyulást érez a szívében. Valami erős, nagy fájdalomnak a szorongatását, úgy, hogy szinte elfullad, amint az aklok felé kiált:

— Ferenci... Dudás Ferenci...

— Gyere ide.

— A fűben csoszogás hallatszik. Jön a számadó.

— Hallod-e cimborám! — mondja Förgeteg.

— Mi az?

— Ezt az egyetmást itthagynom, viseld gondját, még visszakerülök.

— Hová mégy?

— Egy kis sorom van.

Csak a pipa, meg a dohány ütött szeget a számadó fejébe. Hogy lehet ezt itt hagyni? Hová mehet ez az ember, ahol se pipa, se dohány nem kell neki. Tűnődött egy darabig és faggatta is, de Förgeteg nem nyilatkozott. Markába csapott a cimborájának és nekivágott torony iránt a falunak. Néhány lépésről szólt csak vissza:

— Mék egy gazembert kirántani a hínárbul...

Bujdosásban.

A pusztai csárda alacsony, mohos nádtetejéről csöpögött az olvadó hó s mintha csak könnyék gördültek volna le az ereszeiről, olyan lassan koppantak le a nedves homokba.

Künn, a messzenyúló síkot arasznyi hó borította, ami most szemrontó fénnel csillogott a hideg téli napfényben s olyan volt, mintha süppedő selyemtakaró lett volna, melyen egymást keresztező, ritkás keréknyomok jelezték a különböző irányban húzódó országutakat.

A csárda kéménye füstölgött. Benn a bányakemencében rőzsevesszővel tüzelt a gazda felesége. A csárdás, Jegénye János, az ivóban járkált le s föl; fején báránybőrös meleg sapkában, amit nem azért, mert talán fázna, hanem szokásból lehúzott egészen a füle cimpájáig. Néha megállt a szoba négyszögletes kis ablaka előtt, mely fűrészporról volt jó magasan betemetve és bámult kifelé az emberhangtalan hófödte kietlenségbe.

Egyszerre megszólalt:

— Hallod, hé!? ...

A hang a nyitott ajtón kiszállt a konyhába s

amint megcsapta a tűznél melegedő asszony füleit, az oda lépett az ajtó irányába s úgy felelt vissza:

— Szólt kend? ...

— Nézd mán na. Nem az öreg Sipka az?

— Hun?

— Ott a köz végin. A fák közt.

Az asszony belépett a szobába, odament az ablakhoz és nézett a kopasz akácfák felé.

— Sipka Tóni lönne az? — mondta tétován, kicsit később.

— Én annak nézöm!...

— Úgy-é!...

— Az ám... De hát hogy kerül most erre?

— Tán mögén' bujkál — vélte az ember.

— Bujkál?! — ütközött meg a szón az asszony. — Hiszen még féléve sincs, hogy elgyütt. Pedig tíz esztendőt ült egyfolytába úgy-é?

— Mi az, ennek a vén betyárnak? Semmi!... Hajtya ezt most is a: vére, csak úgy, mint azelőtt.

Azután odahúzódott az ember is az asszony mellé s amint a bandukoló alak kiért a fasorból, nagy meggyőződéssel mondta az asszonynak:

— Látod; nem csal a szömöm... Sipka Tóni!... A'hát.

— Az ám, csakugyan az — bizonyította az asszony, — ejnye, hejnye, ugyan mi lelhetete mán mögén ezt a vén tekergőt?

Amíg az ember meg az asszony tanakodva néztek egymásra, azalatt odaért a csárda elé az öreg lóköttő, aki ma már csak mint árnyék jár-kel

a tanyák között, úgy, hogy ha suba nem volna rajta, azt hinné az ember, hogy valami beteges, vézna gyerek. Még csak nem is legény. Pedig régenten, mikor bandában járt az Alföldön, erős, robusztus ember volt. Hanem az a kemény tíz esztendő, amit a kufsteini várban töltött egy próbacsendőrnek az elföldeléséért, nagyon is megviselte.

Ez egy ködös téli alkonyaton történt a levevényi pusztán, ahol lólopásért fogta el az őrjárat. Harmadmagával borozgatott Sipka Tóni a csárdában, amikor betoppantak a fegyveres emberek. Egy szóval se ellenkeztek; érezték, hogy gyöngék az ellentállásra. Meghunyáskodva, jámboran ültek föl a saját kocsijukra s hajtottak a lovascsendőrök elé. Az úton, egyszer csak megszólalt a hátulsó kocsiban ülő két ember egyike:

— Csöndbiztos úr kéröm, magigazítanám az istrángot, ha mögengedné.

— Hát mi lelte azt az istrángot?

— Kioldódott — mondta betyárfurfanggal a zsvány.

Úgy volt; hiba esett az istrángban. Csakhogy ez már a befogásnál ki volt eszelve. Ott igazított rajta a megszorult betyár. S amíg az babrált a szerszámmal, Sipka egyszerre csak közé vágott a két homokjáró csikónak s ment, mint a széltől hajtott libapöhöly.

Az így kijátszott lovasemberek még csak gondolkodni sem értek rá. Az egyik nekiereszkedett

Sipka Tóni után, a másik pedig fegyvert szegezett a két kitanult betyárra. Ezek nem is moccsantak meg, hanem amazt, üldözőjével együtt, elnyelte az esthomály.

És itt ebben a hangtalan pusztaságban, véres harc fejlődött ki a két elkeseredett ember között. A kocsikulcs alól előrántotta a haramia a golyóra töltött fegyvert és mélyen behúzódva a kocsiüregbe, lövöldözni kezdett. Amaz a forgópisztolyát használta, de még csak megsebesíteni sem bírta az ellenfelét. A lövések hangja elenyészően szállt végig az avaros pusztán, mint ostopattogás a síkon. A haramia már jó messze riogatta a tájtájézó lovakat, a csendőr pedig, lebukva lováról, vérző mellel küzdött a sötét téli éjszakában a halállal.

Ez volt Sipka Tóninak a megölője. A nyoma most is ott virít az arcán: a börtön virága. Meg az egész szervezetén a pusztulás rágódik. Most is szinte megreng az egész ember, amint köhögve benyit az ivóba. Soká szóhoz sem bír jutni, annyira reszket a hidegtől. A nagy zsírozott csizmákról egy ciroksöprűvel lecsapkodja előbb a havat, azután mondja elfulladva:

— Aggy'Isten!...

Az asszony csípőre tett kezekkel bámul az emberromra és szinte elfogódva adja vissza a köszöntést:

— Kendnek is ... Ugyan mi hozta kendet erre, ebben az istentagadó időbe?

Sipka fanyar mosolyra erőlteti szederjes ajkát, de csak ráncos bőre húzódik meg az arcán.

— Igazad van Teca — mondja köhögve. — Nagyon igazad van! De hát huva mönnyek?

— Huval? Hát haza. Van kennek hazája. Sipka elfordítja a beszédet s betekint az ivóba, kérdezi:

— Hát János? ... Mörre van?

Ekkorra Jegenye is kitekint. El se fogadja a köszöntést, ráfordul a fakó öregre:

No; hát kendet ki kergette ide?

Az üdő, öcsém, az üdő!

El is hiszöm.

Az öreg azzal befordul a meleg korcsmaszóba s amíg gyanúsán kitekint a havas tájra, lepördíti magáról a kopott subát.

— Ezt mög ide töszöm é, hogy száraggyon az ajja.

— Ugyan, csatakos. Hunnan gyün kend? — kérdezi most már valamennyire meglágyulva a gazda.

— Nem messzirü'. Gombos Pétörtül — mondja az öreg s amíg beszél, néhányszor a korcsma földjére verdesi a lábát, hogy lehulljanak a csizmán maradt hópihék. — Ott háltam. De mán virradatkó' el köllött gyünnöm ... Mer hát ü is ojan tartózkodás természetü embör.

— Fél?

— Hát. Úgy köll neki lönni, pejig nincs mítü'.

— Tán mögént bujkál kend?

Sipka ene nem ad feleletet. Úgy tesz, mintha

nem hallaná. A tenyerébe kezd huhogni. Azután leül a fapadra, közel az ablakhoz és kezdi előszedegetni a dohányzó készséget. A pipa már künn van a csizmaszárból s azon most babrálni kezd. Igazgatja a rövid, cafatos szárat a cserépipába. Ez igen érthető magyarázata annak, hogy elfogyott a vágott dohány, s ilyenkor jól esik az embernek, ha megkínálják.

— Ehun van é. Gyújtson kend rá — kínálja János. — Jó trafik!

— Trafik, — mosolyog Sipka — há mijén lögyön? Nem is tudom az idejit, hogy mikó szittam magyardohányt. Bár csak a' lönne, trafik —vallja be azután pipatömés közben a hiányosságát.

— Iszik-é kend valamit? — kérdezi később a csárdás.

— Hát tudod, inni innék, mert bujdosik benem a hideg, de mögvallom, szögény vagyok.

Jegenyé elfordul s hoz egy kis üveg pálinkát. Azalatt rágyújt az öreg s lopva kitekint a semmiségbe.

— De jót töszöl velem, János, az Isten álgyon mög — mondja köszönés helyett a pipa mellől és keresztbe teszi egymáson a lábszárait.

Jegenyé a fejével bólogat és egyszerre előnti lelkét a szánalom. Nézi ezt a szerencsétlen embert, aki íme, csak hónapok előtt került ki a szabad levegőre, megöregedve, őszbecsavarodva és máris bujdosnia kell, egyik ösmerőstől a másikhöz, ami pedig a mai csendőrös világban

olyan valami rettenetesen nehéz dolog, hogy szinte hihetetlennek tetszik az ember előtt.

Csak a könyörület tudja beereszteni ma már az ilyen embereket; akkor is éjszakára, valahol a tehénistállóba, ahol meleget adnak a meggémberedett embernek a jószágok. Nappal azután pusztulnia kell, mert nem tudható, mely percben toppan be az odaigazított csendőrijarat. A hajdani világ ma már letűnt. A pusztai emberek jobban félnek az ilyen vendéglátástól, mint a bűn elkövetésétől. De, amíg ki nem vesznek a régi romantikus betyárvilágnak ezen legendaszerű alakjai, addig mindig akadnak olyan könnyen számító emberek, akiket a börtön után a bűnre, azután pedig a bujdosásra készítet a vérük.

Amint így elnézegeti Jegénye a jóízűn pipáló embert, föltámad benne a kíváncsiság az öreg legújabb „töttje“ iránt és azt kérdezi tőle:

— Mit tött mán kend mögén?

— Én? — mondja megütkezéssel az öreg s egy kis szünetet tart a szavai közt, azalatt pedig fölhaltja a pálinkás üveget. — Mit töttem vóna? ... Nem töttem én János semmit.

— Nono.

— Nem biz én. Dehát tudod, az ijen embört mán üzik, hajtik, ha akármilyen kár esik is a határba.

— Nem igényösen beszél kend most — akad föl János az öreg szavain.

— Úgy én öcsém! Úgy mondom, ahogy igaz.

— Hát aztán mi kár esött!?!... Nem hallottam semmit!

— Négy ökröt mondanak, hogy e'hajtottak vóna az uraságtú a mút hétön.

— Annak keresik a gazdáját?

— Annak. Aszt' éppen roszko' történt.

— Mije?

— Hát a lányomat ez a Nömös gyerök akarná elvonni.

— A Gyurka? A Nömös Pali fia!? — kérdi csudálkozva János.

— Az. Asztán szömre is vótak mán a pelebános urna' de nem akari üket beszömedzeni.

— Mér?

— Engöm kíván. Mán azaz, hogy a beleegyezésömet, mer anélkül nem akari be se írni ükét.

— A korcsmáros elhallgat, az öreg pedig tovább mondja:

— Hát tudod, János, nem is tudom, hogy mivé érdemöltem mög az Istentül ezt a szöröncsét, hogy ennek a Gyurka gyeröknek az Örzse lányomra esött a szeme, mert bizon a maji világba nagyon is sok szöm van a lányra, asztán ha foöcsületös is, de a szögénynél számba vöszik ám a iamiliát is.

— Tán ellenkezésbe van a legény apja?

— Nem a, legalább nem hallottam semmit.

— Pedig módos legény a Gyurka, szép juss néz arra valamiké.

— Az — mondja pipálva Sipka.

— De mög híros família is a Nömös família;

rátartós egy kicsit. Na de azé a kend lánya se ki-
vetni való ám!

— Hát tudod, kedvellik egymást a gyerekek.

— Nono, jó van az — hagyja azután helyben
Jegenye — dehát akkó' haza köllene kennek
mönni. Jelentközni a parokján.

— Azt ám, de tudod a madártul is röttög az
embör ijenkó. Beösmeröm, hogy rószt elvű ember
vótam teljes életömbe', sokat is szenvedtem a
löttyeimé, hanem most nagyon iélök. Nem úgy
bánnak mán odabent sé az embörre, mint hajda-
nában. Nagyon nagy vigyázat van mán a fegy-
házakba is. Ászt' tudod, attul tartok, ha bemék a
faluba, ösmer a legküssebb gyér ok is, bejelönte-
nek. Mög ezök a mostani zsandárok sé ojan kö-
gyelmezök, mint a régiek ...

Az öreg végigsímitotta a lelógó, durva baju-
szát, aközben mélázva nézte a korcsma kemény
földjét és keserű elszántsággal folytatta a be-
szédét:

— De mégis mögútáltam mán ezt a világ-
sorját! ... De mög is utálhattam. Örökösen üzött,
hajtott embör vótam, sósé tuttam nyugodtan lehaj-
tani a fejemet.

— Látja kend, asztán még most sé akar kend
a jó útra térni — mondta szemrehányóan a korcs-
máros.

— Jó útral? — riadt föl az öreg Sipka harag-
gal. — Hát a Jézus szerelmére kérlek tégöd öcsém,

ugyan mond mög, hogy térhet az ijjen embör a jó útra!? ... Egy jegyös embör! ... Akit félszömmel, mög Isten nevide fogad az egész világ. Hova lögyön az, mi lögyön az? ... Vissza köll annak előbb-utóbb a régi mesterségihön térti, máskép nem élhet az mög!

Az öreg bandita nagy, bozontos szemöldöke összeszaladt haragosan, s a szemeiben vad fény lobogott. Elnyújtotta a jobb karját az asztalon és ráfektette fáradt, boglyas fejét, mint a kuvasz a pitvarajtó küszöbén.

Eközben alkonyodni kezdett. A téli nap hidegen poroszkált a felhők mögé, melyek megtörték fagyos sugarait. A szobában homályosság támadt s elmosódtak az asztallábak egymást keresztező, széles árnyékai. Hosszú szünet állt be, kívülről behallatszott a rőzsetűz pattogása, benn a kuckóban a macska dorombolt. Jegénye az ablakhoz állt és nézte a fényes hómezőt, a vén ember pedig maga elé bámult és számolt a lelkével.

Egyszerre csak megszólalt:

— Örzse jó lányom vót mindig ... Sokszó' mögsiratott szögény, ott is ahun senki sé látta!... Édös lelköm, magzatom ...

Lassan mondta, mintha magában beszélne. Nem tudta kimagyarázni a szavait.

— Szólt kend? — kérdezte felé fordulva Jegénye.

Az öreg nem válaszolt; még a tekintetét se

mozdította meg. A lelke szintúgy reszketett a nagy küszködésben; meg se értette a csárdás szavait. Tovább mondta:

— Mé' né tögyem mög a lelköm gyerökömér'? Mógérdemli az ártatlan ... mög ... Móg köll tönöd, be köll mönnöd, mer' ki tuggya, akad-é még íjén szöröncséje? ...

Jegenyé félszeggel nézte a: töprengő embert, aki most lassan fölemelte vézna karjáról a fejét s megmozdult, mintha indulni akarna. Tekintete eközben ráesett az üres üvegre. Az ujja közé fogta és nézte, a közben a fogai között dünyögte:

— No ... ej... ej... és fájdalmasan rázogatta a fejét — Jánosi — szólt végre fönnhangon s a lelkiviharban eltorzult, sápadt arcát a tűnődő korcsmáros felé fordította — aggyá' még édös öcsém egy kortyot, nagyon ki van száradva a torkom.

Jegenyé szó nélkül elvette előle az üveget és megtöltötte. A vén ember ivott a sárgás folyadékból és fölállt. Menni akart, de csak újra megállapodott. Veszekedett a két érzés a lelkében.

— Mondok bekattyogok a parokjára. Mer hát mégis csak a gyerököm neköm... Nem akarnám mögérni, hogy én lögyek a mögrontója.

— Jó is töszi kend — helyeselte János. — Úgy úgy mönnyék kend, irassa kend be üket. Ott lösz kend mire beestelődik.

— Másfél óra alatt! Annyi köll, mert hó van mindenütt, nincs semerre só taposás.

Azzal fölkelte az öreg és odament a kemence elé. Megfogta a subáját, majd ismét eleresztette. Újra elerőtlenedett az elhatározásában. Mogorván nézett ki a sötétülő tájra, ahol varjuk szálltak lomhán a hó fölött. Végre megmarkolta a szakadozott gúnyját és maga köré hajította, azután odament az asztalhoz és íőihajtotta a megmaradt italt.

— Így ni — szólt Jegenyéhez s az újra föléledt elhatározásának fénye ragyogott a szemeiben. — Most már möhetők is.

János jóváhagyólag bólintott a fejével.

Sipka meg is indult, hogy megy, de még mindig nem tudta útnak venni magát. Mozgott, nyughatatlankodott, hol följebb, hol lejjebb rángatta magán a keshedt subát, mintha nem jó lenne a vállára vetve. Hosszas cihelődés után oda fordult Jegenyéhez:

— János, hoci már még éccő azt a dohányt, majd pipaszó mellett könnyebben mén a gyalogolás.

A csárdás megrázta a dohányzacskót, az öreg megtönte a kis kurtaszárú pipát, rágyújtott s a kezét nyújtotta Jegenyének.

— Az ökrökrü' mög né tuggy semmit — mondta mielőtt megindult volna, egészen halkan hogy ne hallatszon ki a hang. Azután szemére húzta legyűrészélü kalapját és elköszönt:

— Jójcekát aggyon Isten. Köszönöm is a szívességtöket.

A subaalja csörgött, amint a kopott csizmaszárhoz dörgölözött, a fákról halk suhanással bukkott le a levegő mozdulatától leütött zúzmara s az öreg ment bandukolva a fénylő hó fölött, mintha valami sötét árnyék.

Az alakja egyre fogyott, kisebb lett, míg végre, mint egy mozgó fekete pont, tűnt el a csendes téli alkonyatban.

Juhászok a csárdában.

Napszállta után van már az idő, esteledik; még csak egy kevéske pirosság dereng amott a földpereménél a fehéres felhők alatt, az is elenyészik nemsokára. Az ég kéksége lilás sötétségbe hajlik s az esthomály, mintha füstöt kergetne az áramlat a füves mezőségen, egyre közelebb, közelebb jön. Messze, a sudár jegenyenyárfák alaktalan sötétséggé olvadnak össze, csak a magányos fákat lehet még kivenni az útszélien és a pusztai kútágast, melynek felnyúló hosszú gémjén, mint valami korcsmai cégér, feketélik az ostorra akasztott láncos vödör. Egyébként nagy csöndesség van; a fűszálakkal játszó szellő BUSOGÁSA hallatszik csak és változatosság okáért a hangtalanságba vetődő távoli kutyavakkantás, mely ideérve, elenyésző morgássá törpül. Később az elsötétedő levegőben gyors rebbenés üti meg az est némaságot, amint átsuhan az ember feje felett egy-egy seregély-csapat, a nádas felé igyekezve.

Kis idő múltával egészen sötétség lesz. Az egymásután kigyúló csillagok hunyorgó fénye bontogatja csak a feketeséget, meg a fogyó hold,

melynek hideg, fehér világa lassan poroszkál fel az erdő mögül és fényességét átszűri a fák lombjain. Az őszelei est sötétségébe, mint valami szunnyadó zsarátnok világol bele az útszéli csárda ablaka, ami távolról nézve ezúttal olyan, mintha égne valami a földön, az erdő melleit, a kanyarultnál. A csárda ablaka alacsony, azért látszik úgy. Az épület se magas. A nyárfák ágai, melyeken kövér, citkés levelek himbálóznak, ráborulnak a tetejére és ha szél van, csapdossák, feszegetik a mohos nádkévéket.

Az ablak nyitva van. Benn az ivóban a keresztbetettlábú vastag nyárfa-asztal mellett, két ember ül. Pusztai emberek. Az egyik, aki belül ül, alacsony, zömök, gömbölyű képű és hosszú, őszbecsavarodó bajuszú öreg; borostás; arcát feltámasztja az egyik karjával, melyről most visszasesik a bő borjúsájú ingujj és kilátszik napsütötte eres karja, amelyen kidüllednek az erős, vastag izmok. Pipál. A füstös cserép-pipából kimagasodik a jó magyar dohány parazsa és serceg, pöfög, hol erőre kapó világossággal, hol pedig lohadva, aszerint, amint szívja. A füstje eközben majd vastagon, sűrűn bodorodik, majd vékonyan száll fel és karikákra bomlik. A másik karja az asztal alatt a térde irányában van és átmarkolja vele a birkafogó botot, mely az embernél, ezen helyzetében, jóval magasabb. Időnként elereszti ezen alkalmatosságot és megbökdösi az ujjá hegyével a fogyó dohány tüzét, azon célzattal, hogy az jobban égjen. A másik, aki vele szemben lom-

hán elveti magát a lócán és az asztal repedését birizsgálja a körmével, egészen fiatal, erős, olyan mint az egészséges, viruló tölgy. Kalapja a szemöldökére van húzva, a pipája az asztalon hever, nem esik most jól neki semmi. A botja ennek is kéznél van, a karja közt, a nyakára esve. Amaz számadó-juhász, emez még csak íőbojtár. Egy gazda cselédjei. A két ember eképen heverész az asztal mellett, az arcukra ráverődik a mestergerendáról lelógó lámpa fénye és megvilágítja azokon az egészség rózsáját: a vörösséget, az őserő kicsattanó, természetes színét.

Nem szól egyik se. Az öreg, mint a megtestesült nyugalom, egykedvűen néz maga elé a csurgóra álló kalap alól, azután lustán felemeli tekintetét és hordozza ide s tova; a legényre, az átellenes füstös falra, ahol szegre akasztva egy duda lóg, a buboskemence irányába, amelynek padkáján macska dorombol. Sokára kiemeli szájából a pipát, megfogja a borosüveg derekát s a bűnnek eresztett fejű legényre tekintve, azt mondja:

— No.

A biztatásra amaz felemelkedik, átmarkolva az üveget és összekocintja az öregével:

— Isten álgya! — dünnyögi.

Az öreg bólint egyet, azután egyszem emelik fel az üvegeket. Isznak. A szép színes bor kotyog, amint megy lefelé, a szemek kikerülnek a kalapok alól és villognak a bozontos szemöldökök árnyékában, majd újra visszaesik minden a régi állapotába. Eképen újra csönd lesz, az ab-

laküvegeken legyenek mászkálnak, azoknak a dunogása hallatszik csak, meg a söntés mellett a sétáló-órának a ketyegése, amely alatt faszéken egy fiatal lány ül. Szép, takaros kis lány, az arcán vérrózsa virít, a nézése szinte éget. Ezúttal a kötőjével babrál. Tudja, Isten miért!... Lopva azonban ő is felveti a tekintetét és az öreg juhász, Kis Lukács István úgy veszi észre, mintha az is olyan szomorú lenne, mint a legényé, Baranyás Mihályé. No de se baj. Ismeri ő már az ilyen dolgokat. Rajta is megesett régen, mikor még nem csillogott fején az élet hava.

Azonban más baj van: öreg baj, amit nem lehet egykönnyen elvégezni idekűnn a mezőségen, úgy, mint hajdanában. Régente nem avatkozott minden kicsiségbe a törvény. Verekedés, fejbeverés napirenden volt, sőt a lelket is kiszorították az emberből alkalomadtán, mégse szivárgott ki a hír a tanyák világából. A vármegye embereivel is könnyebben lehetett szót érteni, mint ma. Ma nem lehet; nagyon zárkóztak mostanság a fegyveres emberek. Ám azért még megesik most is az efajta virtuskodás, nem is egyszer. Most is ez a baj. Tánc volt vasárnap a csárda udvarán régi szokás szerint és ennek a mulatságnak a nyomai ott vöröslenek még ma is az erdő túlsó szélén, a fordulónál, ha ugyan föl nem szárította a szél, vagy be nem itta a homok Börcsök Istvánnak a véréét. István tanyai legény, szép szál gyerek, módos is s ami különösen kiemeli a többi legények közül; cugsfűrer volt a huszárságnál. Ezért rátar-

tós is és büszke és a multságba pengő sarkan-
tyús csizmákkal szokott jönni. Ámbátor mindem
még nem lett volna olyan nagy baj és talán az
összekülönbözés is elmarad, ha némi szívbeli dol-
gok nem merülnek föl, amelyek igen alkalmato-
sak a háborúskodásra.

István hajlandóságot érezvén a csárdás leá-
nya iránt, aki viszont szívbeli eljegyzésben va-
gyon Baranyás Mihállyal, most vasárnap, tánc
közben, azt mondta neki:

— Hát úgy-e galambom, több az a bujtár én
nálam? ... A' csak bujtár, számarkísérő!....

Ez volt a kihívó. Baranyás mindjárt tánc után
nekiesett ezen szavakért az ellenfelének és már
ott megesett volna a baj, ha történetesen nincs je-
len a csendőrörjárat. Ezért hazamenőben kellett
kikeríteni és leverni a lábáról Börcsök Pistát.
Másodmagával rontott neki Baranyás és addig
verték az ólmos birkafogó botokkal, míg le nem
borult a fehér homokra, azután otthagyták, visz-
szamentek a csárdába borozni. Pistát úgy talál-
ták meg vérbefagyva az arramenők.

Ez az oka tehát, hogy Kis Lukács István a
birkák beteretése és némi szalonnázás után át-
ballagott a bojtárjával Meszes Jánoshoz, a „kes-
keny-csárdába.“ (A falka szörnyen összebújt, ami
esőt jelent, ezért volt ajánlatos őket behajtani.)
Mert rendezni kell idejekorán valamikép ezt a
dolgot; igazítani rajta úgy, amint lehet. Mivel-
hog lehet, csak tudni kell a módját.

A gazda azonban, amint látszik, nincs itthon,

legalább nem mutatja magát. Kis Lukács pedig már elunta a báméskodást, szeretne a dologra térni. Kisvártatva azt kérdezi a lánytól:

— Etelkám, nincs itthon apád?

— Nincs, — mondja szelíden a lány és a kérdésre felkelvén a székről, hallgatózik. Később teszi hozzá:

— De mán gyün; hallom a kocsizörgést.

Nemsokára egy pocakos, vastag kis ember jön be a csárdába és a juhászok felé fordulva, köszön:

— Aggy' Isten

— Fogaggy Isteni — mondják egymásután mind a ketten.

Az ember később leveti a kalapot, a kabátot, meg a melledzöt, pipára gyújt és közelebb megy a borozókhöz.

— Csúszik-é? — kérdi mosolyogva.

— Hát... Mi a macska?... Még e'sé csússzon — adja kézre a szót ravasz számítással Kis Lukács István. — Mögesne ...

— No, csakhogy kendtül is hallom mán dicserni a jószágomat.

— A jószágot öcsém nem lóhet e' tagadni. E'pedig nem rós; úgy nézöm, venyigén termött.

— Nem is a pincébe!...

— Azé' mondom.

Eközben Baranyás is felcihelődik, megtömi a pipát és rágyújt. Az öregre néz és fújja felé a füstöt. Az kivéven szájából a pipát, maga elé bök a szárával és úgy mondja a csárdásnak:

— Gyere mán közelebb avva' a nagy hassal. Ide nil E'íérsz úgy gondolom. (Fiatalabb, azért nem becsüli meg.)

— Nem rosszul gondolja kend István bácsi, hiszen nem is olyan nagy ez a has.

— Nem a', csak a háj vastag rajta.

— A'mán ügön! — magyarázza János és oda húzódik az öreg mellé.

— No, — kínálja nyomban Kis Lukács elébe tolva a félliterest — van még benne, igyál.

— Pejig még nem esik jó, — mondja ellenve-tőleg János. — Öves előti vagyok.

Azért felhajtja az üveget, nehogy sértődésre adjon okot.

— Öves előtt?... hászen ráérsz arra az övésrel... Ahon mindig kerülközik üdő, csak lögyön mit önni.

— Igaza van kendnek... Úgy igaz a'. Ráér az embör, ha van mire.

— No látod. Mégis csak jó az öreg kutya a háznál, — mondja nevetve s csak azután, amint leteszi a csárdás az asztalra az üveget, szól újra:

— Aggyá Isten egészségödre.

— Köszönöm — feleli rá a fejét billegetve János. — Úgy nézöm, öves előtt is mögy bor ez!...

— Mögy bor? — Mögy ám, mer' gurul.

Ezután beszéd támad. Kis Lukács megkér-dezi, hogy hol járt, mit végzett, meg hogy mi új-ság a városban és ezen bőbeszédből nyilván-valóvá lesz János előtt is, hogy valami járatban van az öreg, mivelhogy juhászok emberek igen

kevés szóval szokták megértetni magukat. A szó szóba esik, végre elhallgat Kis Lukács. Gondolkozik. A pipáját megtömi, a melledzősebből kivész egy szál kénes gyufát, azt a pipa oldalán meggyújtja és füstre hozza a kurtaszárú makrát. Mikor mindezzel elkészült, föltolja fején a kalapot, a botját a falhoz támasztja és közelebb könyökölvén Jánoshoz, a dologba fog.

— Egy kis sorom lönne veled hé, — kezdi és a legényre mutat a pipaszárral. — Tudod is talán, hogy mi végrül.

János a fejével bólint a beszédre és az asztal sarkára báméskodva, várja a folytatását.

— Nem akarnám mán, ha bajba gyünne ez a gyerek, értöd-é? Mer' aki kis köcsögje van a világnak, nem rász szándékú legény ez a Miska... Mög aztán égy fej, nem fej. Amit kapott, ü kereste ... Nini... Hogy mondod?!...

— Nem szó'tam semmit.

— De csak véleködhetsz.

— Hát hogy véleködjek? — mondja tartózkodólag Meszes János — én nem tanálok rajta semmi kivetni valót.

— Azé' mondom, hogy hát nézd té is, aztán igazíts valamit az esetön.

János gondolkodóba esik. Gondolatában azon megállapodásra jön, hogy Börcsök István jómódú legény, jó vendég is, meg úgy látszik, a lányához is húzódik, hát csak mégis előbbrevalónak kell

tartani. Hogy álljon már emennek a pártjára, aki szegény is, meg takarékos is az italok irányában? ... Tétovázik. Úgy véli, hogy az embernek a tűzhöz kell húzódni, ha melegedni akar. Ezek-től összevéve se használ annyit, mint amattól. Mit csináljon hát... Mégis csak a Pistához kell húzni. Az ujjával simogatja az asztal szélét, aztán a bajuszát húzgálja kétfelé, végre kimondja a szót:

— Hát aztán hogy gondoja kend?

— Hogy gondolom? — akad meg Kis Lukács a kérdésen. — Hát hogy gondojjam?! Úgy, hogy ha odakerül a sor, állj a pártjára.

— No.

— Aztán tanuskogyj mellette.

— Mellette? — mondja nagyobb hangon János. — Hogy érti kend, hogy mellette? Nem is ügön tudom az esetöt. Mán csak gabajodás után érköztem oda.

— Ehun van él — méltatlankodik az öreg és amint hirtelen felfortyan benne a vén juhászos indulat, elhallgat, nehogy haragjában még elrontsa valami nem idevaló szóval a dolgot. Később kezdi rá újra alattomos kerülővel:

— Hát aztán János, nem tudod té azt, hogy egyik kéz a másikat mossa?

— Dehogy nem ... Tudom én ...

— Aztán mög azt is tudhatod, ha akarod, hogy sokszor én se látok, se nem hallok semmit.

János mióta csak künnlakó ember, azóta az erdőből tüzel. Kár volna, úgy gondolja, a városból hozatni a fát, mikor ez közelebb van, meg olcsóbb is.

A szóra lejjebb ereszti a hangot és úgy mondja:

— Azt is tudom.

— No! — pattan föl diadallal Kis Lukács. — Hát igaz embör vagyok-é hozzád!? ...

— Az, István bácsi, az. Nem is mondom én, hogy nem az kend.

— Hát akkó' mér húzódozó'!? ...

— Mán tuggya kend, — bujdosik a szókban János — nem ügön mer az embör a hamisság mellé állni.

— Ejnye, ejnye, — húzza a szót, főlemelkedve az asztról az öreg — hát hamisság ez!? Van abba hamisság, ha té így tudod, nem amúgy ... Mi!? ...

— Ahogy vösz az embör.

— De mán mégis ... János!... Nem köll az embörnek az orra högyiig nézni.

— Hát tuggya; kend, — szól azután neki bátorodva a csárdás — nem mondom én egy szová' se, hogy nem töhetöm mög kendre való nézve, de...

— No, — akasztja meg a beszédben Kis Lukács — most gyüsz mán az igényös útra. Aztán mög hallod-é, nem szép szóér' kívánja ezt az embör.

János megszakítja erre a kijelentésre a beszédjét, pedig még mondani akart valamit, hogy kibújjon a követelés alól. A tekintetét most fölemeli az asztról és az öregre szegezi. Az tovább mondja:

— Van bürge, amijent csak szömöd, szád kíván. Mőg amennyit csak kérni tudsz!... Nézd, ehun a kezem é, nem kutyaláb ...

Az ajánlat úgylátszik az elevenjére tapintott Jánosnak; a nézésén, az arcán látszik is a hatása. Meg szokott látszani az emberen, ha valami tetszetősét mondanak neki. Némi részvétellel néz a hallgató bojtárra, aki ezen előadás alatt egy hangot se adott. Ám azért tartózkodik még erősen és ravasz színleléssel menteteődzik:

— Bürge, bürge ... Hát azt tuggya kend, hogy embörségtelen embör vagyok én?... Míngyá' mán adományra gondolok, ha valami jótétöt törri etök! ...

— Dehogy gondolom... a világér'sé gondolom. De csak mán münk sé kívánhatunk jótét nélkül jót.

— Nem, nem — erősíti most már Baranyás is, közbevetvén bátorsággal ezen szavakat.

— János vállat von, ami olyasmit jelent, hogy hát: nem bánom. Azután azt kérdezi:

— Hát mire akarnak kendtök rábírní?

— Arra, hogy tanú lögyél a törvény előtt, ha köll, hogy a bujtárom vasárnap este egy tapodtat se mozdult ki a csárdából éjfélig.

A korcsmáros nem felel, keményen a szeme közé néz az öregnek, azután kiveri a pipáját, megtömi, rágyújt, végre hoz magának egy pohár bort, koccint és iszik. Mindez időbe telik és ez a rövid megszakítás igen alkalmas arra, hogy másfelé terelje a beszédet.

— Jók a birkák mos úgy-é — kérdezi elfordítva a szót.

— Van köztük tudod ojan is, amit nagyon sok mellé oda lőhetne állítani. De ez a magam tulajdonom ám — kérkedik nagy hangon az öreg.

— Nagyon e'hiszöm.

Így fordul meg a megkezdődött beszéd másra. A búzaáarakra, ami csodamódon felment, azután a kukoricára, ami szintén rosznak ígérkezik, végtére a szőlőre megy át a vélekedés, ami figyelmezteti egyszersmind a borozókat, hogy fogytán van az üvegekben az ital.

Kis Lukács István erre megfogja a maga fél-literesét és odaszól a hallgatódzó lánynak:

— Etelkám, dütsed tele, kis lányom, ezöket a palackokat.

Etelka elveszi az üvegeket, megtöltve visszahozza és leteszi az emberek elé. Aközben rápillant Mihályra és a beszédbe szól, úgy, amint a szívéből fakad fel a szó:

— Apám, nem a Mihály a hibás. — Amaz kezdte.

A szóra összevillannak a szemek és egy percre megszakad a beszéd. Az apja eközben rá-mordul a lánynak:

— Ki kérdőzött? ... Ereggy aludni.

A lány lesüti a szemeit és elfordul. A papucsa kopog, amint szaporázza a lépteit, a lelkében pedig nagy megkönnyebbülést érez.

Nemsokára szél támad. Az ablakon betódul a hűvösség, kint az erdő lombjait rázza, amitől zajosan suhognak a levelek. A tanyaudvaron a fészker alól kakaskukorikulás szól bele az erdő zúgásába. Kis Lukács azt mondja rá:

— A'... Éjfél vóna mán?

Azután kitekint az ablakon, kívül sötétség van, fekete felhők szaladgálnak az égen. A holdra is ráborult egy.

— Eső lösz — véli kifelé nézve. — Ballaghatunk is.

Erre kiveszi pakfongombos melledző zsebéből a koszacskót, amibe aprópénz zörög és fizetni akar.

— Tögye kend el — szól rá kevélyen Baranyás Mihály — éngam illet a fizetés.

Mihály előbb fizet, ezután felcihelődnek a juhászok, a bort kiisszák és kezét fognak a csárdással. A botjuk kopog, amint kilépvén a világságról, tapogatják a földet, hogy nincs-e valami útba.

A két ember összetüzi a tekintetét, az öreg is, a csárdás is, várják még egymástól a szót. Az öreg lelkét elönti a büszkeség, szemére rántja a kalapot, nem szól. Minek? — gondolja adja be ez a derekát.

— Jóccakát! — mondja ezután Kis Lukács István.

— Jóccakát! — köszön utána Baranyás Mihály.

— Aggyon Isten néktök is! — feleli János és széttétekintve a sötét éjszakában, csöndesen szól utánuk:

— István bácsi, hát nem bánom no, válassza kend ki azt a bürgét vasárnapra, amit ide szánt.

Zimankós időben.

Jó ideje járjuk már a pusztaságot, de még emberrel nem találkoztunk. Olyan a táj, mintha ki lenne halva: sehol egy teremtet lélek. Csak a varjak keresgélnek a fölázott földeken, melyek - íől alig pár nap előtt takarodott le a hó s most barna és kopár mindenfelé. Egy-egy vizmaradék csillog rajta itt-amott, ha kisüt a nap. Azonban ez most ritkán történik, mivelhogy járásuk van a íöllegeknek s ahelyett, hogy a nap sütne, esik. Vagy inkább szitál, mintha köd szóródna fölül-ről. Az úton jegenyék állnak sort, kopasz, fekete ágaikkal, melyekről csöppekben hull le a nedvesség. A fák után szélmalom következik, az is kihaltnak látszik. Az ajtaja betéve, a vitorlákról a vászon lehúzza: vagy alszik vagy elment valahová a gazdája. Messze, a keskeny csapás végén, ami a tanyák közül kanyarodik ide, mozog valami kékruhás alak. Valami asszonyféle. A vállán zsákot cipel, alkalmasint őrlenivalót hoz.

Csak a csárdából érzik ki valami kevés élet. A cégéres útszéli házból, amely egy hajításnyira esik a malomtól. A kéménye füstölög és kutyák

szaladnak ki az alacsony, tapasztott kerítések mögül, melyeknek tetejét elmosta az őszi esőzés.

Azt mondja a kocsin ülő egyik ember:

— Be kéne menni.

— Be?

— Be no, be.

Hát gyerünk. Az ember egy kissé föl is melegszik, meg ennek az ostoba kocsizásnak az unalmasságát is megszakítja. Bemegyünk; a kocsi a fészter alá áll, a lovak elé egy fogás szénát szór a kocsis, így azután rendbejövünk. Az ivóban két ember pajzánkodik. A korcsmáros, meg egy bukottvállú vén kérges ember. A rapajra, mely a jövetelünkkel jár, fölneszelnek s amint belépünk, ott áll már mind a kettő a sárkemence mellett. Pipálnak és várják, hogy ki jön be, mit hoz. Szokásuk az ilyen tétlenkedő embereknek, hogy az érkezőt különösen szemügyre vegyék, s minden szavára figyeljenek.

— Dicsértessék, — fogad bennünket a gazda.

— Mindörökkön, — adjuk rá a köszöntő szót.

— Egy kis papramorgót — ajánlkozik azután barátsággal. — Vagy mi lösz a jó?

— Az is jó lesz, István gazda.

A korcsmárosnak megvillannak a szemei és büszkén mondja:

— Most főztem a múlt héten. Nem más kevelése.

A bukottvállú ember még mindig a banyakemence előtt áll, néz felénk, a sapkáját azonban már letette a padka szélére.

— Adjon oda is egy kis üveggel — szólunk.

— Ujjal mutat köröszül a vállán István, hogy az öregnek szántuk-e az innivalót.

— Annak, annak — bölintünk rá a fejünkkel. István int a szűrőstekintetű vén embernek s mennek együtt ki a putvarba, a söntéshez. Ott azután elvégzik a dolgukat. A korcsmáros később bejön, a bukottvállú ember már amoda ballag a jegenyefák irányába az úton, A tenyerével legyint gúnyosan utána István s úgy mondja:

— Vén égetnivaló.

— Ki ez?

— Hát nem ösmerik? mondja csodálkozva.

Persze, hogy nem. Mindenkit nem ösmerhet az ember, ha mindjárt naponkint is megfordul egyazon tájékon.

— Honnan ösmernénk?

István mosolyog. S hogy csodálkozását még inkább kifejezze, az öklével félretolja fején a sapkát, azután a tenyérnyi ablakhoz megy, kitékint s úgy mondja:

A Suba Tónii... Hát nem ösmerik? Dehogy nem, dehogy nem, leginkább hírbül. Régi rovasú embör, sokat járt lóháton.

Hát valamennyire most már vélekedni kezdünk a névre, Suba Tóni... Az hát. Neves ember

volt a hatvanas évek futóbetyárjai között. Híres, rettenetes haramia... No lám, hát még él? Szinte hihetetlen, hogy nem veszett ki ennyi idő után a magja is a hajdani zsvány élet alakjainak.

— Aztán mi ez most? Miből él?

— Most becsületes ember — leleli egyszerre komolyra változva a gazda. — Tisztakezű valóságosan.

— A lopottból él?

— Dehogy; csöszködik. De nem bántja senkiét.

— Nono.

— Tudják — mondja tovább, a padkára telepedve — szörnyen vitéz embör vót ez a Tóni fiatal korába'. Én tudom, hordja el a haját a szél, mert egy tájbeliék vagyunk, sokat hallottam a mestörködésirül. Éccör bemönt ide a Savai tanyaába lóér'. A nap még fönt vót, a cselédség is egyrakáson hevert a nagyház előtt, mikor megcsördítette a vasajtót. Mert úgy köll azt vonni, hogy akkoriban a tanya körül vót árkolva, a bejáratot pedig vasajtóval lakatolták le. Zsandárköpenybe vót, beeresztötték.

— Ki van itthon? — kérdezte a cselédtü.

— A fiatal gazda ötödmagával.

— Hun vannak?

— A nagy házba,

— Nohát gyek kend velem. Az ajtót majd azután bezárhatja.

Nem löhetött szabadkozni, möntek befelé. Ott aztán rászólt a cselédségre:

— Embörök, egy se moccanjon mög, aki húz az életihöz.

Nem is mozdult mög kéröm egy se. Igen ám, mer' a vasajtónál már ott vót a hat legénye. Azzal azután beköszönt a nyitott ablakon:

— Jó estét, tekintetes úr.

Gondolhatják, hogy érezhette magát a tekintetös úr az egész kompániával. Mer' ráösmertek Subára, csak rákölletött nézni. De azért nem volt olyan nyúlszívú, visszaszólt:

— Adjon Isten. No?

— A pejókóké' gyüttem uram.

— De csak egyiket lehet elvinni.

— Mér'?

— A másik sánta.

— Akkor azt váltsa mög a tekintetös úr — mondta neki legényösen Suba Tóni.

Úgy alkudtak, mint a piacon. Hát mög is váltotta három darab ötvenessel. A bankókat zsebre gyúrte, aztán lement az istállóba. Ott léhujjantott a csikósnak.

— Hé, azt a jegyös homlokú pejkót akarom látni.

Az élelődött csikósembör leemelte az ajtóruul a keresztfát és kivezette a gyönyörű pejparipát.

— Tögye kend a tetejibe az új nyergöt — mondta neki Suba.

Öt perc alatt föl volt kászolítva a pejko. Hanem tudják, nem feje lágyára esött embör ez a Tóni, elkapta a nyerökgápát, a szörszám lefordult a ló hasára. Hát ez politikából vót így nyergölve, vagy csúfságbul. De mögitta az árát a csikós, mer' ez a bitang olyan formán nyomta képön ott az ajtóba, hogy a lovak közé vágódott, azután úgy köllött magához téríteni.

Mög sok mindönt végbevitt, amíg bele nem tört a bicskája.

A beszédnek ugyan nincs sok értelme, se haszna, mivelhogy ilyesmit sokszor és sokat hallott már minden tájbeli ember, azért hallgatjuk a korcsmárost, s néha még meg is billentjük szavaihoz a fejünket, ha azt úgy kívánja a szó. Mert lám, ködös télvégi napon, amidön az ember az unalmasságot akarná valami jobbra váltani, ez is jó. Van benne egy kevés romantika, ami rendszerint kapós, egy kevés valószínűtlenség, hogy miként lesznek a Suba Tóniék becsületes emberek s ezenközben föl is melegsünk, a kocsizással is pihentetünk.

Bár István másként veszi a feibólogaiást. Ügy véli, hogy szerfölött mulattatnak a szavai. Ennél fogva mondja még tovább is:

— Azt mondom én kéröm, a zshiványba is jobb vót a régi, mint a mai újfajta.

Mosolyogva vesszük a szavát. Nem szólunk.

— Nem nevetség ez, kéröm. A hajdani betyár oda mönt, ahun jutott is, maradt is. Aztán magyar vót, vitéz vót az ebadta, nem tagadta mög a mes-

tórségit, mint a mai betyár, akirül mindönt gondol az embör, csak azt nem, hogy rosszsándékú. Mikor aztán elpárolog, akkor látjuk, hogy a legmagasabb ía tetejibe való, oda is rövid kötélre. Se bátorság, se őszinteség nincs benne, de lévönné a íeszületrül is a tarisznyát, a szögény embör tányérjából mög a kenyérhéjat is kimarkolná...

Jövünk az ázott, kopár mezőkön, az eső szitálva hull, a felhők rojtosan, szakadozva vonulnak ide s tova fölöttünk, sehol egy teremtet lélek, csak egy idegen hang csendül a zimankós időben:

— Nem nevetség ez, kéröm...

Kutyából nem lesz szalonna.

Az esküvő után mindjárt a második héten meglátogatta Korom Péter az anyai ágról való öreganyját. Az egyetlen élő, aki a szívével is érzett Péter iránt. Mert rajta kívül senkije nem volt, aki egy szemernyi szeretettel lett volna hozzá. Gyerek volt, porban játszott, mikor egymás után elment az anyja is, meg az apja is abba a nagy kertbe, ahol virágok nyílnak és ezeket a virágokat a részvét könnyeivel öntözik meg az emberek, így hát olyan lett, mint a gazdátlan jószág, ment ide, ment amoda, ahová épen a sorsa vetette, és ma ezt, holnap amazt a csínyt követte el, úgy hogy egyszer csak hírért költöttek neki is, mint a veszett kutyának, hogy nálánál rosszabb gyerek nincs széles e világon. Attól fogva azután nem volt szabad még csak szóba állni se vele a tájbeli gyerekeknek. Később, hogy elkerült a katonasághoz és az esze kinyílt, más legény vált belőle, mint aminőt jósoltak. Tisztességes és rendszerető. Jó ruhában jött vissza a régi tájra, ahol összedugták fejüket az öreg asszonyok:

— Ez volna a Pétör?

— Hát... A Kondó Vera unokája.

— Ejnye, hejnye, hogy mögembörödött. Raboskodott úgy-e?

— Nem a... Oda volt katonának. Csillagot is hozott haza.

— Mi a manó!... Pedig azt mondják, kutyából nem lesz szalonna.

— Itt aztán megakadt a szó, nem tudott senki sem szólni többet. Pedig lám, lett, mert szelíden, alázatosan megfogta az öreg anyja kezét és megcsókolta azt. Úgy mondta:

— Nem jött el, édes szülém, az esküvőmre.

— Nem ám, fiam, áldjon meg a Jézus, nem bírtam.

— Nem volt senkim — mondta később panaszosan.

— Fájnak, tudod a lábaim, különösen, ha valami időt éreznek, aztán nem bírok egy tapodtat se menni.

— Mindig éreztem az árvaságomat, most is éreznem kellett. Úgy voltam, mint az ujjam ...

Könny szaladt a petyhüdt, öreg asszony szemére, de azért nem engedte, hogy kitörjön lelkéből az érzékenyedés. Másra fordította a szót.

— Hogy vagytok?

— Köszönöm kérdésit, jól.

— Hála Istennek.

— Most már nem vagyok árva, szülém.

— Ne is legyél, fiam.

— Az lőtt a párom, akit szerettem.

— Az? ... Hála a jó Istennek ... Oh ... oh ...

— Szép is, jó is... Most érzem magam életemben először boldognak.

Megcsillant a szeme Péternek, mikor ezt mondta. A tekintetében gyönyör, az arcán boldogság ragyogott... És ez a boldogság olyan nagy volt, aminőről jólétben élő embereknek fogalmuk sem lehet.

— Helyem is van már, szülém. Bárkányi Jánoshoz szegődtem kapásnak.

— Bárkányihon? ... A Rókabögyben? ...

— Oda... Négyszáz pengő bért, lakást, jószág tartást, minden út után egy kéve rőzsét kapok egy esztendőre.

Összetette Kondó Vera a két kezét és föl, az ég felé tekintve fohászkodott:

— Őrizzön rnög gyerököm a fölséges Úristen. A teremtő adjon szerencsét, áldást a fejetökre.

Olyan benső, igaz hangon könyörgött a nyolcvan év felé ballagó öreg asszony, hogy azt hitte az ember: no, ezt bizonyosan meghallgatja a mindeneket intéző örök istenség.

Jeles napon, Keresztelő János napján, amikor öreg emberek hite szerint fölszakad a búza töve, vonult Péter lelkére az első borulat és ez olyan volt, mint ama tenyéryi sötét felhő, mely nyári napokon szokott jelentkezni a tiszta égen. Kicsi, lent látszik valahol a hajlatnál, az ember semmibe se veszi. Pusztai ember azonban, aki előtt nincs annyi titka a természetnek, azt mondja rá:

— Jó lesz betakarodni, mert kint ér a zivatar.

És alighogy ezt kimondta, amarról már lát-

szik valami szürkeség, amint a szele veri föl a mező porát.

Az istállóból jött ki ezen a napon Péter felesége. Természetesen korán, amikor a teheneket szokás fejni. Az arca olyan volt, mint a vadrózsa, a szemei pedig fénylettek, akár a gyöngy. Ő ugyan nem lett volna baj, de az már baj volt, hogy utána Bárkányi János is kilépett az ajtón. És az arcán még nem oszlott el teljesen a mosoly. Még ráncot vetett az ajkszögletbe, ami éppen elég volt arra, hogy megüsse Korom Péternek a mellét.

Az ütést megérezte a szíve is...

Azután multak a napok, a tenyérnyi sötétség jött fölfelé, terült egyre jobban, szélesebben. Két hét múlva Bárkányi János gazd'asszonya, a sóvány Mari néni, nagyon szomorúan panaszkodott Péternek.

— Fölmondott a gazdám, Péter.

— Nem ötté mög a fene.

— Én már elmék közületök, fiaim.

— Aztán mér' mondott föl, Mari néném?

— Ű tudja; neköm csak annyit mondott, hogy kitelt az esztendő,

— Kitelt? ... Ilyenkor? ...

— Ki... De nem baj, mék a lányomhoz, a gyerekök mellé.

Péter nem tudott rá szólni. Lehorgasztotta a fejét és ment a dolga után. Azonban egész nap semmikép sem bírta kiverni a fejéből, hogy ugyan miért küldi el Bárkányi az öreg asszonyt, mikor ez már olyan itt, mint a jó, öreg házőrző kutya.

Miért? ... Nem kell ezt most olyan nagyon firtatni, itt van a menyecske, majd megmond az mindent, ha akar. Csakhogy a fiatal asszonynak is volt ám esze; dehogy mondott el mindent. A minden helyett csak ennyit mondott:

— Hallod, Pétör, azt mondja a János bácsi, hogy a Róza néni helyett majd én főzök.

— Te főzöl? — ütközött meg az ember.

— Én.

Péter vállat vont. Dehát mit is tudott volna tenni. Asszonyi dolog a főzés, ebben ugyan senki rosszat nem találhat. Hej¹, de azért mégis úgy hatott rá az asszonynak ez a szava, mintha a legféltettebb kincse; boldogságának az oltára hasadt volna meg. És ettől a naptól kezdve összeszorult szívvel és keserúséggel nézte, hogy miként hull le az oltáráról ma is, holnap is egy darab, miként omlik össze lassankint az ő végtelen nagy boldogsága. És valahányszor Bárkányi János ajkáról hallotta a szót, hogy: „no Julcsa, ilyen számhoz való rég nem került az asztalra, csak valamikor az asszony tudta így elkészolítani az ételt“ — úgy belenyilalt valami a szíve közepébe, hogy azt hitte, no ez rögtön megöli.

De jó lett volna, de jót tett volna vele az Isten, gondolta sokszor, de a jó Isten gyakran más-képen tesz jót az emberekkel. Furcsa dolog is lenne az, ha most teszem azt, valami bántja az embert és mingyárt a halált választaná arkánus gyanánt. Hány ember pusztulna így el egy napon.

De hány kíváncozna vissza másnap erre a sártekére.

Hát mondom, Korom Péteren másként segített a mindeneket kormányzó isteni akarat. Neki erőt adott, türelmet és nagy nyugodtságot. Nézte szótlanul (bár nagy fájdalommal), hogy miként került ismét vissza abba a nagy árvaságba, melyből az asszony húzta ki most esztendeje.

Mert csak a bolond nem gyanakodna, mikor látja, hogy a Julcsa moslanlól kezdve mindig pötykébben jár. Még dolog közben is a lábain van az ünneplős papucs. A ruha meg mindig olyan, mint a patyolat. Tiszta, fényes és vasalt. Aztán meg Bárkányi János is, mindennap többet, többet bíz rá. Ő vele készítteti a vaját, túrót, ő vele szedeti össze a tojást, csirkéi, azután fölülteti maga mellé az ülésre és mennek együtt a városba, a hetipiacra. Így megy ez hetenkint egyszer, kétszer. Mikor aztán előkerült, kacagva mulatta ezt, amazt az urának.

— Ide nézz, Pétör... Ilyen tétüled nem festik.

A kérgestenyerű ember kidolgozott, fáradt tagokkal nézte a selyemkendőt, a cifra ruhának valót, máskor meg a szép csikós harisnyákat, más-egyebet, amit ajándékba kapott Bárkányitól és csak annyit mondott:

— Nem tőhetök én arrul, hogy szögény vagyok! Mit csináljak, lopjak?....

— Nem baj, Pétör — vigasztalta incselkedve az asszony — nem köll neköm, hogy te vegyél.

— Vösz úgy-e más! — ejtette ki egyszer a

neheztelő szót és ekkor valami különös fény jelent meg a kék szemeiben.

— Vösz ám, aztán jó van-e — felelte hetykén az asszony. S ez a félig dacos, léiig gúnyos szó kikergette az első támadást a türelmes emberből:

— De miért!?! ... Majd kikeresöm én ezt is!

Elvörösödött az asszony és egy pillanatra megszeppent. Hát már gyanakszik is, villant át lelkén a gondolat. Csak valami bolondságot ne tegyen, gondolta és egyszerre szeiidebben nézett az emberre, akit inkább sajnált, mint szeretett a jószívéért. Péter megfordult, mintha megbánta volna, amit mondott és kifelé indult. A küszöbön hallotta, hogy mit mondott az asszony.

— Tán csak nem gondolsz rosszat, Pétör!?!...

Dehogyan nem gondolt. Többet is, mint kellett volna. De azért nem szólt sokáig. Hónapok teltek bele, mikor újra sorát kerítette ennek a beszédnek. Érőben volt a szőlő, az éjszakákat kint kellett töltenie Péternek. Ép úgy, mint más kapásnak, aki napnyugta után nyakába veszi ez időszakban a subát, meg az egycsővű puskát és jár, kei egész éjszaka a hárttyák között. Őrzi a termést. Mert a szőlő tudavelvőleg igen jó eledel, lágy kenyérral különösen. Szereti az ember is, meg a kutya is. Ez okból lopja, ha csak teheti, mind a kettő. Csakhogy nem igen férnek hozzá, mert a kapások igen éberek szoktak lenni, azon egyszerű oknál fogva, mivel ők maguk is pártját fogják az első termésnek. Ilyenkor kapósabb a piacon a szőlő és az ára is nagyobb. Elég az hozzá,

hogy Péter őrizte a szőlőt. A gondolata azonban odahaza volt állandóan a kapás-házban és így nem csoda, ha térült, fordult az ember s azon vette magát észre, hogy nini, otthon van. Ha pedig kerülő útjában ide következik, hát csak bemegy, nem kerüli el a saját fészket. Ekkor történt, hogy Péter bement s a szoba üres volt, még az ágy is, amelyben a menyecske aludt.

Hát ez ksisé megszédítette Korom Pétert, de ebből az állapotból is magához tért, mikor végigégett a kénes gyufa s a parazsa, megsütötte a megátalkodott ember ujjait. Most érzett először kegyetlenséget! az asszony iránt. A szeretete mintha méreggé vált volna, megfogta a puska agyát, hogy öl... Elpusztítja ezt a két lelket, mely lerombolja boldogságának fényes oltárát. A szemre köd ült. A vére fõlszaladt a fejébe és megtántorította.

— Péter! — szólt valaki a ház végéről.

— Ki az? — kapott a szóhoz Korom Péter. És ebben a hangban már veszedelmet sejtető kiáltás volt.

— Én vagyok... Téged kereslek. Az elébb fölijedtem álmomból, lövést hallottam.

Szelíden, meggyőzően mondta ezt az asszony, s ezzel újra fölgyújtotta a szeretetet az ember szívében.

— Engem? — dadogta.

— Téged, téged.

— Micsoda lövést?

— Nem tudom, azért gyűttem ki. Lehet, hogy csak álmodtam.

— Lehet — mondta rá bágyadt szomorúsággal az ember.

— Valamelyik nap ezen eset után elébe állt újra Korom Péter a felesége elé.

— Julis.

— Mit akarsz?

— Hallod, párom, mondok én neköd valamit.

— Mondjad.

— Azt gondoltam, hogy más helyet keresek. Ne maradjunk ennél a gazdánál.

— Miért? ... Nincs jó helyed?

— Van is, nincs is, tudja az Isten — felelte határozatlanul Péter. Nem akarta egy szóval se megbántani az asszonyt a féltékenységével. Nem .férfihez illő dolog ez, gondolta, ha netalán rajtacsípi a ballépésen, elég lesz akkor úgyis, amit mivel vele. Miért szaggassa már most a becsületét.

— Másutt se lesz jobb, hidd meg. Ott is csak cselédek leszünk. Itt legalább nem igavonószámba vagyunk véve.

Hát jól van, legyen az asszonynak is igaza. De csak most, hogy ne kelljen íeleselődni. Másnap, mikor újra legyeskedni látta a gazdát a felesége körül, egyszerre úrrá lett fölötte az elfojtott keserőség és se szólt, se beszélt, nekivágott a szép magyar földnek, hogy biz' ő elmegy Tari Istvánhoz, aki nem egyszer hívta már a tanyájába kapásnak és megegyezik vele. Oda megy.

Minek eméssze itt magát. Utoljára még valami bolondságra ragadja el az indulata.

Elment.

Aznap jóval napáldozat után tért haza. Ekkor nem szólt semmit. Másnap vette elő az asszonyt.

— Megegyeztem az István bácsival, hallod-e, Julcsa.

— Miféle István bácsival? — kérdezte durcásan a menyecske, (sejtette, hogy mi járatban volt oda az ura.)

— Tari Istvánnal.

— Mire egyeztél?

— Arra, hogy hozzá megyünk.

Az asszony összerántotta a szemöldökét és úgy dobta oda a szót:

— Te elmehetsz, ha kedved tartja.

— Hát te?

— Én majd itt maradok.

Elvörösödött az ember. A marka ökölbe szorult.

— Itt maradsz!?! ... Hát mért maradsz itt?

— Mer' én teveled, aki éjjel-nappal részögdösködöl, nem akarok elmenni... Hogy ott is kirágd az iszákot, aztán kiadják az úticédulát... Nem mék én, dehogy mék...

No tessék, most meg már ebbe kapaszkodik az asszony. Hát nem istentelen dolog ez!... Azt nem keresi, hogy miért iszik, hogy bánatába menekül a borhoz, egyszerre részeges, kicsapni való ember lett belőle. Ej, ej... Megremegett a lelke

Az indulattól és hamarjában nem tudta, mit is te-
 jyen. Megüsse az asszonyt, földre teperje, az-
 :án... vagy elforduljon tőle és hallgasson, mint
 akinek semmi joga nincs. Aki csak azért jött erre
 3 világra, hogy dolgozzon, tűrjön és szenvedjen.
 Megcsóválta a fejét és fölindulásában meg-
 rázta a levegőben mind a két öklét.

— Tudom!... Mindent tudok ... de ...

Nem mondta tovább, mert ekkorra a pitvar
 elé ért a gazda.

— Mi az? — kérdezte boszúsan.

Egy szót sem válaszolt senki. Az ember, mint
 a faron ütött kutya, gubbasztva ment kifelé, az
 asszony pedig lesütötte a szemét és a dolga után
 látott.

— Nem tűnök morgást a házamnál — toldta
 önhangon — akinek baja van, itt az országút, le
 is visz, föl is visz. Ebadta lelke...

Ez azonban csak Péternek szólt, aki most le-
 rágott a semjékek irányába a keskeny gyalog-
 úton. Arra ment, de hogy miért, maga se tudja,
 idebent eközben már összekerült Bárkányi tekin-
 tete az asszonyéval. Mindkettőjüknek nyugalom,
 negelégedés tükröződött a szemében. Mintha azt
 mondták volna, így kell ezzel elbánni, örüljön,
 logy ha megtűrik, ha enni kap a dolgáért

*

Kondó Vera búzát szitált a ház előtt régimó-
 disan. Bögrébe öntötte a szemeket és maga ma-
 gasságáról szórta a földre; a polyvát fújta ki be-

lőle a szél. Egyszerre leesik a keze, néz a gyepes közre. A közön Péter jön ... Dolog időben, ugyan mit akarhat ez az ember? ...

— Adjon isten — mondja négy, öt lépésről.

— Neköd is, fiam.

— Itt vagyok, szülém.

Az arca sápadt, szomorú. A ruhája piszkos; látszik, hogy két, három nap óta valahol a gyepen, mezőn, vagy tudja Isten hol feketett. Az öreg asszony ránéz az unokájára s eközben elborul az arca. A szívét összeszorítja valami sejtelem.

— Hunnan gyüsz? — kérdi azután szorongva.

Az ember hallgat. Csöndben, bágyadtan bámul maga elé, egyszerre legördül két könnycsepp az arcán.

— Mi lelt? ... Hallod, Pétör, mi bajod? ... Szólj, a Jézus kínszenvedéseire, beszélj, mi lelt? — könyörög Kondó Vera az unokájának és sóvány, száraz kezeit a csípőire téve, úgy áll előtte, mint valami kopott tollú bús anyamadár. Az alsó ajka előre billen, szinte reszket, amint rémülten várja az árva gyerek szavát. Az most kiegyenesedik, a szemeiről eltűnik a nedvesség és hirtelen fény, vad elszántság lobog a nyomán.

— Rájuk gyújtottam a tanyát... Égesse őket össze a tűz... A csontjukat pedig vesse ki a föld.

Azután megcsókolta az öreganyja kezét és megtörve, összeesve ennyit mondott:

— Elmék, szülém, nem akarom, hogy puskák közt vigyenek be.

Az öreg asszony kötőjébe temette az arcát s amíg kísérte, egyre azt hajtogatta:

— Szerelmes nagy Isten, mi lesz veled, mi lesz veled ...

Mi lenne. Rab. Darócruhás fegyenc, akinek egyideig nem lesz neve. Ha hívják, a mellén lógó bádogszámot említik s egy-két esztendeig, amíg vasrácsok mögül, nézi a tiszta kék eget, eltűnődhet az írott törvények fölött, melyek sokszor azoknak adnak igazat, akik megmérhetetlen kincset nyugalmat, boldogságot rabolnak el a másiktól s ezt ráadásul még beteszik a szűk cellába és ráfordítják a vaszárat.

Idekint pedig a gyorsan járó hírre, mint valami szomorú dalnak a visszhangja, megszólal együgyű emberek ítélete:

— Úgy-e, hogy kutyából nem lesz szalonna!

Fehér koszorú.

Tél volt akkor is. A fákon zúzvara díszlett és a földet hó borította. Az ég kékesszürke volt, lomhán húzódtak rajta ide s tova a nehéz hófelhők. És a levegőben varjak károgtak. Csapatosan húzódtak egyik helyről a másikra, keresni az élelmet.

Temettek...

A külvárosi szobából, ahol télidőben megüüllik a levegő és az ablaküvegek mögül sápadtképzű gyermekek kukucsálnak ki az utcára, koporsót hozott ki négy ember a fagyos udvarra. Kék munkás-zubony volt a négy férfin s amint letették a terhet a két kopott fenyőfaszékre, keresztet vetettek magukra. A tekintetük pedig olyan bágyadt és szomorú volt, mintha a lelkük fele lenne a koporsóba temetve. Nem volt szavuk. Nem jött az ajkukra egyetlen szó. Csak a koporsót nézték, amelynek virágai közt egy vékony asszony és öt kócoshajú gyermek bújt, mint az orosz lánykölykök az őket tápláló emlőkhöz. A szemükben ott égett az állati féltékenység és az arcukról lerítt a görcsös ragaszkodás, mely egyre fokozódik, amint közelebb jön a szakadás pilla-

nata. A szemükben már nem volt könny, csak fáradtság és a kimerülés bambasága ...

Mikor aztán megcsendült a szertartás szava és az arcok figyelmissé, a szemek fényesre váltak, a zörgő papírvirágok közül egyszerre tört ki a szívekbe nyilaló jajszó ... A lelkek kötelékének utolsó recsenése ... Egymásra kapaszkodtak a vékony karok és ölelték a koporsó deszkáját. Azután rekedt, fáradt hangon kiáltozták:

— Apám!...

A havas udvaron egy magas, szőke ember állt. Prémes kabát volt rajta, a fején aszirágán sapkát viselt, nézte a szomorú képet. A munkások, akiknek feltűnt, hogy jóruhás úriember is akad a temetésen, lopva tekintetet vetettek az idegenre és találgatták, hogy ki lehet. Talán egy erre járó és véletlenül idevetődött vidéki... Bizonyosan az ének vonzotta. Vagy a szomorúság, a sírás, ki tudja...

A szőke ember azonban kiment a temetőbe is és itt már nevet kapott.

— — A Mihály!...

— Micsoda Mihály?

— Nagy Mihály ...

— Nagy Mihály? — találgatják a színtelen arcú emberek.

— Aki velünk dolgozott.

Az volt...

Nagy Mihály.

Egy műhelyben verte a vasat valamikor ezzel az emberrel, akinek a keresztjét most ásták le

a lombtalan akácfák tövébe. Csakhogy akkor még az élet tavaszán voltak. Virág nyílt mindenfelé és napsugár ragyogott a viruló tájon. Gyerekek voltak... Együtt szedték le a fákról a madárfészkeket együtt labdázta a színes réten, együtt bolyongták az erdőt és együtt hányták a szőke folyó vizét a keskeny lélekvesztő-csónakban. Egyszerre kerültek ki az iskola; padjaiból is. Csintalan fiúk lettek, azt mondta a tanítómester, hogy csizmadia-inasoknak valók, nem diákoknak. Hát nem is maradtak többé diák-fiúk: lakatos-műhelybe kerültek...

És így lassan összenőtt a lelkük. A szívükben a közös szenvedés eltéphetlen kapcsot teremtett. Ettől fogva azután egyek lettek. Egy volt az örömük, egy volt a bánatuk, egy volt a sorsuk, egész héten át együtt szívták a szénfüstös levegőt kint a nagy fekete gyárműhelyben és szombat este együtt mentek a piszkos külvárosi lebujokba kocintgatni a töröttszélű poharakkal. Sokszor együtt is virradtak föl a zsíros, kopott munkások között, kik mindig a saját dolgukat vitatták, a napszámot, a fegyelmet, a munkaidőt, melyek olyanok voltak, mint megannyi olaj csepp o lobogó tűzre. A szenvedélyek iztka ilyenkor s a feltüzelt kedélyek szavai ki-kitörtek az utcára is ... Odakint, az új korszak hajnalában is együtt tartott a két fiú. Egyszerre emelték magasra a karjukat s elszántan lobogtatva a vörös zászlót, vad gyönyörrel vezették a tömeget ki az isten szabad ege alá, ahol a virágokról látták a szabadságot, a

fáktól tanulták meg, hogy az erősnek, a hatalmasnak van enyhet nyújtó árnyéka. Itt szívták magukba az örök nagy igazságot, hogy az élet tápláló forrása az erő, amelyet eltiporni nem lehet s amelyet tisztelni és becsülni tartozik mindenki ...

Szóval egy világban élt a két fiú. Egy volt a gondolkozásuk, egy terhet hordoztak mind a ketten a vállukon.

Azután elmúlt a tavasz, jött a nyár ...

Történt, hogy valamelyik kurtakorcsmában találkozott Mihállyal, egy beretváltarcú pocakos úr. Előbb hallgatta a fiú énekét, aztán odament hozzá és azt mondta neki:

— Akar-e pénzt keresni barátom?

Mihály végignézte az aranyláncos embert.

— Pénzt?

— Igen... Sokat.

— Hogyne.

— Nohát jöjjön el holnap hozzám.

Másnap elment a fiú. Csupa szín, káprázat volt a szoba. Most érzett vágyat először a lelkében. Valami új után, amit eddig még nem ösmert... Az ember beszéde meglepte.

— Barátom, magának óriási kincs van a torakában.

— Kincs!?

— Igen... Gyönyörű hangja van, amit pón«« kell váltania.

Mihály nem értette meg az ember szavait.

— Ha akarja, elvezetem magát oda, ahol a

tehetség jólétet, vagyont és hírnevet szerez az embernek.

Egy hét múlva visszajött Mihály és azt mondta az ösmeretlen úrnak:

— Vezessen, kérem, megyek, amerre ön mondja.

És ment... Rohant az álmok felé. Vitte a vágy. Hívta a fény, a ragyogás, mely egy kiáltásnyira lebegett előtte, mint a délibáb. Mikor átlépte az ösmeretlen új világ küszöbét, ahol a művészetek ezer apró angyalkái járnak a tüneményes táncot, ahol a levegőben is aranypor száll a szellők szárnyán, ahol kéjes illat terjeng, ahol örökkön pompázó virágok nyílnak, melyek azon harmatosán koszorúba fonódnak és ahol az ember homlokát körülövezi a vakító íény — elvesztette ő is a látását. Járt, mint az ébrenálmodó ...

Az első csalódás akkor érte, amidőn hetek múltán elébe állt a színigazgató és arra kérte, hogy vegyen föl valami álnevet.

— Az emberek, tetszik tudni, előítélettel vannak. Ha ön a családi nevével lép a nyilvánosság elé, nem a hangjában fognak gyönyörködni, hanem azt nézik, nem-e kormos, vagy olajos a keze.

— Az ifjú megdöbbsent.

— Hát az is baj?

— Baj bizony ...

— Ha a munkától szennyes az ember keze?

— Hogyne.

— Lehetetlen.

— Akik a művészetet megfizetik, azok nagy

részének nincs semmi műérzéke. És lássa, kérem, ha tudják, hogy ön gyári munkás volt, a legsikerültebb jelenését is megmosolyogják, ellenben, ha nem ösmerik a múltját, ők tapsolnak a leg-erősebben, hogy elhitessék azt, ami hiányzik náluk — a műveltséget.

Mihály lehajtotta a fejét és úgy érezte, hogy valami összeszorítja a szívét. Micsoda más világ lehet ez, gondolta, hiszen amott, ahol ő eddig élt, az volt az igazi érték, amit tudott az ember, nem pedig az, hogy ki tudja... És itt el kell dobni a becsületes nevet is, amelynek tisztaságáért eddig harcolt, ha kellett, vért is áldozott... Egy könnyet ejtett, ott, ahol senki nem látta és felvett egy más, egy idegen hangzású nevet.

Azután szállt a dal...

Esténként megcsendült ajkán az ének és bezúgta a művészet templomát... Ahová eljutott, csöndet parancsolt. Úgy figyeltek az emberek, mintha nem lenne gondolatuk. Utána pedig felzúgott a taps, a tombolás ...

És odakint az utcán előkelőn és divatosan öltözött urak fogták körül Mihályt. Mindegyik mondott valamit, amivel az új „művész“ tehetségére célzott. Szokatlan beszéd zsongott körülötte szüntelenül, továbbá szavak, melyek olyanoknak tűntek föl, mint a szemétből nőtt színes virágok, amiknek alakjuk, szépségük van, de illatot nem kaptak a hulladékból. Ilyenkor érezte becsét a régi körnek, melyből kinőtt, melyet elhagyott s amelyet az őszinteség és igaz szeretet zománca

vont be. És mennél távolabb szakadt a régi jó barától, annál inkább érezte egyszerű, nemes szívének a melegségét, mely elhatott hozzá mindig és mindenhová ...

Évek múltak. Az ifjút tenyerén hordozta a szerencse, a hír és dicsőség. Nagy városok színpadára került: dicsőítették, körülrajongták mindenfelé. A hamis nevet tüneményes fény vonta be... Szóval fölkerült a magasba, hová csak művészemberek találják meg az utat. És itt a mámoros boldogság ragyogó termébe egy szürke téli napon gyűrött papirosu levéllel kopogtattak be hozzá. A boríték kormos volt a munkáskéztől. Az volt beleírva, hogy Ferenc, a régi jó barát, nagyot emelt és most vér szivárog a melléböi. Olyan sárga már, mint az agyagföld... Még egy nap... Talán kettő, azután vége az őszinte igaz szív dobogásának, mely úgy adta ajkára a szót, amint megfogant... Ellobban az őszinteség fénye, amit itt ebben a világban oly ritkán, oly soká talál meg valahol elrejtőzve az ember.

A művész nézte egy darabig a kusza betűkéis eközben átvonult lelkén a múlt... Megjelent előtte az érdes ember, akinek kék szemeiből csodálatos érzés áradt ki. Hallja a beszédét, a; szemrehányó szavakat, amelyeket hozzá intézett régen, régen...

— Itt hagysz bennünket — mondta akkor haragosan villogó szemekkel — felcsapsz úrnak!... Meggondoltad? ... Majd meglátod, hogy édesedolog nélkül a pihenés.

Máskor meg kitört belőle a féltékenység:

— Nem szívesen hallgattuk mindig az éneklésed. Miért mégysz el közülünk? Miért énekelsz másoknak? ... Hiszen úgy szerettünk mi téged, Mihályi... Nem hiszem, hogy másutt is úgy szeressenek...

Mihály akkor mosolygott. Érezte, amit Ferenc mondani akart. És érzi most is ... Oly különös is az élet. Csupa udvariasság, csupa szín, csupa külsőség! Más szavak, más érzések ...

A fákon most is zúzmarák ülnek. Csillognak, mintha selyem rojtok lennének. A föld is fehér. Hótakarót hullatott rájuk a felhő, mely egyre kószál, egyre bujdos fenn, fenn a láthatatlan magasban.

És ezen a téli napon a vidéki város csendes temetőkertjében megjelent újra a szőke ember és egy nagy fehér koszorút tett Ferenc keresztjére.

Gondolat keletkezik a lelkünkben: vájjon miért nem tudja ez a világi életben járó nagy ember elfelejteni a beesett kicsi földpúpot, melyet lassankint elhagynak azok is, akiknek a szívéhez volt növe a kékszemű, darabos munkás ember.